

**МІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПОЛТАВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

**Факультет інженерно-технологічний
Кафедра будівництва та професійної освіти**

Методичні рекомендації

**для виконання самостійної роботи здобувачів вищої освіти
з навчальної дисципліни**

**МЕТОДОЛОГІЯ І ОРГАНІЗАЦІЯ
НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ**

для здобувачів вищої освіти денної та заочної форми навчання

освітньо-професійна програма	Професійна освіта (Аграрне виробництво, переробка сільськогосподарської продукції та харчові технології)
спеціальність	015 Професійна освіта (Аграрне виробництво, переробка сільськогосподарської продукції та харчові технології)
галузь знань	01 Освіта / Педагогіка
освітній ступінь	магістр

ПОЛТАВА – 2023

УДК 37:001.891-042.65(072.8)

M54

Методичні рекомендації для виконання самостійної роботи
M54 здобувачів вищої освіти з обов'язкової навчальної дисципліни
«Методологія і організація науково-педагогічних досліджень»
для здобувачів вищої освіти денної та заочної форми навчання за
освітньо-професійною програмою Професійна освіта (Аграрне
виробництво, переробка сільськогосподарської продукції та
харчові технології), спеціальності 015 Професійна освіта (Аграрне
виробництво, переробка сільськогосподарської продукції та
харчові технології), освітнього ступеня магістр. Полтава, 2023.
155 с.

Укладачі:

ОНІПКО Валентина, професор кафедри будівництва та професійної
освіти, доктор педагогічних наук, професор;

АНТОНЕЦЬ Анатолій, кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри будівництва та професійної освіти, доцент

Рецензент:

ЯПРИНЕЦЬ Тетяна, завідувач навчально-методичного кабінету,
кандидат педагогічних наук, доцент

Обговорено та схвалено на засіданні кафедри будівництва та
професійної освіти

Протокол № 1 від 01 вересня 2023 р.

Схвалено і рекомендовано до видання радою з якості вищої освіти
Інженерно-технологічний факультету за спеціальністю 015 Професійна
освіта (Аграрне виробництво, переробка сільськогосподарської продукції
та харчові технології)

Протокол № 1 від 01 вересня 2023 р.

П Е Р Е Д М О В А

Методичні рекомендації для виконання самостійної роботи призначені для студентів, які вивчають дисципліну «Методологія і організація науково-педагогічних досліджень», здобувачів вищої освіти денної форми навчання за освітньо-професійною програмою **Професійна освіта (Аграрне виробництво, переробка сільськогосподарської продукції та харчові технології)**, спеціальності **015 Професійна освіта (Аграрне виробництво, переробка сільськогосподарської продукції та харчові технології)**, освітнього ступеня магістр. При плануванні самостійної роботи здобувачів за основу взято навчальний план спеціальності. Основною метою цих методичних рекомендацій є формування у магістрів професійної освіти навичок до самостійної творчої роботи з використанням усіх сучасних науково-технічних засобів, вдосконалення знань і професійних навичок.

Методичні рекомендації містять **коротку характеристику змісту навчального матеріалу** та питання для самоконтролю для перевірки опанування теоретичного матеріалу. Зміст завдань передбачає опанування питань:

Результати самостійної роботи у вигляді конспекту із зазначенням опрацьованих літературних джерел занотовується студентом, і надаються на перевірку викладачеві в терміни поточного контролю. При самостійній роботі, рекомендовано використовувати зазначені джерела, а також інтернет-ресурси. Відповіді необхідно супроводжувати схемами та рисунками, а за необхідності – таблицями.

Самостійна робота № 1

Тема: ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДОЛОГІЧНИХ ПІДХОДІВ У ДОСЛІДЖЕННІ АКТУАЛЬНИХ ПРОБЛЕМ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

Коротка характеристика змісту навчального матеріалу

Модернізація освітніх процесів потребує підвищення рівня методологічної культури молодих дослідників у сфері педагогічного знання, оволодіння ними науково-педагогічним науковим інструментарієм.

Робота над дослідженням містить такі основні етапи:

- визначення протиріччя, наукової проблеми, об'єкта, предмета і мети дослідження;
- формулювання гіпотези та конкретних завдань дослідження;
- визначення методики та розробка плану дослідження;
- в ракурсі виконання поставлених завдань усебічне вивчення педагогічного явища в теорії і на практиці;
- розробка програми і методики педагогічного експерименту, проведення експерименту, опрацювання й аналіз його результатів;
- обґрунтування висновків;
- оформлення наукового дослідження, його публічний захист.

Дослідження починається з *встановлення існуючих суперечностей* у практичній педагогічній діяльності чи діяльності освітніх систем, трактуванні певних педагогічних явищ та процесів. Визначається проблема, що має значення для розвитку теорії та практики педагогіки і може бути розв'язана наявними засобами наукового дослідження. Сутність проблеми криється у протиріччі між науковими фактами та їх теоретичним осмисленням. Наукова проблема не висувається довільно, а є результатом глибокого вивчення практики та наукової літератури. Правильно визначена проблема є передумовою успіху її вивчення. Наукова проблема може бути сформульованою як тема дослідження.

Об'єкт дослідження – це процес або явище, що породжує проблемну ситуацію й вибирається для вивчення. Об'єкт – це частина об'єктивної реальності, те, на що спрямований процес пізнання. Правильно обґрунтований об'єкт дослідження забезпечує дослідникові правильний шлях у науковому пошуку.

Предмет дослідження міститься в межах об'єкта, тобто є вужчим поняттям. Об'єкт і предмет дослідження співвідносяться між собою як загальне і часткове. Об'єктом є те, що досліджується, а предметом – те, що у цьому об'єкті слід науково пояснити та практично вдосконалити. Саме на предмет спрямована основна увага дослідника.

Метою дослідження є розв'язання визначених суперечностей як наукової проблеми. Мета завжди відображає спрямованість наукового пошуку на одержання нових знань та їх експериментальну апробацію.

Мета дослідження визначає і спрямовує діяльність дослідника, мобілізує волю й енергію на розв'язання проблеми і досягнення результату.

Об'єкт, предмет, мета окреслюють ту галузь педагогічної діяльності, яка досліджується у науковій роботі. Однак, вони не пояснюють обраний автором принципів шлях реалізації поставленої проблеми. Він розкривається у провідній ідеї. Наукова ідея формулюється у вигляді гіпотези дослідження.

Гіпотеза – науково обгрунтоване припущення про взаємозалежність умов навчання та виховання й очікуваних результатів. Гіпотезою лише передбачається оптимальний шлях вирішення проблеми, тому вона потребує перевірки. Побудова гіпотези завжди є творчим процесом, який розпочинається з визначення концепції дослідження.

Під концепцією розуміється система взаємопов'язаних наукових положень, котрі використовує дослідник для досягнення потрібного результату. Концепція може ґрунтуватися на загальноприйнятих теоріях певної наукової школи, а може бути авторською. Відповідно до поставленої мети дослідження визначаються конкретні завдання, сукупність яких дає уявлення про те, що слід зробити для її досягнення.

У педагогічних дослідженнях існує своєрідна ієрархія завдань. Спершу окреслюються найбільш загальні, кожне з яких деталізується у процесі дослідження. Це дає можливість уявити дослідження як складний комплекс. Важливими характеристиками педагогічного дослідження є новизна отриманого знання та його значення для науки і практики.

Розрізняється теоретична та практична новизна. Поняття наукової новизни досить відносне. Рівень нового в отриманих результатах може бути різний. Це визначається типом виконаного дослідження, умовами його використання. Отже, сама по собі характеристика новизни є недостатньою для оцінки виконаної роботи, її необхідно доповнювати критеріями педагогічної значущості, бо вона, як і новизна, може мати теоретичну і практичну цінність.

Теоретична значущість є інтегральною характеристикою впливу проведеного дослідження на педагогічні ідеї та методи, комплексним показником його перспективності, доказовості, концептуальності. Вона може виявлятися у сфері загальної педагогіки чи дидактики, виховання, спеціальної методики тощо. Практичне значення характеризує реальні зрушення у навчанні й вихованні, що досягнуті чи можуть бути

досягнутими через упровадження в педагогічну практику результату проведеного дослідження.

Практичне значення є найважливішою ознакою наукового пошуку, який далеко не завжди може претендувати на важливий теоретичний результат. Проведене дослідження обов'язково підкріплюється статистичними показниками вірогідності, надійності, репрезентативності, без чого наукова робота справляє враження суб'єктивних міркувань автора. Відповідальним етапом дослідницького процесу є визначення методологічних основ наукового пошуку та вибір методів його проведення.

За потреби розробляється програма педагогічного експерименту. Результати експерименту подаються у вигляді характеристики сформованості тих якостей, які передбачалося виробити в учнів. Систематизуються отримані під час експерименту дані за допомогою статистичної обробки, якій передуює класифікація чи групування фактів. У загальних висновках дослідження викладаються наукові та практичні результати, отримані під час виконання поставлених завдань, зокрема, наголошують на якісних та кількісних показниках здобутих результатів, викладають рекомендації щодо їх використання.

Важливу роль у процесі дослідження відіграє підхід – певна позиція стосовно будь-якої проблеми, явища. Загалом підхід може розумітися як теоретичне або логічне підґрунтя розгляду або проектування об'єкта; сукупність способів і прийомів здійснення діяльності на основі будь якої ідеї або принципу (І.А. Колеснікова). Складність, багатомірність педагогічної практики і рівень розвитку теорії і методики професійної освіти дозволяє науковцям звертатися до різноманітних підходів, як до таких, що вже утвердилися, пройшли широку апробацію, так і до сучасних наукових підходів. Професійно-педагогічна підготовка майбутніх фахівців потребує обґрунтування теоретико-методологічних засад, які закладають сучасні наукові підходи. Розглянемо особливості і можливості базових наукових підходів у досліджуваній сфері. Вони мають відображати діалектику загального, особливого й одиничного та логіку професійної підготовки, тому ми виділяємо відповідні комплекси наукових підходів.

Загально-методологічні наукові підходи, які цілеспрямовують професійно-педагогічну підготовку майбутніх викладачів професійної освіти: ноосферний, цивілізаційний, історико-педагогічний, наративний, фундаменталізаційний, парадигмальний, системний, синергетичний, інтегративний, амбівалентний.

Підходи, які характеризують, суб'єктів освіти та їх взаємодію: суб'єктний, особистісно орієнтований, діалоговий, партисипативний, персонологічний, індивідуальний, диференційований, ресурсний.

Підходи, які окреслюють як загальне, так і особливе в педагогічній професії, структуру, зміст, форми, методи професійної підготовки: професіографічний, герменевтичний, задачний, контекстний.

Підходи, які простежують процесуальні характеристики професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів: праксеологічний, діяльнісний, технологічний.

Ціннісно-сміслові наукові підходи: антропологічний, аксіологічний, культурологічний, середовищний, регіональний;

Підходи, які розглядають результативні характеристики професійно-педагогічної підготовки: акмеологічний, компетентнісний; рефлексивний

Підходи, які характеризують творчу, інноваційну спрямованість професійно-педагогічної підготовки викладача: проєктний, конструктивний, творчий, інноваційний, креативний, евристичний. Охарактеризуємо представлені наукові підходи.

Загально-методологічні наукові підходи, які складають підґрунтя професійно-педагогічної підготовки майбутніх викладачів: ноосферний, цивілізаційний, історико-педагогічний, наративний, фундаментальний, парадигмальний, системний, синергетичний, інтегративний, амбівалентний, Окреслені наукові підходи дають можливість осмислити наукову картину світу в цілому й уявити роль та місце визначеного нами наукового напрямку – професійно-педагогічної підготовки майбутнього вчителя.

Ноосферний підхід передбачає урахування в процесі розвитку людини різних еволюційних середовищних чинників (зокрема сімейного, групового, державного, соціокультурного, соціоприродного, космопланетарного), які мають взаємодіяти між собою, сполучатися з метою створення ефекту взаємного потенціювання (підсилення). При цьому педагогічний процес орієнтується на принципи актуалізації ноосфери – особливого ментально-духовного стану людини і суспільства, сфери взаємодії природи і суспільства («сферу розуму»). Ноосфера може розумітися як новий емоційно-ментальний стан біосфери, при якому розумна діяльність людини стає вирішальним чинником її розвитку. Ноосферу можна тлумачити і як розумну творчу силу мислення та діяльності більшості людей у біосфері. Для ноосфери характерна взаємопотенціююча взаємодія людини і природи, що виявляє зв'язок законів природи із законами мислення і соціально-економічними законами. Загалом, ноосфера потребує глобального керування планетарними процесами відповідно до законів Всесвіту. У контексті професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів слід ураховувати, що в сучасних умовах соціальних, екологічних та кризових явищ одним з

найважливіших завдань у сфері педагогічної освіти є створення нового наукового напрямку – освіти для сталого розвитку суспільства. Такий підхід дозволяє сформулювати наступний принциповий висновок щодо стратегії розвитку вітчизняної системи педагогічної освіти: перехід від репродуктивної до креативної (ноосферної) освіти. Ноосферна освіта як особливий напрям у сучасній науці, зокрема і в педагогіці, є інноваційним, його теоретичні та практичні засади нині активно розробляються вченими. Особливої актуальності в сучасних умовах набуває розробка концептуальних основ ноосферизації педагогічної освіти. Ноосферна освіта студентів ВНЗ вимагає комплексного підходу. Це багатоаспектний процес, який включає формування наукової системи ноосферних знань у сфері природничої та педагогічної освіти, виховання ціннісного коеволюційної світовідношення особистості, розвиток інтелектуальних здібностей, інтегрованого ноосферного мислення. У результаті відбувається формування ноосферних моделей поведінки майбутніх фахівців у сфері раціонального використання природи з метою сталого розвитку галузі. Відтак, під ноосферною освітою майбутніх педагогів будемо розуміти процес формування у них інтегрованого ноосферного світогляду. Природничі та педагогічні науки містять у собі величезний ноосферний потенціал, що включає єдність шести начал: природничо-науковий, коеволюційний, футурологічний, екологічний, духовно-моральний, естетичний, ноосферно-розвивальний. Зокрема педагогічний контекст спрямований на виявлення сутності ноосферно-розвивального процесу і полягає у тому, що включає змістову і процесуально-діяльнісну складові сучасного курсу педагогіки. Її інваріантну частину складають системи педагогічних понять, закони, теорії, методи і факти. Поняття, закони і теорії забезпечують фундаментальність загальної педагогічної освіти, а факти – конкретну емпіричну основу, практичну спрямованість і зв'язок педагогічної теорії з життям.

Цивілізаційний підхід потребує врахування умов природи та організації середовища (суспільного, освітнього, групового, інформаційного та ін.) з метою ефективного й оптимального впливу його чинників на формування особистості суб'єктів освіти і виховання. Він також передбачає розгляд педагогічних процесів як цивілізаційних явищ, тобто такий підхід дозволяє аналізувати педагогічну дійсність як прояв найбільш загальних чинників та детермінант розвитку людської цивілізації. Загалом, окреслений підхід означає використання законів та особливостей соціально-економічного, історичного розвитку людської цивілізації у сфері аналізу конкретної педагогічної проблематики, зокрема й в історико-педагогічному контексті вивчення процесу становлення педагогічної професії та особистісно-професійного розвитку педагога.

Визначені підходи сприяють формуванню наукової якості знань і наукового стилю мислення у студентів. В основі педагогічних знань знаходяться процеси, що відбуваються на рівні макросвіту, тому більшість педагогічних понять і об'єктів, що вивчаються, абстрактні. Останнє вимагає від майбутніх учителів розвиненої уяви, наочно-образної та творчої розумової діяльності. Вивчення педагогічної теорії і педагогічних процесів передбачає зв'язок з іншими дисциплінами: філософією, психологією, екологією, етикою, історією тощо. Міжпредметний характер педагогічного знання сприяє формуванню системного інтегрованого мислення. З точки зору педагогічної науки більшість досліджуваних об'єктів потребує багатостороннього розгляду в системі зв'язків і відносин з іншими об'єктами (принцип всебічності), що обумовлює розвиток системно-синергетичного бачення предметів. Побудова курсу педагогіки на основі системного уявлення об'єкта педагогічної науки і процесу його перетворення створює у студента цілісну картину світу і формує педагогічний світогляд як узагальнюючий погляд на навколишній світ, що розвиває логіку і вміння мислити глобально. Історико-педагогічний підхід дозволяє аналізувати педагогічні проблеми у контексті їх генези, сучасного стану, закономірностей та виявлених тенденцій. Вітчизняна історико-педагогічна наука традиційно приділяє серйозну увагу відповідно до сучасних вимог формуванню та модернізації теоретико-методологічних засад педагогічної науки. Розвиток педагогічної практики породжувало природне прагнення не тільки зрозуміти, що відбувалося у сфері освітньої та виховної дійсності, але й осмислити цю практику в контексті тих чи інших історико-педагогічних явищ і обставин, вибудувати цілісну історико-педагогічну перспективу. З кінця XIX в. і по теперішній період ученими-педагогами з різних методологічних, теоретичних та ідеологічних позицій вивчалися різні аспекти історико-педагогічного знання. Здійснювалися спроби зрозуміти загальні та часткові закономірності вивчення історії педагогіки, логічно вибудувати відповідні методологічні погляди і правила. Зусиллями представників різних поколінь учених тією чи іншою мірою обґрунтовано провідні методологічні підходи, питання організації дослідження, структурно-логічної побудови історико-педагогічного матеріалу, висвітлення та інтерпретації педагогічних явищ і фактів, періодизації історико-педагогічного процесу, коректного вживання понять у контексті того чи іншого історичного періоду та ін. У цілому можна констатувати, що історико-педагогічною наукою накопичено певний методологічний інструментарій, але, як показав аналіз сучасної практики його застосування, багато в чому він має фрагментарний і різномірний характер, його використання не має системного характеру. Останнє знижує ефективність і ускладнює досягнення цілісності вивчення

фактів і явищ в історико-педагогічному процесі. Методологічний інструментарій вимагає не просто аналітичного узагальнення, а й інтерпретації з єдиних теоретико-методологічних позицій, системного внутрішнього узгодження, розробки нових дослідницьких обґрунтувань і поглядів на ті чи інші аспекти організації і ведення дослідження. Виникає потреба у подальшій розробці нової структури методологічних засад історико-педагогічного дослідження.

Наративний підхід (від англ. «оповідання») використовується у психологічних, філософських, історико-педагогічних дослідженнях через застосування розгорнутого оповідання як способу розуміння й відображення історичних феноменів. Це являє інформаційно надлишковий спосіб передачі наукової інформації, який потребує певної наукової інтерпретації. Такий підхід відображає суб'єктивну думку оповідача стосовно певних подій. Відтак, наратив, чи оповідь, якщо приймати ці поняття синонімічно є формою існування суб'єктивного (вимислу, оповідання особи) в об'єктивному історичному процесі й спробах об'єктивно (в наративному сенсі) його описати. Головними характеристиками наративного підходу є ретроспективність – аналіз подій минулого через їх проекцію на сучасність і на майбутнє; перспективність – залежність історичної оцінки від власної авторської позиції дослідника; вибірковість – добирання саме тієї інформації, яка б дозволяла множинність інтерпретацій соціально-педагогічних подій на фоні певного культурного контексту; специфічність впливу соціально-педагогічного знання на формування соціальної ідентичності минулого; комунікативність впливу на соціально-педагогічне знання культурного дискурсу; фіксована взаємозалежність історичних інтерпретацій і соціальних умов, у межах яких вони є значущими, суттєвими в очах дослідника.

Фундаменталізаційний підхід – передбачає орієнтацію навчального процесу під час підготовки вчителя на фундаментальні знання, цінності та універсальні способи діяльності. Цей підхід означає створення системи освіти, націленої на розвиток інваріантних, методологічно важливих, довгоживучих знань; перехід від «освіти на все життя» до «освіти впродовж усього життя»; орієнтація на засвоєння глибинних, сутнісних зв'язків і підстав, складових цілісної наукової картини світу, онтологічну і гносеологічну єдність методології і пізнавальної діяльності; вихід на системне, цілісне пізнання і самопізнання, розвиток і саморозвиток; взаємозв'язок і взаємозбагачення гуманітарних, культурологічних, загальнонаукових і спеціальних дисциплін; забезпечення творчої самореалізації й інтелектуального зростання особистості студента; розвиток наукового стилю мислення, діяльності, спілкування; потреба в безперервній самоосвіті і саморозвитку фахівця; забезпечення бази для

розвитку загальної і професійної культури, подолання адаптаційних бар'єрів у разі зміни професійних функцій.

Парадигмальний підхід використовується для пояснення багатоманітної педагогічної реальності (загальнонаукове поняття «парадигма» від грецького *paradeigma* – приклад, зразок) у якості мислительного або діяльнісного зразка, що характеризує приналежність об'єкта, явища, процесу до певної гносеологічної (пізнавальної) або онтологічної (буттєвої) моделі. Т. Кун під парадигмою розумів визнані всіма науковими досягненнями, які протягом певного часу дають науковому співтовариству модель постановки проблем та їх розв'язання. С.А. Борчиков під науковими досягненнями розуміє знання з приводу цих знань та їх методологічні і гносеологічні еквіваленти, які він називає гносемами, що вміщують в собі знання про те, як здобувати і розвивати позитивні знання щодо пізнання світу, виходячи з тотальності наявного знання. Отже, парадигма є не лише теорією, але й засобом дії в науці, моделлю, зразком вирішення дослідницьких завдань. В.В. Краєвський у парадигмі вбачає виключно модель наукової діяльності як сукупність теоретичних стандартів, методологічних норм, ціннісних критеріїв. В.В. Желановою виділено функційні напрями реалізації феномену наукової парадигми як: цілісного світогляду, в якому існує певна наукова теорія; визначена система теоретичних та методологічних передумов; сукупність фундаментальних знань, цінностей, переконань; модель та універсальний метод прийняття наукових рішень; засіб, що забезпечує цілісність і межі конкретного наукового співтовариства. На цій основі науковці (І.Д. Бех, В.Г. Кремень, В.В. Краєвський, В.В. Желанова) розглядають наукову парадигму як систему теоретичних та методологічних передумов, а також сукупність смислів і цінностей, на підставі яких здійснюється дослідницька практика вчених у певній галузі знань, у певний історичний період. У педагогіці використовуються такі поняття як «педагогічна парадигма» (І.Б. Корнетов), «освітня парадигма» (П.А. Денисенко, Г.О. Кільова, Є.А. Пінчук, І.Є. Колеснікова, «виховна парадигма» (І.Д. Бех, О.В. Вознюк, М. Розов), «парадигма освітньо-виховного процесу» (Н.М. Лавриченко). Відтак, професійна підготовка майбутнього вчителя передбачає формування у студентів цілісного наукового світогляду, засвоєння ними теоретичних та методологічних засад, фундаментальних знань, цінностей, переконань; моделі наукової діяльності.

Системний підхід – це загальнонауковий метод аналізу всіх чинників, що впливають на досліджуване педагогічне явище, які необхідно враховувати перед прийняттям того або іншого рішення. Системний підхід представлений у наукових працях філософів (І.В. Блауберг, В.П. Кузьмін,

В.М. Садовський, А.І. Уємов, Б.С. Українцев, І.Т. Фролов, Е.Г. Юдін), педагогів (В.М. Вакуленко, Н.В. Гузій, А.К. Маркова, О.М. Семенов, С.О. Сисоєва, Л.П. Сущенко та ін.). Окреслений підхід дає змогу розглядати проблему професійної підготовки з урахуванням різноманітних чинників, що впливають на підготовку як на педагогічне явище. Він застосовується до аналізу професійної підготовки вчителя як множини взаємопов'язаних елементів, об'єднаних спільністю функцій та мети, єдністю управління та функціонування. Застосований у нашому дослідженні, системний підхід дає можливість виявити компоненти та системоутворювальні зв'язки комплексної професійної полікультурної підготовки вчителя, визначити головні детермінуючі чинники та елементи цього процесу. Функціонування системи здійснюється, з погляду В.М. Садовського, за певними, притаманними тільки цій системі, законами. Це означає, що в кожний момент часу система знаходиться в певному стані: послідовний набір станів системи характеризує її поведінку. За характером своєї поведінки і типом діючих у системах законів учені виділяють реактивні системи, що визначаються впливом середовища й активні системи, що враховують внутрішні закони їхньої поведінки, проектують мету системи. У цьому контексті розрізняють функційні й розвивальні системи. Останні можуть бути здатні до самоорганізації й саморозвитку. У межах системного підходу самовдосконалення педагога можна розглядати як реактивну систему, що знаходиться під впливом середовища і може характеризуватися певними професійними деформаціями й активною системою, детермінованою внутрішніми законами поведінки, потребами та цілями професійної педагогічної діяльності.

Сутність системного підходу до професійної підготовки вчителя полягає в тому, що такі відносно самостійні компоненти, як особистість учителя, процес його саморозвитку має розглядатися в їхньому взаємозв'язку та динаміці. Системний підхід дозволяє виявити інтегративні системні властивості та якісні характеристики. Тобто вивчення педагогічних закономірностей професійної підготовки вчителя відбувається на основі розроблення цілісної інтегративної моделі, що вивчає системи об'єктів та дозволяє виокремити різноманітні сутнісні функції, елементи, компоненти, їхні зв'язки й відношення, системоутворювальні чинники й провідні умови функціонування різноманітних педагогічних систем у їх статичному й динамічному аспектах.

Синергетичний підхід дозволяє виявити компоненти та системотвірні і функціональні зв'язки педагогічних систем, процесів та проаналізувати здатність учасників освітнього процесу до самоорганізації,

активного творчого конструювання своєї багатоваріантної діяльності; методологія синергетики передбачає розгляд цілісності структури особистості суб'єктів навчально-виховної діяльності як сукупності стійких властивостей і змінних ситуацій особистісно-професійного розвитку (В.П. Бранський, С.Д. Пожарський, І. Пригожин, Г. Хакен). За допомогою синергетики можна пояснити розвиток педагогічної системи як складного нелінійного утворення, що розвивається з хаосу, оскільки розвиток освітніх процесів відповідає синергетичним характеристикам. Синергетика має на меті пізнання загальних принципів самоорганізації систем різної природи – від фізичних до соціальних, наділених певними властивостями: відкритістю, нелінійністю, здатністю до посилення випадкових флуктуацій. Предмет синергетики – прямий і зворотний перехід системи від стабільності до нестабільності, від хаосу до порядку, від руйнування до творення. 330 Проблема професійно-педагогічної підготовки майбутнього вчителя, що розглядається в руслі синергетичного підходу, набуває нового сенсу, оскільки постає питання щодо аналізу соціально-педагогічної системи як системи з життєвим циклом від однієї точки біфуркації (критичний момент невизначеності майбутнього розвитку, точка розгалуження можливих шляхів еволюції системи) до іншої. Для педагогічної системи синергетизм – це процес взаємодії двох суміжних, взаємозв'язаних систем (наприклад, викладання – навчання; освіта – самоосвіта; виховання – самовиховання), що веде до новоутворень, підвищення енергетичного та творчого потенціалу системи, що саморозвивається, і перехід від розвитку до саморозвитку. Можливість використання синергетичного підходу в межах професійної педагогіки зумовлена аналізом накопиченого у філософії, педагогіці, психології досвіду, який дає змогу простежити теоретичні й практичні аспекти педагогічної синергетики. Суттєві положення представленого підходу започатковані в працях філософів О.М. Князевої, С.П. Курдюмов, І. Пригожина, Г.І. Рузавіна, І. Стенгерса, Г. Хакена та ін.; педагогів та психологів – В.І. Аршинова, В.Г. Буданова, О.В. Вознюка та ін. Отже, синергетичний підхід виявляє спільність закономірностей і принципів самоорганізації різних макросистем – фізичних, хімічних, біологічних, технічних, економічних, соціальних.

Інтегративний підхід забезпечує реалізацію в навчально-виховному процесі принципу інтегральності знань (в тому числі у площині їх міждисциплінарності), педагогічних систем, цілей освіти тощо. Інтеграція може бути розглянута як механізм, що забезпечує приведення у відповідність індивідуального рівня мислення і рівня розвитку сукупної свідомості людства, що визначається поняттям «ноосфера». Суть принципу педагогічної інтеграції полягає у розумінні умовності чіткої

диференціації природничого і гуманітарного знання на окремі освітні галузі, прагнення до створення синтетичних, інтегрованих систем знань, що дають суб'єктам освітнього процесу уявлення про цілісну картину світу. Цей підхід реалізує принцип взаємодоповнюваності природничонаукової методичної традиції й гуманітарних способів пізнання, що дозволяє реалізувати інтеграцію – спосіб і процес формування багатовимірної поліфонічної картини світу, заснованої на поєднанні різних способів і форм осягнення дійсності; це також процес і результат становлення цілісності (холізму) – єдиної якості на основі багатьох інших якостей; принцип здійснення освітнього процесу, заснований на взаємному доповненні, комплементарності різних форм пізнання та засвоєння дійсності.

Амбівалентний підхід у педагогіці виник унаслідок зустрічі полярних феноменів педагогічної практики (хаосу і порядку, свободи і відповідальності, автономності і залежності, моральності й аморальності тощо) та філософсько-психологічного поняття «амбівалентність» як здатності людини осмислювати будь-яке явище через дуальну опозицію – з двох протилежних сторін, які суперечать одна одній та взаємно виключають одна одну, що дозволяє досягти цілісного статусу мислення через взаємну зміну, доповнення протилежностей, їх взаємопроникнення, постійного «переплавлення» смислу через кожний з протилежних полюсів. Такий підхід передбачає розгляд педагогічних явищ і процесів на основі врахування їх суперечливих сторін, які на перший погляд взаємовиключні. Наприклад, амбівалентний підхід може бути застосований при вивченні колективу та особистості, диференціації й інтеграції. Як правило, педагогам притаманна абсолютизація однієї із дуальних характеристик: у навчальному закладі має бути тільки порядок, а хаос уже негативна характеристика; якщо, для прикладу, вільне виховання, то не може бути ніякої вимогливості. Якщо розвиток індивідуальності, то поза колективу. Подібний підхід не тільки не відповідає реальності, але й значно збіднює сенс і зміст педагогічної діяльності. Тому майбутні педагоги мають усвідомити сутність амбівалентного підходу з метою досягнення ефективності у подальшій педагогічній діяльності.

Виконання практичних завдань:

Завдання 1. Ознайомитися з 3–5 авторефератами / дисертаціями із педагогічних наук (спеціальність професійна освіта), де використовуються як ключові, поняття обраної індивідуально-дослідницької теми. Проаналізуйте і запишіть підходи до формулювання теми, об'єкта, предмета, мети і завдань дослідження.

Завдання 2. Дати відповідь на питання діагностичних тестів.

1. Педагогічне дослідження – це ...

Відповідь:

а) прийом, процедура, операція емпіричного і теоретичного пізнання й вивчення явищ педагогічної дійсності;

б) сукупність теоретичних положень про педагогічне пізнання і перетворення дійсності;

в) сукупність систематизованих прийомів і засобів наукового пошуку у педагогіці, правил і технологій їхнього застосування, порядку інтерпретації отриманих результатів;

г) процес і результат наукової діяльності, спрямованої на одержання нових знань про закономірності процесу виховання, його структуру і механізми, теорію та методiku організування освітнього процесу, його зміст, принципи, організаційні методи та прийоми.

2. Сукупність ідей і специфічних методів певної (педагогічної) науки, що є базою розв'язання конкретної досліджуваної проблеми, а також наукові концепції, на які спирається дослідник, – це...

Відповідь:

а) методика дослідження;

б) педагогічне дослідження;

в) методологія дослідження;

г) конкретно-наукова методологія.

3. ... – це дослідження, яке має свої особливі цілі, завдання, методи й способи оволодіння певними знаннями у різних сферах діяльності тощо.

Відповідь:

а) наука;

б) наукове пізнання;

в) науково-дослідна діяльність;

г) педагогічна взаємодія.

4. ... – це спосіб тлумачення, ідея, задум, вчення, що ґрунтується на сукупності концептів; стислий вираз ядра певної теорії або сукупності поглядів.

Відповідь:

а) анотація;

б) методична розробка;

в) концепція;

г) наука.

5. ... Закономірності розвитку педагогічних наук, структуру і динаміку наукового знання й наукової діяльності, взаємодію науки з

іншими соціальними інститутами та сферами матеріального і духовного життя суспільства вивчає ...

Відповідь:

- а) наукознавство;
- б) історія педагогіки;
- в) методологія дослідження;
- г) логіка дослідження.

6. ... – це галузь педагогічного дослідження, метою якої є діагностування специфічних якостей педагогів певного фахового спрямування.

Відповідь:

- а) метод спостереження;
- б) педагогічна кваліметрія;
- в) педагогічна кваліфікація;
- г) педагогічна система.

7. Педагогічна кваліметрія вивчає ...

Відповідь:

- а) кількісні характеристики педагогічних проєктів;
- б) методи педагогічної діяльності;
- в) методологічні підходи в наукових дослідженнях;
- г) сутність педагогічної діяльності.

8. ... – це джерело та інструмент пізнання світу для використання отриманих результатів у практиці та сфера розумової діяльності людини, в якій розробляють і теоретично систематизують знання, що їх використовують для підвищення ефективності виробництва матеріальних і духовних благ суспільства.

Відповідь:

- а) наука;
- б) об'єкт;
- в) метод;
- г) дисертація.

9. ... – це сфера розумової діяльності людини, в якій розробляють і теоретично систематизують знання, що їх використовують для підвищення ефективності виробництва матеріальних і духовних благ суспільства.

Відповідь:

- а) об'єкт;
- б) дослідження;
- в) теорія;
- г) наука.

10. ... функція спрямована на розвиток культури, гуманізацію виховання і формування нової людини, озброєної знаннями і належною підготовкою, що підвищує рівень освіченості суспільства.

Відповідь:

- а) гносеологічна;
- б) соціальної пам'яті;
- в) культурно-виховна;
- г) практично-дієва.

11. Науково-дослідна діяльність – це ...

Відповідь:

а) сфера людської діяльності, спрямована на вироблення нових знань про природу, суспільство і мислення;

б) інтелектуальна праця, спрямована на надбання знань, умінь, навичок, досвіду, що становлять основу педагогічної творчості, пошук педагогом шляхів підвищення ефективності процесу навчання і виховання своїх вихованців;

в) дослідження, яке має свої особливі цілі, завдання, методи й способи оволодіння певними знаннями у різних сферах діяльності тощо;

г) свідомий цілеспрямований пошук шляхів удосконалення педагогічного процесу з використанням певного наукового апарату, наукових методів.

12. ... означає різноманітні способи спостереження та дослідження конкретних педагогічних явищ, здійснення експериментів, а також способи групування й опису результатів та їхнє впровадження у практичну діяльність.

Відповідь:

- а) теоретичний рівень пізнання;
- б) емпіричний рівень методології;
- в) пізнавальний принцип;
- г) принцип системного підходу.

13. Відповідно до ... педагогічні явища і процеси розглядають в ході їхнього виникнення та розвитку, у хронологічній послідовності.

Відповідь:

- а) історичного принципу;
- б) термінологічного принципу;
- в) пізнавального принципу;
- г) когнітивного принципу.

14. ... – це принцип, який передбачає вивчення історії дефініцій понять, категорій, розроблення або уточнення їхнього змісту, визначення формули, однакове їхнє заповнення, однакові знаки.

Відповідь:

- а) принцип системного підходу;
- б) пізнавальний принцип;
- в) термінологічний принцип пізнання;
- г) когнітивний принцип пізнання.

15. ... ефективно застосовують у педагогічних дослідженнях з метою вивчення педагогічного явища, динаміки його розвитку, впливу на суспільство і поведінку людей.

Відповідь:

- а) принцип системного підходу;
- б) теоретичний рівень пізнання;
- в) термінологічний принцип пізнання;
- г) когнітивний принцип пізнання.

16. Аналізуючи організування викладачем педагогічної взаємодії зі студентами під час аудиторних і позааудиторних занять, дослідник описує дії студентів і викладача, вивчає ставлення студентів до різних видів діяльності (навчально-пізнавальної, наукової, дослідницької тощо), вивчає особливості педагогічної діяльності викладача тощо. Про засади якого методологічного підходу, враховані дослідником під час педагогічного дослідження, йдеться?

Відповідь:

- а) діяльнісного;
- б) компетентнісного;
- в) особистісного;
- г) системного.

17. Урахування цілісності та динамічності педагогічної системи; дослідження механізму взаємодії і взаємовпливу компонентів у ній; виявлення залежності кожного елемента від його місця та функцій у системі; виявлення характеру взаємодії педагогічної системи з середовищем тощо. Це основні вимоги ... підходу в організуванні і проведенні науково-педагогічного дослідження.

Відповідь:

- а) системного;
- б) середовищного;
- в) діяльнісного;
- г) аксіологічного.

18. В організуванні і проведенні дослідження за темою магістерської роботи магістр дотримався основних вимог ... підходу, як-от:

- 1) урахування цілісності та динамічності педагогічного процесу;
- 2) дослідження механізму взаємодії і взаємовпливу компонентів у ньому;
- 3) виявлення залежності кожного елемента від його місця та функцій у системі;
- 4) виявлення характеру взаємодії з середовищем тощо.

Відповідь:

- а) системного;
- б) середовищного;
- в) діяльнісного;
- г) аксіологічного.

19. Властивості цілого не є простою сумою властивостей окремих елементів, зумовлених складними механізмами взаємозв'язків, характером ієрархічності; за певних умов складові можуть бути відносно самостійними; поведінка педагогічного явища зумовлена як особливостями окремих елементів, так і властивостями цілісної структури. Про сутність якого методологічного підходу йдеться?

Відповідь:

- а) діяльнісного;
- б) культурологічного;
- в) особистісного;
- г) системного.

20. ... підхід визначає пріоритетну спрямованість на дослідження реалізації цілей-векторів освіти (організування навчання, учіння, на самовизначення, самоактуалізацію, соціалізацію і розвиток індивідуальності), інструментальними засобами досягнення яких є принципово нові освітні конструкти: компетентності, компетенції, метапрофесійні якості.

Відповідь:

- а) діяльнісний;
- б) компетентнісний;
- в) особистісний;
- г) системний.

21. Який методологічний підхід дає змогу передбачати спрямованість процесу педагогічного дослідження на дитину, визнання її унікальності, здатності до вибору, права на свободу (моральну, інтелектуальну тощо), повагу її гідності?

Відповідь:

- а) діяльнісний;
- б) культурологічний;
- в) особистісний;
- г) системний.

22. Цей методологічний підхід дає можливість передбачати спрямованість процесу науково-педагогічного дослідження на особистість, визнавати її унікальність, автономію, незалежність, здатність до вибору, право на свободу (моральну, інтелектуальну тощо), повагу. За таких умов особистість стає не тільки суб'єктом, а й метою, результатом педагогічного процесу. Про який методологічний підхід йдеться?

Відповідь:

- а) діяльнісний;
- б) культурологічний;
- в) особистісний;
- г) системний.

23. Застосування цього підходу в педагогічних дослідженнях дає змогу передбачати ставлення до особистості дитини як суб'єкта, здатного до культурного саморозвитку; ставлення до педагога як до посередника між дитиною і культурою, здатного вести її в світ культури й надавати необхідну допомогу та підтримку. Про який методологічний підхід йдеться?

Відповідь:

- а) діяльнісний;
- б) компетентнісний;
- в) культурологічний;
- г) особистісний.

24. Реалізуючи завдання магістерської роботи, студент урахував засади ... підходу, застосування якого в педагогічних дослідженнях дає можливість передбачати: ставлення до особистості дитини як суб'єкта, здатного до культурного саморозвитку; ставлення до педагога як до посередника між дитиною і культурою, здатного вести її в світ культури й надавати необхідну допомогу та підтримку.

Відповідь:

- а) особистісний;
- б) культурологічний;
- в) компетентнісний;
- г) діяльнісний.

25. Який методологічний підхід в організуванні педагогічного дослідження передбачає ставлення до освіти як культурного процесу, рушійними силами якого є особисті мотиви, діалог і співпраця його суб'єктів в досягненні цілей культурного саморозвитку?

Відповідь:

- а) аксіологічний;
- б) антропологічний;
- в) особистісний;
- г) культурологічний.

26. ... – це відносно стійкий спосіб зв'язків об'єкта дослідження та його елементів, які забезпечують цілісність складної системи (педагогічної, екологічної, соціальної, політичної тощо).

Відповідь:

- а) факти;
- б) спостереження;
- в) структура;
- г) діяльність.

27. Під час реалізації завдань магістерської роботи студент змодельовав ..., що відображає відносно стійкий спосіб зв'язків об'єкта дослідження та його елементів, які забезпечують цілісність складної педагогічної системи.

Відповідь:

- а) взаємодію;
- б) методику;
- в) діяльність;
- г) структуру.

28. Визначте правильне співвідношення між такими поняттями та їхніми дефініціями:

а) педагогічне дослідження	А Б В Г;
б) метод педагогічного дослідження	А Б В Г;
в) методологія педагогічного дослідження	А Б В Г;
г) методика педагогічного дослідження	А Б В Г.

Відповідь:

А – прийом, процедура, операція емпіричного і теоретичного пізнання й вивчення явищ педагогічної дійсності;

Б – сукупність теоретичних положень про педагогічне пізнання і перетворення дійсності;

В – сукупність систематизованих прийомів і засобів наукового пошуку у педагогіці, правил і технології їхнього застосування, порядку інтерпретації отриманих результатів;

Г – процес і результат наукової діяльності, спрямованої на одержання нових знань про закономірності процесу виховання, його структуру і механізми, теорію та методику організування освітнього процесу, його зміст, принципи, організаційні методи та прийоми.

29. Упорядкуйте підходи та їхні характеристики, використовуючи в таблиці буквене позначення:

Підхід	Характеристика методологічного підходу
	Це сукупність теоретико-методологічних і конкретно-емпіричних досліджень, що ґрунтуються на всебічному вивченні людини як суб'єкта власного життя, як особистості, як індивідуальності
	Цей підхід дає змогу розглядати: – ставлення до дитини дошкільного віку (школяра, студента) як суб'єкта, здатного до культурного саморозвитку; – ставлення до педагога як до посередника між культурою і тими, кого він навчає, здатного вести їх у світ культури й надавати необхідну допомогу та підтримку
	Це загально- і конкретно-науковий підхід, основою яких є пріоритетна спрямованість педагогічних досліджень на цілі-вектори освіти (навчання, учіння, самоактуалізація, самовизначення, соціалізація і розвиток особистості)
	Це сукупність теоретико-методологічних і конкретно-емпіричних досліджень, основою яких є вивчення розмаїття дій та діяльності суб'єктів освітнього процесу у різних ситуаціях педагогічної взаємодії
	Сутність загальнонаукового методологічного підходу полягає в тому, що цей підхід відображає найбільш загальні зв'язки і взаємозумовленість педагогічних явищ; педагогічні явища та особистість як цілісні інтегровані системи
	Це методологічна спрямованість у пізнавальній та практичній діяльності, що дає можливість застосовувати ідеї, поняття, методи в дослідженні й управлінні складними, відкритими, нелінійними, самодостатніми системами
	Це загальнонауковий підхід, який теоретично і методично забезпечує розуміння, пізнання і розвиток особистості в її цілісності та гармонійності

Відповідь:

- а) синергетичний;
- б) діяльнісний;

- в) особистісний;
- г) системний;
- г) компетентнісний;
- д) культурологічний;
- е) антропологічний.

30. Упорядкуйте принципи наукового пізнання та їхні характеристики:

Історичний принцип	дає можливість вивчати історію дефініцій понять, категорій, розробляти або уточнювати їхній зміст, визначати формули, однаково їх заповнювати, однакові знаки
Когнітивний принцип	ефективно застосовують у науково-педагогічних дослідженнях з метою вивчення педагогічного явища, динаміки його розвитку, впливу на суспільство і поведінку людей тощо
Термінологічний принцип	розглядають педагогічні явища і процеси в ході їхнього виникнення та розвитку, у хронологічній послідовності
Принцип системного підходу	вивчають об'єкт дослідження загалом та його окремі елементи і внутрішні зв'язки, використовують сукупність методів і процедур дослідження

31. Упорядкуйте рівні методології та їхні характеристики:

Філософський рівень	теоретичні концепції, які використовують у наукових дисциплінах, педагогічних дослідженнях (системний, діяльнісний та ін. підходи, характеристика, моделювання досліджень)
Загально-наукова методологія	сукупність методів, принципів дослідження і процедур, що їх використовують у конкретній науковій дисципліні
Конкретно-наукова методологія	загальні принципи пізнання і категоріальний склад науки (методологічні функції виконує вся система філософського знання, що є змістовою основою методологічного знання, визначає світоглядні підходи до процесу пізнання)
Технологічна методологія	методика і техніка педагогічного дослідження (процедури, які забезпечують отримання й оброблення достовірного емпіричного матеріалу), що має чітко виражений нормативний характер методології

Питання для самоконтролю:

1. Наука – система знань і сфера людської діяльності.
2. Логіка науково-педагогічних досліджень.
3. Методологічні підходи до організування і проведення науково-педагогічних досліджень (з урахуванням фахового спрямування).
4. Виконання практичних завдань з використанням різних методологічних підходів науково-педагогічного дослідження.

Форма контролю за виконання самостійного завдання: усне опитування, перевірка завдань виконаних письмово у зошиті, тестування.

Рекомендовані джерела інформації:

Основні:

1. Волкова Н. Педагогіка: навч. посіб. Київ: Академвидав, 2007. 618 с.
2. Ковальчук Л. Практикум з педагогіки: навч. посіб. Львів: Видав. центр ЛНУ імені Івана Франка, 2005. 253 с.
3. Фіцула М. Педагогіка: навч. посіб. Київ: Академвидав, 2006. 560 с.
4. Шейко В.М., Кушнарєнко Н.М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності: підручник. Київ: Знання, 2006. 307 с.

Допоміжні:

1. Демківський А.В., Безус П.І. Основи методології наукових досліджень: навч. посіб. Київ: Академія муніципального управління, 2012. 276 с.
2. Збірник тестів з курсу “Педагогіка”: навч.-метод. посіб.: у 3 ч. Львів: Видав. центр ЛНУ імені І. Франка, 2008. Ч. 2. Загальні основи педагогіки /за заг. ред. Д. Герцюка, Л. Ковальчук. 145 с.
3. Кловак Г.Т. Основи педагогічних досліджень: навч. посіб. Чернігів: Чернігів. держ. центр науково-технічної і економічної інформації, 2003. 260 с.
4. Кузь В.Г. Організація педагогічного дослідження: посібник. Київ: Знання України, 2006. 48 с.
5. Максименко С.Д. Теорія і практика психолого-педагогічного дослідження. Київ: Укрвузполіграф, 1990. 239с.
6. Сисоєва С.О., Кристопчук Т.Є. Методологія науково-педагогічних досліджень: підручник. Рівне: Волинські обереги, 2013. 360 с.
7. Тверезовська Н.Т., Сидоренко В.К. Методологія педагогічного дослідження: навч. посіб. Київ: Центр навч. л-ри, 2013. 439 с.

Інформаційні ресурси:

1. Внукова О.М. Методологічні засади професійної освіти : навчальний посібник для студентів напрямів підготовки 6.010104 Професійна освіта (Технологія виробів легкої промисловості), 6.010104 Професійна освіта (Дизайн) / О.М. Внукова. – К. : КНУТД, 2015. – 198 с.
https://er.knutd.edu.ua/bitstream/123456789/2964/1/20150602_Vnukova_NP.pdf
2. Актуальні проблеми професійної освіти: навчально-методичний посібник / укл. О.А. Дубасенюк. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2018. – 352 с.
3. <http://eprints.zu.edu.ua/.pdf>

Самостійна робота № 2

Тема: ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ. ПОШУК, АНАЛІЗ І ОФОРМЛЕННЯ ЛІТЕРАТУРНИХ ДЖЕРЕЛ ДОСЛІДЖЕННЯ АКТУАЛЬНИХ ПРОБЛЕМ ОСВІТИ

Коротка характеристика змісту навчального матеріалу

Інформація – це сукупність повідомлень, яка визначає міру знань про ті чи інші явища, факти, події та їх взаємозв'язок. Якість наукової інформації визначається рядом критеріїв. До важливіших можливо віднести цільове призначення, цінність, надійність, достовірність, повнота (достатність), швидко дієвість, періодичність, безперервність, спосіб і форма подання.

Усі елементи наукової діяльності тісно пов'язаний з інформаційною діяльністю (рис. 3).

Рис. 3. Зв'язок дослідження і інформаційної діяльності

Якщо говорити про цілі інформації, то основною метою є створення нових концепцій, встановлення взаємозв'язків, вирішуваних проблем, пошук нових фактів та ін.

Дослідження в значній мірі залежить від змісту, складу, характеру залучених джерел. Джерела інформації:

- теорії і концепції ринкової економіки;
- законодавчі акти;
- нормативні матеріали;
- звітні та статистичні матеріали;
- анкетні дані;
- дані особистих спостережень;
- програмно облікові та статистичні матеріали;
- архіви;

– рекомендаційні матеріали конференції, симпозіумів, нарад і наукові документи.

Головні – джерела наукової інформації у вигляді документів, в яких зафіксована наукова інформація (літературні джерела, матеріали-практики, результати наукових досліджень).

Групи літературних матеріалів: аксіоматичні; не аксіоматичні.

Нормативні документи: відомчі; міжвідомчі.

Звітні матеріали – фактичні матеріали відповідно до чинної системи управління, взагалі економіки або окремих її елементів.

Документальна інформація класифікується за такими ознаками:

1. *По виду*: оперативна; статистична; бухгалтерська.

2. *По змісту*: коротка; повна.

3. *По періодичності або терміну складання*: щоденна; п'ятиденна; декадна; місячна; квартальна; піврічна; річна.

4. *По характеру*: разова; постійна; тимчасова.

5. *По рівню*: загальнодержавна; відомча; регіональна; внутрішня.

6. *По формам*: типова; спеціалізована; галузева.

Науковий документ – різновид матеріального носія із закріпленою за ним науковою інформацією.

Наукова інформація характеризується певною логічною завершеністю, передається у часі та просторі, використовується у суспільній практиці.

Науково технічна література – це сукупність наукових документів.

Носіями наукової інформації можуть бути різні наукові документи:

– книжки (монографії, підручники та навчальні посібники);

– періодичні видання (журнали, бюлетені, працівники інститутів, науковці збірників);

– нормативні документи (стандарти, будівельні норми та правила, технічні умови та норми, інструкції, вказівки і т ін.);

– каталоги та прейскуранти;

– патентна документація (патенти та авторські свідоцтва);

– звіти про науково дослідні та дослідно-конструкторські роботи);

– інформаційні видання (збірники науково-технічної інформації, аналітичні огляди, інформаційні листи, реферати та реферативні обзори та ін.).

Поняття про первинну та вторинну інформацію

Усю наукову інформацію і наукові документи поділяються на дві групи: *первинну* і *вторинну*.

До первинних належать наукові документи, що містять безпосередні результати науково-дослідних чи експериментально-конструкторських робіт (статті, дисертації, брошури, монографії, книги).

Первинні документи поділяються на: друковані; котрі не публікуються.

До первинних документів, які не публікуються належать науково-технічні звіти, інформаційні картки, дисертації, депоновані рукописи.

До вторинних наукових документів належать ті, які є результатом аналітично-синтетичної і логічної переробки первинної наукової інформації (інформаційне видання, каталоги, картотеки, бібліографічні видання, довідкова література).

До складу бібліографічних видань входить: сигнальна інформація; реферативні журнали; експрес-інформація, огляди, друковані картки.

Друковані бібліографічні картки містять повний бібліографічний опис джерел інформації.

Сигнальна інформація допомагає дослідникові орієнтуватися у змісті наукового документу і сама містить титульний лист, зміст та анотацію, заголовки.

Релевантна (виправдана) інформація – інформація, яка міститься у тексті в примітках, авторських поясненнях. Її мета – уточнити основну інформацію або дати певні тлумачення.

Бібліографічна інформація – дані про використання дослідником літературних джерел, де зазначений автор, назва його праці, місця видання, видавництво, рік видання.

Нова або основна інформація – зміст роботи або подані автором нові положення, система доказів, правила та формули.

Пошук інформації здійснюється з вивчення спершу форм сигнальної інформації такої як реферат, анотація, тези і резюме. Реферат – короткий, стислий виклад змісту наукової роботи чи її частини.

Реферат повинен дати ясну відповідь про новизну запропонованою наукою чи технічним рішенням. Як правило, реферат передбачає висвітлення таких позицій:

- проблема або тема дослідження;
 - сфера дослідження;
 - мета і завдання дослідження;
 - метод дослідження;
 - вид дослідження (фундаментальне, пошукове, прикладне);
 - отримані результати та їх значення для науки і практики.
- У рефераті наукової-дослідженої роботи студента повинні бути:
- тема дослідження;
 - П.І.Б. студента;
 - П.І.Б. керівника;
 - завдання, задачі дослідження;
 - прогнозуємий науковий результат;

- основні методи дослідження;
- об'єкт, предмет дослідження, наукова гіпотеза;
- наукова новизна;
- практична значимість;
- наявність методики дослідження;
- об'єм звіту в аркушах;
- наявність графічного матеріалу;
- оцінка керівника семінару;
- оцінка керівника роботи; оцінка завідуючого кафедрою; кількість використаних джерел.

Анотація – коротка характеристика книги, статті, рукопису, де включається зміст роботи, перелік ключових питань, дається оцінка роботи, основні положення оригіналу, які підкреслюють значення і наукову новизну роботи (2–3 речення).

Теза – основна думка або основне положення доповіді, лекції, статті, іншого авторського первинного матеріалу.

Теза може бути короткою або розгорнутою. Від основного матеріалу відрізняється тим, що в ній немає деталей, пояснень, графіків, таблиць та іншого матеріалу.

Резюме – анотація, з елементами попереднього рецензування, акцентує увагу на вузлових моментах роботи і відображає композицію роботи, що розглядається.

Так як резюме носить оцінюючий характер, то воно може бути позитивне чи негативне.

Рецензія – (від латинського – розгляд, обслідування) – відносять до особливого виду наукової літературної чи художньої критики. Це може бути науково-критична стаття, що дає оцінку твору.

Одним із видів рецензії є критичний огляд – це розгорнута рецензія, в якій розглянута низка наукових робіт, що мають спільну проблематику, гіпотезу, хронологію. Рецензія і критичний огляд повинні бути якісні і точні. Рецензія має бути написана грамотно, позиції мають бути досить аргументовані.

Рецензія, як правило, відображає:

- актуальність теми;
- повноту розкриття поставлених питань, глибину їх опрацювання та наявність елементів наукового дослідження;
- новизну та оригінальність рішень і їх обґрунтованість;
- використання практичного передового досвіду;
- практичне значення розробок і можливість їх використання;
- ступінь оволодіння методами наукового дослідження та спрацьованість зроблених пропозицій;

- повноту використання спеціальної літератури, нормативних і довідкових матеріалів, фактичних даних;

- уміння аналізувати та використовувати і узагальнювати фактичний матеріал, робити висновки;

- характеристика окремих елементів новизни та ключових тез роботи, які заслуговують на особливу увагу; – зауваження, виявлені недоліки та упущення; – загальний висновок.

Крім цих матеріалів існують книги-брошури.

Книжки – багато сторінкові неперіодичні твори, обсягом більше 48 сторінок.

Особливість: в книзі мають бути сконцентровані знання і досвід, накопиченні людством за всю попередню історію. Так як відомості в книгах старіють, то їх необхідно передрукувати.

Брошура – друковане видання, обсягом від 5 до 48 сторінок, що містить оперативну інформацію.

Серед книг і брошур можуть бути і монографії.

В монографії подано результати всебічного вивчення однієї проблеми чи теми, ці результати належать одному автору чи невеликій групі авторів (колективна монографія).

В збірнику наукових праць містяться матеріали одного чи декількох авторів:

- навчальні наукові видання;
- рекламні видання;
- патентно-ліцензійні видання;
- каталоги;
- проспекти-видання рекламного характеру;
- інформаційне видання.

До недрукованої інформації відносять рукописні документи та ін.

Принципи збору інформаційного матеріалу

Від якості, повноти та достовірності одержаної інформації залежить якість і термін проведеного дослідження.

Інформаційну базу дослідження складають:

- цифрові;
- фактичні;
- літературні матеріали.

До основних принципів збору інформаційних матеріалів відносять:

- матеріали мають збиратися цілеспрямовано в залежності від мети і завдання дослідження;

- склад і структура матеріалів має відповідати структурі дослідження, тобто матеріали треба групувати за розділами дослідження відповідно до плану роботи.

Процес збору матеріалів складається з трьох частин:

- накопичення матеріалу без оцінки його значення;
- фільтрація матеріалу (поділяється на істотний і другорядний).

Вивчення зібраного матеріалу має свою логічну послідовність:

- перегляд джерел, які дають загальні уявлення про проблему;
- робота з рефератними збірниками і бібліографічними джерелами;
- відбір мінімальної кількості інформаційного матеріалу для

подальшої роботи.

Ризики пошуку інформації через Інтернет:

– наявність ймовірності того, що використаний контент виявиться недостовірним;

- підмінювання адреси;
- «злам» особистих поштових скриньок;
- віруси та інші небезпечні програми;
- спам;
- хакери;
- шпигунські програми.

Правила безпечного пошуку інформації в інтернеті:

- встановлюйте антивірусні програми;

Відвідуйте перенвірені й безпечні програми;

Встановлюйте антиспамове програмне забезпечення;

Не давайте інформації більше, ніж потрібно.

Google Scholar – інформаційно-пошукова система, орієнтована на пошук наукової літератури за різними галузями знань та за різними джерелами, включаючи рецензовані статті, дисертації, книги, реферати і звіти, що опубліковані видавництвами наукової літератури, професійними асоціаціями, вищими навчальними закладами та іншими науковими організаціями; модифікація Google.

BASE: Bielefeld Academic Search Engine – одна з найбільших у світі пошукових систем, спеціалізованих на пошуку наукових документів відкритого доступу в Інтернеті. Оператором BASE є бібліотека університету Білефельд (Німеччина). BASE збирає, нормалізує та індексує дані серверів репозитаріїв за допомогою «Olien Archives Initiative lirotocol for Metadata Harvesting» (OAI-liMH). На додаток до метаданих OAI, BASE індексує вибрані веб-сайти і локальні дані бібліотек. Усе це разом можна шукати через один інтерфейс.

OAIster – зведений каталог мільйонів записів, представляє відкритий доступ до цифрових ресурсів. OAIster «збирає» описову інформацію (метадані) з колекції відкритого доступу по всьому світу, використовуючи OAI-liMH (the Olien Archives Initiative lirotocol for Metadata Harvesting).

SCImago Journal & Country Rank – аналітичний портал, на якому представлені наукові показники по журналах та країнах. Аналіз базується на інформації, що міститься в базі даних Scopus® (Elsevier B.V.). Пошук наукового журналу для публікації через SJR веб-сайт.

WorldWideScience.org – глобальна наукова пошукова система, яка здійснює пошук інформації по національних та міжнародних наукових базах даних та порталах

DuckDuckGo – пошукова система з відкритим кодом, яка використовує інформацію з багатьох джерел для надання точних та різноманітних результатів. Дотримується політики повної конфіденційності – відмова від збору, збереження та обробки даних про користувача.

EconBiz (Virtual Library for Economics and Business Studies) – пошуковий портал з економіки, створений спільно Німецькою національною економічною бібліотекою та Кельнською університетською та міською бібліотекою. Портал спрямований на підтримку досліджень та викладання економіки з центральною точкою входу для всіх видів інформації у даній галузі та прямий доступ до повних текстів.

EULER search engine – портал з математики надає доступ до баз даних Бібліотеки голландського національного дослідницького центру з математики та інформатики, математичного холдингу бібліотеці університету Флоренції, науковому електронному архіву з математики (ERAM) 1886–1942, німецької спеціальної бібліотечної колекції з математики та ін.

FreeFulliDE – пошукова система електронних ресурсів в галузі медицини, біології, хімії, фізики, матеріалознавства та економіки. Надає доступ до більш ніж 80 млн. наукових статей, патентів у вільному доступі. Глибина архіву – 10 років.

Metasearch Search Engine – сервіс пошуку (діє від 1998 р.) у понад 300 світових журналах та виданнях у галузі управління, економіки, інформатики, техніки, освіти, спорту, мистецтва тощо.

Microsoft Academic Search – науковий пошуковий портал від Microsoft Corporation, який було розроблено для того, щоб дослідити зв'язки між вченими, науковцями, студентами та їх науковими дослідженнями.

RefSeek – пошукова система для студентів та дослідників, проводить пошук серед веб-сторінок, книг, енциклопедій, журналів і газет.

Science.gov – онлайнова пошукова система, що охоплює більш ніж 60 баз даних та понад 2200 окремих сайтів з 15 федеральних агентств, які пропонують 200 мільйонів сторінок інформації авторитетних наукових установ США, зокрема результати досліджень і розробок.

ScienceResearch.com – наукова пошукова система, яка здійснює повнотекстовий пошук у журналах багатьох великих наукових видавництв (Elsevier, Highwire, IEEE, Nature, Taylor & amli; Francis та ін.). Шукає статті та документи у відкритих наукових базах даних: Directory of Olien Access Journals, Library of Congress Online Catalog, Science.gov, Scientific News.

CrossRef – це об'єднання видавців наукових публікацій (журналів, монографій, збірників матеріалів конференцій), створене з метою розробки та підтримки всесвітньої високотехнологічної інфраструктури наукових комунікацій. Головним завданням CrossRef є сприяння широкому використанню інноваційних технологій для прискорення і полегшення наукових досліджень. Особлива увага CrossRef зосереджена навколо питань розбудови електронної інфраструктури взаємної цитованості наукових публікацій. Асоціація CrossRef підтримує спільну всесвітню службу взаємної цитованості, яка функціонує як своєрідний шлюз між електронними платформами видавців. Ця служба не зберігає повні тексти наукових публікацій, але вона зберігає інформацію про зв'язки публікацій через технологію Digital Object Identifier (CrossRef DOI), а також метадані опублікованих наукових матеріалів.

Web of Science – на сьогодні на платформі Web of Science розташовано 15 баз даних, що створюються як компанією Clarivate Analytics так і її партнерами. Загалом на платформі індексується більше 33 тисяч видань, з 1864 року, з усіх дисциплін. Основною частиною колекції є наукометрична база даних Web of Science Core Collection (WoSCC), яка складається з індексів наукового цитування періодичних видань з природничих і технічних наук – Science Citation Index Exlianded (SCIE), з суспільних – Social Sciences Citation Index (SSCI) та з гуманітарних – Art and Humanities Citation Index (AHCI). З 2015 року WoSCC розширена мультидисциплінарним індексом Emerging Source Citation Index (ESCI) архів поглиблюється до 2005 року. Також в WoSCC представлено індекси цитувань кращих конференцій Conference liroceedings Citation Index (CliCI) та монографії Book Citation Index BkCI і двох хімічних індексів: Current Chemical Reactions (CCR-EXliANDED) та Index Chemicus (IC).

Scolius – у базі міститься 23700 видань від 5000 міжнародних видавців, в галузі природничих, суспільних і гуманітарних наук, техніки, медицини та мистецтва. Scolius безперервно обробляє, збагачує і робить доступними величезну кількість даних, при цьому дотримується суворих стандартів контролю якості для підтримки цілісності бази даних. Якість даних Scolius визнано провідними університетами і дослідницькими організаціями, які використовують цю базу даних для оцінки науково-дослідної роботи, а також рейтинговими агентствами THE, QS World University Rankings, Financial Times і ін. Для складання світових рейтингів

університетів. Сьогодні дані з Scopus визнані Міністерством освіти та науки України в якості критеріїв загальноукраїнської системи оцінки ефективності діяльності закладів вищої освіти

Orien Ukrainian Citation Index (OUCI) – це пошукова система і база даних наукових цитувань, які надходять від усіх видань, що використовують сервіс Cited-by від Crossref та підтримують Initiative for Orien Citations. OUCI покликаний спростити пошук наукових публікацій, привернути увагу редакцій до проблеми повноти та якості метаданих українських наукових видань, покращити представлення українських наукових видань у спеціалізованих пошукових системах (наприклад, Dimensions, Lens.org, IFindr, Scilit), що може розширити їхню читацьку аудиторію, дозволить бібліометристам вільно вивчати зв'язки між авторами та документами з різних наукових дисциплін, зокрема, в галузі суспільних та гуманітарних наук.

Scinalise – безкоштовна наукова пошукова система.

У Довіднику журналів відкритого доступу (DOAJ) і Реєстрі репозитаріїв відкритого доступу Registry of Open Access Repositories (ROAR) представлено понад 20 українських журналів і 62 інституційні репозитарії.

Працює Система пошуку у відкритих архівах України (SSM) – де індексуються метадані з різних архівів України і забезпечується централізований пошук у відкритих архівах – <http://oai.org.ua>

Створено електронний архів ElibUkr-OA проекту «Електронна бібліотека України» для вчених України, університет яких не підтримує власний (інституційний) відкритий електронний архів – <http://www.elibukr.org/>.

Наукова періодика України (журнали відкритого доступу) – <http://journals.uran.ua/>.

Проект Наука України в дзеркалі наукометричної бази даних SciVerse Scopus – <http://www.isi.net.ua/scopus/scopus.html>.

Пошукові системи, оптимізація і просування сайта – ресурс присвячений пошуковим системам і ринку інтернет-маркетингу: новини пошукових систем, аналітика, оригінальні та перекладні матеріали про просування сайтів, коментарі експертів, дайджест, календар подій, огляди конференцій, розшифровки ключових доповідей, форум по роботі з пошуковим и системами.

Виконання практичних завдань:

Завдання 1. Використати різні інформаційні пошукові системи, провести пошук у 5-10 наукових джерелах (статті, автореферати /

дисертації, монографії, словники) тлумачення одного з ключових понять обраної індивідуальної дослідницької теми.

Завдання 2. Виписати 5-10 тлумачень із зазначенням джерела згідно сучасних вимог до оформлення посилання.

Завдання 3. У науковій пошуковій системі Google Академія:

- зареєструватися та заповнити авторський профіль;
- виконати розширений пошук публікацій в предметній області дослідження;

- виконати розширений пошук за авторами в предметній області дослідження;

- зберегти отримані результати пошуку в текстовий документ.

Завдання 4. Дайте відповідь на питання діагностичних тестів.

Завдання першого рівня складності

1. ... – це елементи, що становлять основу наукового знання та відображають об'єктивні властивості речей і процесів.

Відповідь:

- а) структура;
- б) наукові факти;
- в) система;
- г) метод спостереження.

2. Елементи, що становлять основу наукового знання та відображають

об'єктивні властивості речей і процесів, називають ...

Відповідь:

- а) науковими фактами;
- б) структурою;
- в) методами спостереження;
- г) системою.

3. У процесі виконання завдань магістерської роботи студентом використано ..., що є елементами, які становлять основу наукового знання та відображають об'єктивні властивості явищ і процесів.

Відповідь:

- а) тези доповіді;
- б) реферати;
- в) наукові статті;
- г) наукові факти.

4. Певні відомості про наукові факти, об'єкти, явища навколишнього середовища, їхні параметри, якість і стан – це ...

Відповідь:

- а) магістерська робота;
- б) довідка;
- в) інформація;
- г) наукова стаття.

5. Аналізуючи джерельну базу для науково-дослідної роботи, магістр опрацьовує ..., що становлять певні відомості про наукові факти, об'єкти, педагогічні явища, їхні параметри, якість і стан.

Відповідь:

- а) реферати;
- б) інформацію;
- в) наукові статті;
- г) довідки.

6. Науково-дослідна робота є окремим заліковим кредитом навчальної дисципліни, що її оцінюють як самостійний вид навчальної діяльності студента, і виконується ним після закінчення вивчення певної навчальної дисципліни або декількох дисциплін. Про яке самостійне навчальнонаукове дослідження студента йдеться?

Відповідь:

- а) діагностику;
- б) наукові тези;
- в) наукову статтю;
- г) курсову роботу.

7. Як називають самостійне навчально-наукове дослідження студента, яке він виконує з певного курсу або з окремих його розділів після закінчення вивчення навчальної дисципліни або декількох дисциплін?

Відповідь:

- а) науковим фактом;
- б) курсовою роботою;
- в) науковою статтею;
- г) науковими тезами.

8. ... – це науково-дослідна робота, яка є окремим заліковим кредитом навчальної дисципліни, виконується студентом після закінчення вивчення певної навчальної дисципліни або декількох дисциплін, і її оцінюють як самостійний вид навчальної діяльності студента.

Відповідь:

- а) магістерська робота;
- б) наукові тези;
- в) наукову статтю;
- г) курсова робота.

9. Після завершення вивчення певної навчальної дисципліни (групи навчальних дисциплін) студенти виконують науково-дослідну роботу, яка є окремим заліковим кредитом і оцінюється як самостійний вид навчальної діяльності майбутніх педагогів. Про яке самостійне навчально-наукове дослідження студента йдеться?

Відповідь:

- а) курсову роботу;
- б) наукові тези;
- в) наукову статтю;
- г) магістерську роботу.

10. Самостійне навчально-наукове дослідження, яке виконується студентами з певного курсу або з окремих його розділів, – це ...

Відповідь:

- а) науковий факт;
- б) наукові тези;
- в) наукова стаття;
- г) курсова робота.

11. Метою написання ... роботи є: поглиблення, узагальнення та закріплення теоретичних знань і практичних умінь студентів; вироблення навичок самостійно працювати з навчальною і науковою літературою; систематизація та узагальнення навчального матеріалу; виявлення наукових здібностей студентів і залучення їх до дослідницької роботи.

Відповідь:

- а) курсової;
- б) дисертаційної;
- в) магістерської;
- г) монографічної.

12. Яке навчально-наукове дослідження виконує студент на завершальному етапі вивчення навчальної дисципліни або декількох дисциплін у закладі вищої освіти?

Відповідь:

- а) науковий реферат;
- б) магістерську роботу;
- в) дипломну роботу;
- г) курсову роботу.

13. Мета ... полягає в поглибленні теоретичних, методологічних і практичних знань з обраного напрямку спеціалізації та виробленні вмінь здобувача другого академічного ступеня самостійно застосовувати їх у вирішенні конкретних практичних завдань у певній сфері.

Відповідь:

- а) магістерського дослідження;
- б) дисертаційної роботи;
- в) монографічної публікації;
- г) реферування.

14. Яку науково-дослідну роботу, що має кваліфікаційну функцію, студент виконує самостійно з метою публічного захисту й отримання другого академічного ступеня?

Відповідь:

- а) науковий реферат;
- б) магістерську роботу;
- в) дипломну роботу;
- г) курсову роботу.

15. З метою отримання другого академічного ступеня студент самостійно виконує і публічно захищає науково-дослідну роботу, що має кваліфікаційну функцію. Яку науково-дослідну роботу виконує він?

Відповідь:

- а) науковий реферат;
- б) магістерську роботу;
- в) дипломну роботу;
- г) курсову роботу.

16. Загальноприйняті методологічні параметри (науковий апарат) педагогічного дослідження обґрунтовують у ... магістерської роботи.

Відповідь:

- а) вступі;
- б) основній частині;
- в) висновках;
- г) додатках.

17. Об'єкт і предмет дослідження, його мету та завдання формулюють у ... наукової (курсowej, магістерської та ін.) роботи.

Відповідь:

- а) вступі;
- б) основній частині;
- в) висновках;
- г) додатках.

18. Актуальність дослідження обґрунтовують у ... магістерської роботи.

Відповідь:

- а) вступі;

- б) основній частині;
- в) висновках;
- г) додатках.

19. У ... магістерської роботи зазначають назву розділів й основних параграфів та нумерацію сторінок.

Відповідь:

- а) вступі;
- б) висновках;
- в) основній частині;
- г) змісті.

20. У ... розкривають зміст розділів магістерської роботи, завершуючи їх короткими висновками щодо виконаного дослідження.

Відповідь:

- а) вступі;
- б) основній частині;
- в) додатках;
- г) змісті.

21. У ... магістерської роботи студент репрезентує теоретичний аналіз літературних джерел за темою дослідження, що дає змогу розкрити стан дослідженості проблеми, осмислити сутність понять, обґрунтувати методологічні підходи тощо.

Відповідь:

- а) вступі;
- б) першому розділі;
- в) другому розділі;
- г) третьому розділі.

22. У ... магістерської роботи описують власні підходи до дослідження наукової проблеми, засоби, технології, методи і форми поліпшення досліджуваного аспекту, досвід роботи закладу освіти, професійну майстерність педагога (викладача, вчителя, вихователя, логопеда) тощо.

Відповідь:

- а) теоретико-методологічному розділі;
- б) практико-методичному розділі;
- в) практико-експериментальному розділі;
- г) вступі.

23. ... розділ магістерської роботи має містити: обґрунтування конструктивних пропозицій автора, спрямованих на досягнення мети; оброблення та аналіз результатів проведеного педагогічного дослідження тощо.

Відповідь:

- а) теоретико-методологічний розділ;
- б) практико-методичний розділ;
- в) експериментальний розділ;
- г) висновки.

24. У ... магістерської роботи студент узагальнює найсуттєвіші результати, отримані ним у процесі дослідження.

Відповідь:

- а) висновках;
- б) вступі;
- в) змісті;
- г) основній частині.

25. У ... магістерської роботи студент узагальнює найсуттєвіші результати, отримані у процесі дослідження теоретичних, методичних і практичних питань.

Відповідь:

- а) вступі;
- б) основній частині;
- в) висновках;
- г) змісті.

26. У ... магістерської роботи подають таблиці, схеми, рисунки, зразки дидактичного матеріалу та робіт вихованців, анкети, тести, результати педагогічного експерименту, конспекти навчальних занять і виховних заходів тощо.

Відповідь:

- а) вступі;
- б) висновках;
- в) додатках;
- г) основній частині.

27. У ... магістерської роботи подають таблиці, схеми, рисунки, зразки дидактичного матеріалу та робіт дітей, анкети, тести, навчальні плани, фрагменти навчальних програм, конспекти занять (уроків), конспекти-сценарії виховних заходів тощо.

Відповідь:

- а) вступі;
- б) висновках;
- в) додатках;
- г) основній частині.

28. Вкажіть рядок у якому зазначені види доповіді.

Відповідь:

- а) наукова, тематична, методична, інформаційна;
- б) діагностична, тематична, оглядова, методична;
- в) довідникова, оглядова, рекомендаційна, анотаційна;
- г) звітна, поточна, наукова.

29. *Короткий виклад (усний чи письмовий) основних положень учення, наукової праці, дослідження, змісту; доповідь на певну тему, що містить огляд друкованих наукових і науково-методичних джерел, – це ...*

Відповідь:

- а) науковий реферат;
- б) наукові тези;
- в) наукова стаття;
- г) магістерська робота.

30. *Репрезентуючи результати свого дослідження, магістр підготував ..., що становить короткий виклад (усний чи письмовий) основних положень учення, наукової праці, дослідження, змісту; доповідь на певну тему, що містить огляд друкованих наукових і науково-методичних джерел.*

Відповідь:

- а) реферат;
- б) тези;
- в) стаття;
- г) магістерську роботу.

31. ... – це літературно оформлена праця, де всебічно висвітлюють певне питання в науково-популярній формі.

Відповідь:

- а) анотація;
- б) брошура;
- в) довідник;
- г) методична розробка.

32. ... – це надрукована наукова робота теоретичного характеру, в якій всебічно висвітлена певна проблема або окреме питання.

Відповідь:

- а) наукова доповідь;
- б) монографія;
- в) дисертація;
- г) магістерська робота.

33. Як називається надрукована наукова робота переважно теоретичного характеру, в якій всебічно висвітлено певну наукову проблему (або окреме питання)?

Відповідь:

- а) наукова доповідь;
- б) монографія;
- в) дисертація;
- г) магістерська робота.

34. Опрацьовуючи літературні джерела за темою наукового пошуку, студент проаналізував ..., що є надрукованою науковою роботою теоретичного характеру, в якій всебічно висвітлена певна проблема, а також окремі питання, що цікавили дослідника.

Відповідь:

- а) наукову доповідь;
- б) монографію;
- в) дисертацію;
- г) тези.

35. ... – це основна форма письмової інформації, у якій висвітлена вузька проблема, обмежене коло питань, що є частиною об'ємної і ґрунтовної дослідницької роботи.

Відповідь:

- а) науковий факт;
- б) наукові тези;
- в) наукова стаття;
- г) курсова робота.

36. Здійснюючи науковий пошук, дослідник (педагог, аспірант, магістр) уклав ..., що є основною формою письмової інформації, у якій висвітлюється вузька проблема, обмежене коло питань, а також частиною проведеної об'ємної й ґрунтовної дослідницької роботи.

Відповідь:

- а) науковий факт;
- б) наукову статтю;
- в) наукові тези;
- г) магістерську роботу.

37. Працюючи над темою магістерської роботи, студент подав результати свого дослідження у ..., що є основною формою письмової інформації, в якій висвітлюється вузька проблема, обмежене коло питань, що є частиною об'ємної і ґрунтовної дослідницької роботи.

Відповідь:

- а) дисертації;
- б) науковій доповіді;
- в) наукових тезах;
- г) науковій статті.

38. *Форма наукового узагальнення, короткий виклад основних положень доповіді без системи доказів, фактичного матеріалу – це ...*

Відповідь:

- а) тези;
- б) науковий факт;
- в) наукова стаття;
- г) курсова робота.

39. *У процесі виконання завдань магістерської роботи студент уклав ..., що є формою наукового узагальнення, коротким викладом основних положень доповіді без системи доказів, фактичного матеріалу.*

Відповідь:

- а) тези доповіді;
- б) наукові факти;
- в) наукову статтю;
- г) курсову роботу.

40. *Кваліфікаційна наукова робота в певній галузі науки, яка має внутрішню єдність, актуальність наукових результатів, наукових положень, що висувається автором для публічного захисту, – це характеристика ...*

Відповідь:

- а) наукової доповіді;
- б) монографії;
- в) дисертації;
- г) курсової роботи.

41. ... – це кваліфікаційна наукова робота в певній галузі педагогічних наук, яка має внутрішню єдність, актуальність наукових результатів, наукових положень, що висувається автором для публічного захисту.

Відповідь:

- а) наукова доповідь;
- б) дисертація;
- в) монографія;
- г) автореферат.

42. ... – це літературно оформлена робота, яка ґрунтується на оригінальному матеріалі.

Відповідь:

- а) наукова доповідь;
- б) монографія;
- в) дисертація;
- г) магістерська робота.

43. ... – це літературно оформлена робота, яка ґрунтується на оригінальному матеріалі, підготовлена в усній формі, має певну послідовність (коротка оглядова частина та визначення завдання дослідження; метод вирішення або нове положення, яке пропонує автор, основні результати їхнього пояснення і висновки).

Відповідь:

- а) наукова доповідь;
- б) монографія;
- в) дисертація;
- г) магістерська робота.

44. Стислий коментар/пояснення щодо документа/його змісту, короткий опис документа називають ...

Відповідь:

- а) анотацією;
- б) інформацією;
- в) бібліографічним покажчиком;
- г) реферуванням.

45. Як названо коротку характеристику наукової статті (документа), зважаючи на зміст, призначення, форму та ін. особливості?

Відповідь:

- а) анотацією;
- б) бібліографією;
- в) інформацією;
- г) реферуванням.

46. Стислий коментар чи пояснення щодо наукової праці, документа та його змісту, а іноді короткий опис документа, називають ...

Відповідь:

- а) інформацією;
- б) анотацією;
- в) бібліографічним покажчиком;
- г) реферуванням.

47. Як називають працю інструктивно-виробничого характеру, в якій викладені рекомендації з питань проведення певних видів робіт, спрямованих на вдосконалення організування, управління тощо?

Відповідь:

- а) методичною розробкою;
- б) анотацією;
- в) бібліографічним покажчиком;
- г) довідником.

48. ... – це праця інструктивно-виробничого характеру, в якій викладені рекомендації щодо виконання науково-пошукових, дослідних та інших видів робіт, що сприяє поліпшенню їхнього організування, управління тощо.

Відповідь:

- а) тези доповіді;
- б) наукова праця;
- в) методична розробка;
- г) довідник.

49. У магістерській роботі студент використав ..., що є працями інструктивно-виробничого характеру, в яких викладені рекомендації з питань проведення певних видів робіт, спрямованих на вдосконалення організування, управління тощо. Про які праці йдеться?

Відповідь:

- а) анотації;
- б) бібліографічні покажчики;
- в) довідники;
- г) методичні розробки.

50. ... – це літературна робота виробничо-довідкового характеру з певних проблем, де визначені найбільш важливі поняття, нормативи, моделі, інструкції тощо.

Відповідь:

- а) анотація;
- б) методична розробка;
- в) брошура;
- г) довідник.

51. У процесі виконання магістерської роботи студент використав упорядковану сукупність бібліографічних описів видань, присвячених окремій галузі педагогічних знань, окремому напрямку чи темі дослідження. Використане джерело є ...

Відповідь:

- а) методичною розробкою;
- б) анотацією;
- в) бібліографічним покажчиком;
- г) реферуванням.

52. Упорядкована сукупність бібліографічних описів видань, присвячених окремій галузі наукових знань, окремому науковому напрямку чи науковій темі, є ...

Відповідь:

- а) методичною розробкою;
- б) реферуванням;
- в) бібліографічним покажчиком;
- г) анотацією.

53. Стаття є основною формою письмової інформації, у якій висвітлюється вузька проблема, що стосується різних аспектів дослідження. Розрізняють ... статті (вказіть відповідний рядок).

Відповідь:

- а) наукові, науково-методичні, дискусійні, оглядові, аналітичні;
- б) довідникові, оглядові, рекомендаційні, анотаційні;
- в) дисертаційні, монографічні, наукові, методичні;
- г) наукові, тематичні, методичні, інформаційні.

54. Вкажіть рядок, в якому описані види реферату як початкової форми репрезентації результатів науково-педагогічного дослідження:

Відповідь:

- а) науковий, тематичний, методичний, інформаційний, біографічний, бібліографічний;
- б) діагностичний, тематичний, оглядовий, методичний;
- в) довідниковий, оглядовий, рекомендаційний, анотаційний;
- г) дисертаційний, монографічний, науковий, методичний.

55. До науково-дослідних робіт відносять ...

Відповідь:

- а) методичну розробку;
- б) анотацію;
- в) бібліографію;
- г) наукову статтю.

56. До науково-дослідних робіт відносять ...

Відповідь:

- а) методичні розробки;
- б) дисертації;
- в) наукові факти;
- г) реферати.

57. До наукових праць відносять ...

Відповідь:

- а) методичні розробки;

- б) анотацію;
- в) науковий факт;
- г) тези доповіді.

58. ... – це коротко, точно, послідовно сформульовані основні ідеї, думки, положення наукової доповіді, повідомлення, статті або іншої наукової праці.

Відповідь:

- а) дисертації;
- б) методичні розробки;
- в) тези;
- г) реферати.

59. До науково-дослідних робіт відносять ...

Відповідь:

- а) магістерську роботу;
- б) анотацію;
- в) бібліографічний покажчик;
- г) методичні рекомендації.

60. Укажіть первинні джерела інформації:

Відповідь:

- а) довідники;
- б) огляди;
- в) монографії;
- г) анотації.

61. Укажіть первинні джерела інформації:

Відповідь:

- а) довідники;
- б) дисертації;
- в) реферати;
- г) анотації.

62. Укажіть первинні джерела інформації для наукового дослідження.

Відповідь:

- а) довідники;
- б) статті;
- в) реферати;
- г) анотація.

63. Для виконання педагогічних досліджень носіями первинної інформації є ...

Відповідь:

- а) анотації;
- б) методичні розробки;
- в) бібліографія;
- г) монографії.

64. Для виконання педагогічних досліджень носіями первинної інформації є ...

Відповідь:

- а) анотації у наукових працях;
- б) періодичні друковані видання (журнали);
- в) бібліографія у наукових виданнях;
- г) методичні розробки.

65. Носіями первинної інформації є періодичні друковані видання, зокрема ...

Відповідь:

- а) довідники;
- б) огляди;
- в) наукові збірки;
- г) брошури.

66. Носіями первинної інформації у педагогічних дослідженнях є періодичні друковані видання, до яких належать ...

Відповідь:

- а) бюлетені;
- б) довідники;
- в) реферати;
- г) анотації.

67. До носіїв первинної інформації для педагогічних досліджень належать ...

Відповідь:

- а) науково-популярні та інші види брошур;
- б) анотації до монографій;
- в) депоновані рукописи наукових праць;
- г) бібліографія у наукових виданнях.

68. До неопублікованих носіїв первинної інформації педагогічних досліджень належать ...

Відповідь:

- а) методичні рекомендації;
- б) анотації;

- в) бібліографія;
- г) дисертації.

69. *Носіями первинної інформації є неопубліковані матеріали, зокрема*

...

Відповідь:

- а) наукові звіти;
- б) огляди;
- в) реферати;
- г) анотація.

70. *У якому рядку зазначені вторинні джерела інформації, що їх використовують у педагогічних дослідженнях?*

Відповідь:

- а) анотації; методичні розробки; бібліографічні покажчики; журнали;
- б) наукові статті; монографії; дисертації; магістерські роботи; часописи;
- в) монографії; підручники; дисертації; довідники; тези доповідей;
- г) довідники; огляди; реферати; анотації; методичні розробки; брошури.

71. *Яке джерело вважають вторинним джерелом інформації?*

Відповідь:

- а) анотацію;
- б) дисертацію;
- в) наукову статтю;
- г) науковий звіт.

72. *Вкажіть вторинні джерела інформації:*

Відповідь:

- а) довідники;
- б) дисертації;
- в) статті;
- г) наукові звіти.

73. *Вкажіть вторинні джерела інформації:*

Відповідь:

- а) дисертації;
- б) монографії;
- в) наукові звіти;
- г) реферати.

74. *Вкажіть вторинні джерела інформації:*

Відповідь:

- а) дисертації;
- б) монографії;
- в) наукові звіти;
- г) огляди.

75. *Вкажіть вторинні джерела інформації:*

Відповідь:

- а) монографії;
- б) дисертації;
- в) брошури;
- г) наукові звіти.

76. *Які джерела відносять до вторинних джерел інформації?*

Відповідь:

- а) дисертації;
- б) методичні розробки;
- в) наукові статті;
- г) наукові звіти.

77. *Вкажіть вторинні джерела наукової інформації:*

Відповідь:

- а) енциклопедії;
- б) дисертації;
- в) монографії;
- г) наукові статті.

78. ... відносять до вторинних джерел інформації наукових педагогічних досліджень.

Відповідь:

- а) дисертації;
- б) монографії;
- в) звіти;
- г) наукові статті.

79. ... один з основних видів публікацій, що належить до первинних джерел інформації, робить її матеріал надбанням фахівців.

Відповідь:

- а) анотація;
- б) дисертація;
- в) брошура;
- г) наукова стаття.

80. ... – документ, у якому викладені певні питання, подані висновки, пропозиції. Це найбільш поширена форма усного оприлюднення наукових результатів, яка призначена для публічного прочитання та обговорення.

Відповідь:

- а) анотація;
- б) доповідь;
- в) методична розробка;
- г) брошура.

Завдання другого рівня складності

1. Визначте правильне співвідношення між такими поняттями та їхніми дефініціями:

а) методична розробка	А Б В Г;
б) бібліографічний покажчик	А Б В Г;
в) довідник	А Б В Г;
г) брошура	А Б В Г.

Відповідь:

А – упорядкована сукупність бібліографічного опису видань, присвячених окремій галузі знань, напряму чи темі;

Б – літературна робота виробничо-довідкового характеру з певних проблем, де визначені найбільш важливі поняття, нормативи, моделі, форми інструкції тощо;

В – праця інструктивно-виробничого характеру, в якій викладені рекомендації з питань проведення певних видів робіт, спрямованих на вдосконалення організування, управління;

Г – літературно оформлена праця, де всебічно висвітлене певне питання в науково-популярній формі.

2. Визначте правильне співвідношення між такими поняттями та їхніми дефініціями:

а) інформація	А Б В Г;
б) анотація	А Б В Г;
в) наукові факти	А Б В Г;
г) наукова доповідь	А Б В Г.

Відповідь:

А – елементи, що становлять основу наукового знання та відображають об'єктивні властивості речей і процесів;

Б – літературно оформлена робота, яка ґрунтується на оригінальному матеріалі;

В – певні відомості про наукові факти, об'єкти, явища навколишнього середовища, їхні параметри, якість і стан;

Г – стислий коментар чи пояснення щодо документа чи його змісту, а іноді навіть короткий опис документа.

3. Визначте правильне співвідношення між такими поняттями та їхніми дефініціями:

а) курсова робота

А Б В Г;

б) монографія

А Б В Г;

в) дисертація

А Б В Г;

г) тези доповіді

А Б В Г.

Відповідь:

А – спеціальна форма наукового дослідження, яку подають на здобуття вченого ступеня доктора філософії PhD або доктора наук і публічно захищають на засіданні спеціалізованої (вченої) ради;

Б – опубліковані до початку наукової конференції (з'їзду, симпозіуму, конгресу) матеріали, що містять виклад основних аспектів наукової доповіді;

В – наукова праця у вигляді книги, яка містить повне або поглиблене дослідження однієї проблеми чи теми, що належить одному досліднику (декільком авторам);

Г – самостійне навчально-наукове дослідження студента, яке він виконує з певного курсу або з окремих його розділів.

4. Упорядкуйте наукові роботи та їхні характеристики, позначаючи у таблиці літерами:

Робота	Характеристика наукової роботи
	праця інструктивно-виробничого характеру, в якій викладені рекомендації з питань проведення певних видів робіт, спрямованих на вдосконалення організування, управління
	основна форма письмової інформації, у якій висвітлена вузька проблема, обмежене коло питань, що є частиною об'ємної і ґрунтовної дослідницької роботи
	форма наукового узагальнення, короткий виклад основних положень доповіді, наукової статті без системи доказів, фактичного матеріалу
	короткий виклад (усний чи письмовий) основних положень учення, наукової праці, наукового дослідження, змісту; доповідь на певну тему, що містить огляд друкованих джерел

Відповідь:

а) реферат;

б) методична розробка;

- в) стаття;
- г) тези.

5. Упорядкуйте наукові роботи та їхні характеристики, позначаючи у таблиці літерами:

Робота	Характеристика наукової роботи
	самостійна науково-дослідна робота, виконана задля забезпечення кваліфікаційної функції, з метою публічного захисту й отримання другого освітнього ступеня
	надрукована наукова робота теоретичного характеру, в якій всебічно висвітлена певна проблема або окреме питання
	окремий заліковий кредит навчальної дисципліни, що його оцінюють як самостійний вид навчальної діяльності студента
	кваліфікаційна наукова робота в певній галузі науки, яка має внутрішню єдність, актуальність наукових результатів, наукових положень, висунутих автором для публічного захисту

Відповідь:

- а) дисертація;
- б) магістерська робота;
- в) монографія;
- г) курсова робота.

6. Упорядкуйте вид видання та його призначення, позначаючи в таблиці літерами:

Вид	Призначення
	опубліковані закони, нормативно-правові акти державних і господарських органів управління
	містять інформацію про виробництво, послуги, рекомендовані з метою залучення покупця
	містять матеріали (тези доповідей, статті) одного і декількох авторів
	є багатосторінковими (обсяг понад 48 стор.) неперіодичними виданнями, що концентрують знання з багатьох галузей
	є багатосторінковими (обсягом 5–48 стор.) неперіодичними виданнями, що містять оперативну інформацію та різноманітні питання

Відповідь:

- а) рекламні;
- б) книги;

- в) брошури;
- г) офіційні;
- г) збірники наукових праць.

7. Охарактеризуйте мету написання курсової роботи та її структуру.

Відповідь.

8. Упорядкуйте вид видання та його призначення, позначаючи в таблиці літерами:

Вид	Призначення
	містять результати наукових, експериментальних і інших досліджень з різних сфер знання
	містять відомості з різних сфер науки і техніки, призначені для ознайомлення непрофесійного кола читачів
	містять знання технології, техніки, організування виробництва, бухгалтерського обліку й аудиту, менеджменту, маркетингу тощо, призначені для використання в практичній діяльності фахівцями певного профілю
	містять стислу наукову та прикладну інформацію для ознайомлення фахівців у певних галузях знань, а також для наукових досліджень і професійної діяльності
	містять правила, норми і нормативи, технологічні вимоги, стандарти, призначені для використання у виробництві, менеджменті, маркетингу та іншій практичній діяльності

Відповідь:

- а) науково-популярні;
- б) нормативно-виробничі;
- в) довідкові;
- г) виробничі;
- г) наукові.

9. Охарактеризуйте мету магістерської роботи та її структуру.

Відповідь:

10. Упорядкуйте вид видання та його призначення, зазначаючи в таблиці буквене позначення:

Вид	Призначення
	містять результати наукових, експериментальних і інших досліджень з різних сфер знання

	містять стислу наукову та прикладну інформацію для ознайомлення фахівців у певних галузях знань, а також для наукових досліджень і професійної діяльності
	право на використання інтелектуальної власності, трудову діяльність у певній сфері виробництва чи бізнесу
	містять знання наукового і прикладного характеру, зведені в систему, призначені для педагогічних цілей
	нормативно-виробничі довідники з різних видів знання наукового і прикладного характеру

Відповідь:

- а) каталоги;
- б) довідкові;
- в) наукові;
- г) підручники;
- г) патентно-ліцензійні.

11. Упорядкуйте вид реферату та його характеристику:

Методичний	короткий критичний виклад матеріалів з вузької теми або часткової проблеми, іноді тільки за опублікованими друкованими працями
Інформаційний	послідовний розгляд та аналіз методів і прийомів конкретного дослідження, їхнє оцінення
Тематичний (оглядовий)	аналітичний опис життя діячів науки, представників наукових шкіл, їхньої ролі в розвитку науки, соціальної практики, технічного прогресу тощо
Бібліографічний	короткий виклад суті певної теми з метою інформування про підсумки наукової конференції, наукового конгресу, симпозіуму, інформування про маловідомі наукові праці
Біографічний	огляд статей з певної проблеми у науковому журналі за певний період часу

12. Упорядкуйте вид статті та її характеристику:

Наукові	У них розглядають спірні наукові положення
Науково-методичні	Це аналітичні, реферативні, тематичні статті, що містять систематизовані наукові відомості з певних питань (теми), отримані на основі аналізу першоджерел
Дискусійні	У цих статтях висвітлюють наукові та методичні аспекти дослідження за певною тематикою
Оглядові	Це статті, які містять виклад проміжних або кінцевих результатів наукового дослідження; висвітлюють конкретне окреме питання за темою дослідження; фіксують науковий пріоритет автора

13. Упорядкуйте властивість наукової інформації та її характеристику:

Адекватність	спосіб вираження інформації має відповідати змісту інформації
Релевантність	інформація має максимально об'єктивно відображати досліджувані явища
Правильність	відповідність меті та завданням дослідження
Точність	доведення необхідності використання інформації
Актуальність	відповідність досліджуваним процесам і об'єктам

14. Охарактеризуйте мету написання дисертаційної роботи та її структуру.

Відповідь:

15. Охарактеризуйте сутність та функції наукової інформації.

Відповідь:

16. Охарактеризуйте мету написання монографічної роботи та її структуру.

Відповідь:

Завдання для контролю і самоконтролю:

1. Поясніть цілі складання плану джерела наукової інформації. З'ясуйте, який вид плану в науковій роботі студента домінує і чому. Проілюструйте відповідь переконливими прикладами.

2. Поясніть відмінність плану від тез і конспекту джерела наукової інформації.

3. Дайте визначення анотування. Поясніть у чому полягає відмінність довідкової та рекомендувальної анотації. Аргументуйте своє розуміння.

4. Поясніть, для кого призначені спеціалізовані анотації та чим вони відрізняються від загальних анотацій. Аргументуйте своє розуміння.

5. Поясніть, який вид анотації має найбільше розповсюдження в науковій та науково-інформаційній діяльності та чому.

6. Які вимоги висуваються до складання реферату.

7. Дайте визначення реферування.

8. У чому полягає відмінність між рефератом та анотацією.

9. Поясніть якою повинна бути мова та стиль реферату та чому. Аргументуйте своє розуміння прикладами.

10. Які мовні / мовленнєві стандарти-кліше використовуються у рецензіях. Наведіть приклади.

Форма контролю за виконання самостійного завдання: усне опитування, перевірка завдань виконаних письмово у зошиті, тестування.

Рекомендовані джерела інформації:

Основні:

1. Волкова Н. Педагогіка: навч. посіб. Київ: Академвидав, 2007. 618 с.

2. Ковальчук Л. Практикум з педагогіки: навч. посіб. Львів: Видав. центр ЛНУ імені Івана Франка, 2005. 253 с.

3. Крушельницька О.В. Методологія та організація наукових досліджень: навч. посіб. Київ: Кондор, 2003. 192 с.

4. Фіцула М. Педагогіка: навч. посіб. Київ: Академвидав, 2006. 560 с.

5. Шейко В.М., Кушнарєнко Н.М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності: підручник. Київ: Знання, 2006. 307 с.

Додаткові:

1. Демківський А.В., Безус П.І. Основи методології наукових досліджень: навч. посіб. Київ: Академія муніципального управління, 2012. 276 с.

2. Збірник тестів з курсу «Педагогіка»: навч.-метод. посіб: у 3 ч. Львів: Видав. центр ЛНУ імені І. Франка, 2008. Ч. 2. Загальні основи педагогіки /за заг. ред. Д. Герцюка, Л. Ковальчук. 145 с.

3. Кловак Г.Т. Основи педагогічних досліджень: навч. посіб. Чернігів: Чернігів. держ. центр науково-технічної і економічної інформації, 2003. 260 с.

4. Кузь В.Г. Організація педагогічного дослідження: посіб. Київ: Знання України, 2006. 48 с.

5. Максименко С.Д. Теорія і практика психолого-педагогічного дослідження. Київ: Укрвузполіграф, 1990. 239с.

Інформаційні ресурси:

1. Інформаційне забезпечення науково-дослідної діяльності
<https://lib.chmnu.edu.ua/pdf/posibnuku/327/6.pdf>

Самостійна робота № 3

Тема: ПОРТФОЛІО «МІЙ ПРОФЕСІЙНИЙ ПОРТРЕТ»
(САМОСПОСТЕРЕЖЕННЯ)

Коротка характеристика змісту навчального матеріалу

Технологія «Портфоліо» є однією із сучасних технологій оцінювання діяльності. Це – індивідуальний портфель освітніх досягнень, індивідуальна накопичувальна оцінка у певній сфері діяльності особистості.

Портфоліо – це також один з методів професійного розвитку. Він призначений для того, щоб систематизувати досвід, нагромаджений спеціалістом, його знання, чіткіше визначити напрям його розвитку, а також більш об'єктивно оцінити професійний рівень педагога.

За Є. Могильовкіним «Портфоліо» – технологія планування професійної кар'єри.

Основний зміст «Портфоліо» – показати все, на що ти здатний, створити «стимул зростання».

Є.М. Баликіна виділяє три основні характеристики портфоліо [1]:

1) основний зміст портфоліо – дати можливість кожному показати все, на що він здатний, продемонструвати найбільш сильні сторони, максимально розкрити творчий потенціал;

2) розвиток навиків аналізу діяльності, самоорганізації, самоконтролю, самооцінки, а також позитивного ставлення до критики своєї діяльності;

3) самоусвідомлення і самовідчуття своїх результатів, розуміння їх динаміки.

Звідки взялася традиція портфоліо?

З життєвої необхідності, тому що вимоги до якості освіти постійно підвищуються. З одного боку, портфоліо вчителя потрібно керівництву школи для моніторинга ефективності роботи вчителя, для його атестації, з іншого боку – для самопостереження, самооцінки і самозростання вчителя.

Що ж таке портфоліо вчителя?

Портфоліо вчителя, на думку Пітера Зелдіна, автора книги «The Teaching Portfolio», є черговим етапом в розвитку професії – також у свій час в порт фоліо ввійшли найбільші досягнення дизайнерів, фотографів, архітекторів, модельєрів та ін.

Як зазначає автор – це опис у фактах педагогічних якостей і досягнень педагога, який включає в себе спектр документів, що формують

уявлення про специфіку підходу і рівень професійної ефективності вчителя.

Створення і поширення портфоліо має певні *завдання*:

1. Прослідкувати еволюцію професійної педагогічної діяльності конкретного вчителя.
2. Систематизувати навчальні матеріали і напрацювання.
3. Продемонструвати свої власні досягнення колегам.
4. Запропонувати спосіб організації того чи іншого навчального курсу.
5. Допомогати розширенню науково-методичного діапазону освітньої установи.

Такий феномен як «розкрутка» учителів у США пояснюється ефективністю ідей портфоліо як візитівки педагога. Нині більше 1000 американських шкіл і вузів активно використовують портфоліо як показник самостійності вчителя.

Коротка історія ідеї портфоліо в освіті

Портфоліо (англ. *portfolio*) – перелік (коротке портфоліо) або збірка (широке портфоліо) виконаних робіт та напрацювань певної особи (компанії).

Портфоліо в перекладі з італійської «папка з документами», «папка спеціаліста». З французької: *porter* – формувати, нести, *folio* – листок, сторінка.

Портфоліо може бути як на папері, так і в електронному вигляді. Електронне портфоліо, в свою чергу, може зберігатись локально (бути доступним лише визначеному колу людей) та глобально (бути доступним для всього світу – для користувачів інтернету). Глобально доступне портфоліо інакше називається веб-портфоліо.

Термін «портфоліо» прийшов в педагогіку з мистецтва – в XIX ст. В Італії так називали альбом з фотографіями, а в епоху Ренесансу художники і архітектори привозили з собою «портфоліо», коли претендували на місце в академії мистецтв або на будівельний проект. За допомогою зібраних у портфоліо документів можна було скласти думку про якість роботи, оцінити професійний рівень претендентів.

Портфоліо також є технологією автентичного оцінювання професійної діяльності. Це індивідуальний, персонально підібраний пакет матеріалів, які з одного боку, демонструють результат роботи, а з іншого, містять інформацію, яка характеризує способи аналізу і планування своєї діяльності.

Автентичне оцінювання це:

- форма оцінки особистісних досягнень і освітніх результатів;
- «справжня оцінка» або «оцінка реальних досягнень».

Технологія портфоліо – це організація оцінки спеціалістом професійних успіхів, труднощів, а також шляхів їх подолання.

Згідно з сучасними словниками, портфоліо – це повна збірка власних досягнень, своєрідне дос'є. Портфоліо дозволяє враховувати результати, досягнуті вчителем у всіляких видах діяльності: навчальній, виховній, творчій, методичній, дослідницькій.

Функції портфоліо:

- нагромаджувальна;
- моделююча;
- стимулююча.

Функції портфоліо можна сформулювати і ширше:

- діагностична – фіксує зміни і ріст профмайстерності за певний проміжок часу;
- мотиваційна – заохочує до ефективної роботи;
- змістова – розкриває весь спектр виконуваних робіт;
- розвивальна забезпечує безперервність процесу зростання;
- цілепокладання – підтримує мету самовдосконалення;
- рейтингова – демонструє діапазон професійних компетентностей.

Види портфоліо (за І.В. Галковською):

За метою:

- портфоліо – власність;
- портфоліо – звіт.

За змістом:

- портфоліо досягнень (найбільший акцент робиться на документи, які підтверджують успіхи в тій чи іншій діяльності);
- проблемно-орієнтованим портфоліо (робота вчителя над індивідуальною науково-методичною проблемою);
- тематичний портфоліо (акцент зроблено на представлення творчих робіт в одній або декількох сферах діяльності);
- презентаційний портфоліо (представлення основних результатів роботи за певний проміжок часу для проведення експертизи на відповідність заявленій кваліфікаційній категорії);
- комплексний портфоліо (містить елементи вищеперерахованих порт- фоліо).

Нові форми портфоліо:

- електронний портфоліо;
- паспорт компетенцій и кваліфікації;
- Європейський мовний портфоліо (єдиний європейський зразок, прийнятий радою Європи).

Орієнтовна модель оформлення портфоліо

До ведення портфоліо немає єдиних вимог. Зміст і структура залежить від мети та завдань.

Підходи до побудови портфоліо можуть бути різними і залежати від індивідуальних особливостей здобувача. Важливо, щоб майбутній фахівець проаналізував свою мотивацію, схильність та професійно-педагогічні якості, власні успіхи, узагальнив і систематизував педагогічні досягнення, об'єктивно оцінив свої можливості, побачив способи подолання труднощів і досягнення вищих результатів.

Розглянемо структуру ведення портфоліо.

Традиційно портфоліо складається з трьох розділів: «портфоліо документів», «портфоліо робіт», «портфоліо відгуків».

Портфоліо документів – це портфель сертифікованих (задокументованих) освітніх досягнень. Тут можуть бути: диплом, різноманітні посвідчення, сертифікати, документи про участь в конкурсах, грамоти тощо.

Це дає можливість як кількісної так і якісної оцінки матеріалів портфоліо та діяльності вчителя. Однак портфоліо документів дає уявлення про результати, але не описує процес індивідуального розвитку спеціаліста.

Портфоліо робіт – опрацьовані анонімні індивідуальні протоколи/результати дослідження власної особистості, зібрання анкет, опитувальників, діагностичних карт тощо, дослідницьких робіт, плани-конспекти уроків, друковані матеріали, власні методичні розробки, виступи, доповіді тощо. Дане портфоліо дає якісну оцінку за заданими параметрами: повнота, різноманітність, динаміка творчої активності, направленість інтересів тощо.

Портфоліо відгуків – включає самооцінювання власних робіт, рекомендації для професійного саморозвитку, оцінки колег, учнів, батьків, працівників відділу освіти, резюме, рецензії тощо.

Вимоги до оформлення портфоліо

Портфоліо майбутнього викладача оформляється в папці з файлами. Кожний окремих матеріал, включений в портфоліо, повинен датуватися. Склад портфоліо залежить від мети, конкретних завдань, які ставить перед собою вчитель.

Портфоліо може оформлятися як у вигляді традиційної папки, так і з використанням інформаційних технологій. Використання даних технологій дозволяє спростити процес складання портфоліо, забезпечує постановку поточних завдань і спостереження за їх досягненням, автоматичне датування робіт при їх розміщенні, доступність їх для колег, а також ефективний зворотній зв'язок і оцінку кожної представленої роботи, дає можливість організувати відкрите обговорення.

Будь-яка модель портфоліо повинна починатися з титульної сторінки, на якій подаються особисті дані здобувача освіти, його фотографія, назва навчального закладу тощо.

Обов'язкові розділи:

1. Титульна сторінка:

Можна оформити так:

- прізвище, ім'я, по батькові здобувача;
- повна назва навчального закладу, де навчається;
- назва ЗВО, який закінчив здобувач, спеціальність;
- стаж педагогічної роботи, посада та місце роботи;
- кваліфікаційна категорія, звання;
- назва предметів, які викладає, в яких класах;
- період, за який представлені матеріали;
- в правому верхньому куті розміщується фотографія довільних розмірів.

2. «Зміст портфоліо», де перераховуються всі представлені матеріали з позначенням сторінок.

3. Супроводжувальний лист власника документу з описом мети, призначення і короткого опису даного портфоліо.

При складанні портфоліо враховується структурування і логічність.

Зібрані матеріали слід сформувати за розділами, які повинні мати заголовки.

Коментар до портфоліо має бути вдумливим, таким, що відображає власні думки майбутнього викладача щодо його діяльності, дає повну картину творчого становлення педагога. Він може бути представлений у вигляді окремого листа читачеві, виступу, короткого параграфа з вираженням своїх думок, пояснювальної записки і так далі.

Об'єм матеріалів портфоліо від 30 до 50 сторінок друкованого тексту. Текст розміщується з дотриманням таких розмірів полів: ліве не менше 30 мм, праве – не менше 10 мм, верхнє – не менше 20 мм, нижнє – не менше 15 мм. При комп'ютерному наборі використовується 14 шрифт.

Включення в портфоліо анкет, тестів необхідно

супроводжувати коментарем, анотацією. Доцільно до портфоліо включити дані про нагороди, відзнаки.

Мета ведення портфоліо:

- систематизація досвіду;
- чітке визначення напрямів розвитку, що полегшує самоосвіту або консультування з боку однокласників, викладача;
- об'єктивніша оцінка професійних умінь;
- допомога в професійному самовизначенні, професійному становленні та проведенні науково-педагогічного дослідження.

Портфоліо необхідний для проведення всебічного систематичного аналізу здобувачем своєї педагогічної діяльності. Майбутній викладач професійної освіти в своєму портфоліо відстежує ефективність власного викладання, проводячи самооцінку своєї педагогічної діяльності. Це особистий план реалізації свого професійного потенціалу і поліпшення викладацької діяльності. У портфоліо вчитель відстежує хід і результати учбового процесу. Весь об'єм значущої інформації, який знаходиться в портфоліо, необхідний для пошуку відповідей на власні питання. Спроба відповісти на ці питання неминує примушує поглянути на свою роботу критично. А сам процес пошуку відповіді на власні питання сприяє професійному зростанню педагога.

Правила складання портфоліо:

- якомога точніше сформулювати портфоліо, самокритично оцінивши свої можливості і здібності;
- визначити вигляд і структуру портфоліо, види рефлексії і критерії оцінки;

- зібрати наявні документи і матеріали і розташувати їх в певному порядку; скласти перелік;
- всі документи повинні бути датовані, у них повинні бути вказані посади і звання;
- важливо періодично поповнювати портфоліо відповідними документами і відстежувати результати роботи відповідно до поставлених цілей;
- вказати джерела, що використані для роботи, описувати засоби і методи роботи.

Принципи формування портфоліо:

1. Системність і регулятивність самомоніторингу.
2. Достовірність.
3. Об'єктивність.
4. Націленість автора на самовдосконалення.
5. Структуризація матеріалів, логічність і лаконічність всіх письмових пояснень.
6. Акуратність і естетичність оформлення.
7. Цілісність, тематична завершеність представлених матеріалів.
8. Наочність результатів роботи.
9. Технологічність.

Завдання 1. Використати надані лектором анкети і провести онлайн самодіагностику з використанням Google Forms.

Звіт: опрацьовані анонімні індивідуальні протоколи/результати дослідження власної особистості і рекомендації для професійного саморозвитку.

1. ДІАГНОСТИЧНИЙ ТЕСТ НА СХИЛЬНІСТЬ ДО ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРОФЕСІЇ

Інструкція. Проаналізуйте запропоновану низку якостей. «Приміряйте» їх на себе й оцініть ступінь їхнього вираження за такою **системою оцінок:** 5 – «так»; 4 – «загалом так»; 3 – «складно відповісти»; 2 – «швидше за все, що ні»; 1 – «ні».

Опитувальник

Запитання		Бали
1	Ви – людина образлива, вразлива у спілкуванні (на критику, зауваження)?	
2	Чи у Вас довго зберігається осад на душі від різного роду переживань, що виникають при спілкуванні (досада, смуток)?	

3	Чи часто у Вас буває піднесення і спад настрою?	
4	Чи довго Ви переживаєте критику на свою адресу?	
5	Чи дуже Вас стомлює галас учнів (студентів) під час перерви?	
6	Знайомлячись з іншими людьми, Ви помітно відчували труднощі, хвилювалися?	
7	Вам легше і приємніше дізнаватися про щось з книжок, ніж спитати про це в інших (друзів, викладачів)?	
8	Чи часто Ви відчуваєте бажання відпочити, побути наодинці?	
9	Чи довго Ви добираєте потрібні слова, коли Вам доводиться пояснювати дітям навчальний матеріал?	
10	Ви віддаєте перевагу вузькому колу постійних знайомих перед широким колом нових?	
Сума балів		

Оброблення та аналіз результатів. Підрахуйте загальну кількість балів та зробіть висновок (додаток 1).

2. ДІАГНОСТУВАННЯ МОТИВАЦІ ВИБОРУ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРОФЕСІЇ

Інструкція. Проаналізуйте наведені мотиви вибору педагогічної професії. За умови недостатньої, на Вашу думку, кількості мотивів доповніть їх. Результати (відповідний номер) занесіть у таблицю, враховуючи ступінь важливості мотиву вибору професії для Вас (1 – найважливіший мотив).

Опитувальник

Запитання		Ваш вибір
1	Бажання вивчати фахові дисципліни	
2	Приклад улюбленого вчителя (вихователя)	
3	Сімейна традиція	
4	Приклад подруги (друга)	
5	Любов до дітей	
6	Бажання навчати дітей	
7	Бажання навчати студентів	
8	Бажання отримати вищу освіту	
9	Бажання займатися науково-педагогічними дослідженнями проблем вищої освіти	

10	Бажання займатися науково-педагогічними дослідженнями проблем дошкільної (початкової) освіти	
11	Бажання виховувати дітей	
12	За порадою батьків	
13	Так склалися обставини	
14	Порівняно невеликий конкурс	
15	Не вступила (-в) до іншого закладу вищої освіти	

Оброблення та аналіз результатів. Обґрунтуйте Ваші мотиви вибору педагогічної професії.

3. ДИФЕРЕНЦІЙНО-ДІАГНОСТИЧНИЙ ОПИТУВАЛЬНИК НА ВИБІР ПРОФЕСІЇ (за Є. Климовим)

Інструкція. У таблиці наведено по дві можливості до 20 пар відповідей. З кожної пари відповідей щодо певного виду роботи виберіть ту, якій би Ви надали перевагу. Увага: з пари відповідей можна вибрати одну (наприклад, з двох можливих варіантів відповідей **1a** та **1б** Ви вибираєте індекс **1a**).

Опитувальник

Види роботи		Види роботи	
1a	Доглядати за тваринами	1б	Обслуговувати машини, прилади (наглядати, регулювати)
2a	Допомагати хворим, лікувати їх	2б	Складати таблиці, схеми, програми для комп'ютера
3a	Наглядати за якістю художніх листівок, ілюстрацій	3б	Стежити за розвитком, ростом, станом рослин
4a	Обробляти дерево, тканини, метал, скло, пластмасу тощо	4б	Постачати споживачеві товар (рекламувати, продавати)
5a	Обговорювати наукові статті, науково-популярні книги	5б	Обговорювати художні книги, вистави, концерти
6a	Вирощувати молодих тварин будь-якої породи	6б	Тренувати друзів з виконання яких-небудь дій (навчальних, спортивних, трудових тощо)
7a	Копіювати зображення, малюнки, налаштовувати музичні інструменти	7б	Керувати будь-яким засобом (вантажним, підймальним, транспортним тощо)

8a	Повідомляти і роз'яснювати людям потрібні їм відомості (у довідковому бюро, на екскурсії)	8б	Художньо оформляти вироби (одяг, техніку), виставки, вітрини, житло; брати участь у підготуванні концертів, вистав
9a	Ремонтувати речі, вироби (одяг, техніку), житло	9a	Виправляти помилки у текстах, таблицях, малюнках
10a	Лікувати тварин	10a	Виконувати обчислювальні розрахунки
11a	Виводити нові сорти рослин	11a	Конструювати, проектувати нові види промислових виробів (машин, будинків, одягу, продуктів споживання)
12a	Розбирати суперечки між людьми (роз'яснювати, переконувати, заохочувати)	12a	Розбиратись у кресленнях, схемах, таблицях (перевіряти, уточнювати, впорядковувати)
13a	Спостерігати, вивчати роботу різних гуртків	13б	Спостерігати, вивчати життя мікробів
14a	Налагоджувати медичні прилади, апарати	14б	Надавати медичну допомогу людям при опіках, ударах
15a	Художньо зображувати, описувати різні події (уявні чи спостережувані)	15б	Складати точні описи – звіти про спостережувані явища, події, вимірювані об'єкти
16a	Робити лабораторні аналізи у лікарні	16б	Приймати, оглядати хворих, вести з ними бесіди, лікувати
17a	Малювати і розписувати стіни приміщень, вироби	17б	Виконувати монтаж чи складання машин, приладів
18a	Організовувати культпоходи у театри, музеї, екскурсії, туристські походи тощо	18б	Грати на сцені, брати участь у концертах, художній самодіяльності
19a	Виготовляти за кресленнями деталі, вироби (одяг, машини), споруджувати будинки	19б	Креслити, копіювати карти, креслення
20a	Вести боротьбу з хворобами та шкідниками рослин	20б	Працювати на клавішних машинах (комп'ютері тощо)

Оброблення та аналіз результатів.

1. Занесіть Ваші результати у листок відповідей.
2. Підрахуйте загальну кількість балів (Σ) у колонках.
3. Зробіть **висновки** (додаток 2).

Листок відповідей

①	②	③	④	⑤
1a	1б	2a	2б	3a
3б	4a	4б	5a	5б
6a		6б		7a
	7б	8a		8б
	9a		9б	
10a			10б	
11a	11б	12a	12б	13a
13б	14a	14б	15a	15б
16a		16б		17a
	17б	18a		18б
	19a		19б	
20a			20б	
Σ =	Σ =	Σ =	Σ =	Σ =

4. ВИЯВЛЕННЯ ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНИХ ЯКОСТЕЙ ОСОБИСТОСТІ

Інструкція. Проаналізуйте якості та вміння особистості, що становлять систему професійно-педагогічних якостей, і визначте рівень їхнього розвитку:

I – низький рівень (на рис. 1 відповідає колу А);

II – середній рівень (коло Б);

III – достатній рівень (коло В);

IV – високий рівень (коло Г).

Результати проведеного самоаналізу запишіть у таблицю:

Професійно-педагогічні якості та уміння особистості

Напрямки	Група якостей	Якості та уміння	Рівні розвитку			
			I	II	III	IV
<i>Загальні</i>	<i>Загальні</i>	Загальна ерудиція (1)				
		Ціннісна орієнтація (2)				
		Лідерські здібності (3)				
<i>Специфічні</i>	<i>Професійні знання</i>	Знання основ фахових дисциплін (предметні)				
		Знання основ педагогічної науки (педагогічні)				
		Знання основ психологічної науки (психологічні)				
	<i>Загальнопедагогічні вміння</i>	Пізнавальні				
		Проективні				
		Конструктивні				
		Організаторські				
		Комунікативні				
		Дидактичні				
	<i>Особистісні якості</i>	Увага (4)				
		Інтелект (5)				
		Пам'ять (6)				
		Творчі здібності (7)				
		Педагогічні здібності (8)				
		Комунікабельність (9)				
		Здатність до емпатії (10)				
		Почуття гумору (11)				
		Самооцінка (12)				
		Толерантність (13)				
		Рефлексія (14)				
		Емоційна стійкість (15)				
		Педагогічна спрямованість (16)				

Оброблення та аналіз результатів.

1. Проаналізуйте результати. Якості, позначені цифрами (у таблиці вони вказані в дужках), нанесіть у вигляді точок по радіусу на кола особистісної карти відповідно до рівня розвитку цієї якості (рис. 1).

2. Точки з'єднайте прямими лініями, дотримуючись послідовності відповідно до нумерації (від 1 до 16).

3. Після з'єднання точок отримують ламану криву, яку називають «професійним рельєфом особистості»:

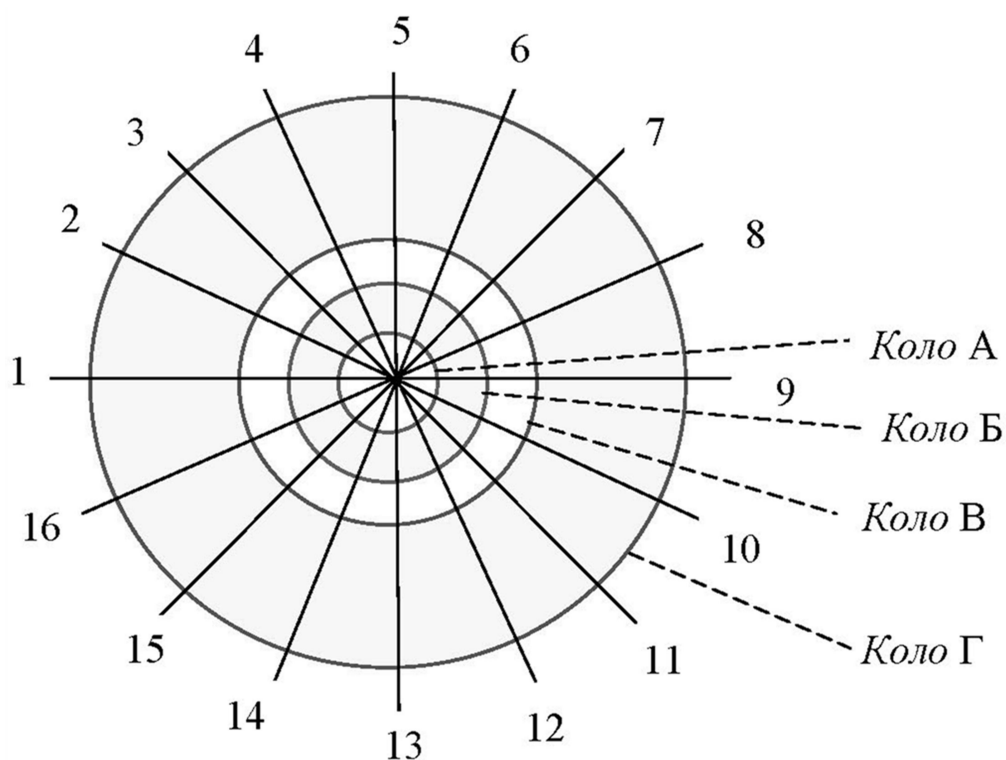

Рис. 1. Особистісна карта професійно-педагогічних якостей
(«професійний рельєф особистості»)

4. Зробіть **висновки**:

- Розвиток яких якостей Вас задовольняє?
- Які якості Ви бажаєте поліпшити?
- Які шляхи поліпшення цих якостей Ви можете запропонувати?

5. Приділіть увагу власному саморозвитку відповідно до обраних шляхів. Через деякий час повторіть дослідження і порівняйте новий «професійний рельєф особистості» з отриманим попередньо. Зробіть висновок про ефективність обраних Вами способів саморозвитку.

5. ТЕСТ НА ПРОФЕСІЙНУ СПРЯМОВАНІСТЬ ОСОБИСТОСТІ (розроблено за Є. Роговим)

Інструкція. Методикою передбачене оцінювання професійної спрямованості особистості педагога (вихователя, вчителя, викладача). В опитувальнику перераховані властивості, які можуть бути Вам властиві. Є два варіанти відповіді: «так» – описана властивість характерна для Вашої поведінки або характерна Вам більшою мірою (а); «ні» – властивість не характерна Вам або характерна незначною мірою (б). Прочитавши твердження, виберіть один з варіантів відповіді (1 – так, 2 – ні):

Опитувальник

	Запитання	так	ні
1	Я б цілком могла (міг) жити подалі від людей		
2	Я часто перемагаю інших своєю самовпевненістю		
3	Складні завдання з мого предмета могли б суттєво поліпшити життя людини		
4	Люди повинні більше, ніж зараз, дотримуватися законів моралі		
5	Я уважно читаю кожную книгу		
6	Мій ідеал робочої атмосфери – тихенька кімната з робочим столом під вікном		
7	Інші кажуть, що мені подобається все, що стосується моєї роботи, виконувати оригінальним способом		
8	Серед моїх ідеалів важливе місце відведене особистостям учених, котрі внесли значний доробок у розвиток науки, предметом якої я цікавлюся		
9	Всі, хто оточує мене, вважають, що я нездатна (-ий) на грубість		
10	Я завжди уважно слідкую за тим, як я одягнута (-ий)		
11	Трапляється, що весь ранок я не хочу ні з ким розмовляти		
12	Мені важливо, щоб у всьому, що мене оточує, не було безладу		
13	Більшість моїх друзів – це люди, інтереси яких мають багато спільного з моєю професією		
14	Я довго аналізую свою поведінку		
15	Вдома я веду себе за столом так само, як у гостях		
16	У компанії я даю можливість іншим жартувати і розповідати різні історії		
17	Мене дратують люди, які не можуть швидко приймати рішення		
18	Якщо у мене є небагато вільного часу для читання книг, то я віддаю перевагу книжкам з моєї дисципліни		
19	Мені незручно поводити себе некоректно в компанії, навіть якщо інші це роблять		
20	Іноді я люблю лихословити про відсутніх		
21	Мені подобається запрошувати гостей і розважати їх		
22	Я рідко перечу думці колективу		

23	Мені більше подобаються люди, які добре знають свій фах, незалежно від їхніх особистісних якостей		
24	Я не можу бути байдужою (байдужим) до проблем інших людей		
25	Я завжди охоче визнаю свої помилки		
26	Найгірше покарання для мене – бути на самоті		
27	Зусилля, затрачені на складання планів, не варті цього		
28	У шкільні роки я виконувала (виконував) свої завдання, читаючи спеціальну літературу		
29	Я не засуджую людину за обман тих, хто дозволяє себе обманювати		
30	У мене не виникає внутрішнього протесту, коли мене просять про послугу		
31	Ймовірно, що деякі люди вважають, що я занадто багато говорю		
32	Я уникаю громадської роботи і пов'язаної з нею відповідальності		
33	Наука – це те, що найбільше цікавить мене у житті		
34	Оточуючі вважають мою родину інтелігентною		
35	Перед довготривалою поїздкою я завжди ретельно продумую, що потрібно брати зі собою		
36	Я живу сьогоднішнім днем значно більше, ніж інші люди		
37	Якщо є можливість, то віддам перевагу організуванню виховного заходу, ніж інформуватиму дітей (учнів, студентів) з моєї навчальної дисципліни		
38	Головне завдання педагога – передавати свої знання		
39	Я люблю читати книжки і статті на теми моралі, етики		
40	Інколи мене дратують люди, які звертаються до мене із запитаннями		
41	Я вважаю, що діти групи (учні класу, студенти групи), де я викладатиму, будуть раді мені		
42	Думаю, що мені подобалася б відповідальна робота, пов'язана з адміністративною діяльністю		
43	Я, мабуть, не розчаруюся, якщо доведеться провести свою відпустку, навчаючись на курсах підвищення кваліфікації		
44	Моя люб'язність часто не подобається іншим людям		
45	Були випадки, коли я заздрила (заздрив) успіхові своїх колег		

46	Якщо мені хтось нагрубіє, то я можу швидко про це забути		
47	Зазвичай всі оточуючі мене, прислухаються до моїх пропозицій		
48	Якщо б мені вдалося перенестися у майбутнє на короткий час, то я набрала б (набрав б) книг з моєї дисципліни		
49	Я проявляю великий інтерес до долі інших		
50	Я ніколи з посмішкою не говорю неприємні речі іншим людям		

Оброблення та аналіз результатів.

1. Опрацюйте результати опитувальника, використовуючи ключ відповідей, у якому потрібно обвести свої відповіді.

Ключ відповідей

Спрямованість	Код відповіді										Σ
Товариськість	1б	6б	11б	16б	21а	26а	31а	36а	41а	46а	
Організованість	2а	7а	12а	17а	22б	27б	32б	37а	42а	47а	
Спрямованість на предмет	3а	8а	13а	18а	23а	28а	33а	38а	43а	48а	
Інтелектуальність	4а	9а	14а	19а	24а	29б	34а	39а	44а	49а	
Мотивація схвалення	5а	10а	15а	20б	25а	30а	35а	40б	45б	50а	

Загальна сума балів: Σ=

2. Оцініть відповіді, враховуючи, що відповідь, яка збігається з ключем, необхідно оцінити *одним балом*.

3. Підрахуйте кількість балів (Σ) у кожній групі відповідей за спрямованістю особистості педагога.

4. Підрахуйте загальну суму балів (Σ), що свідчить про рівень спрямованості особистості педагога.

5. Зробіть **висновки**.

6. Для більшої наочності результати доцільно подати у вигляді діаграми, наприклад:

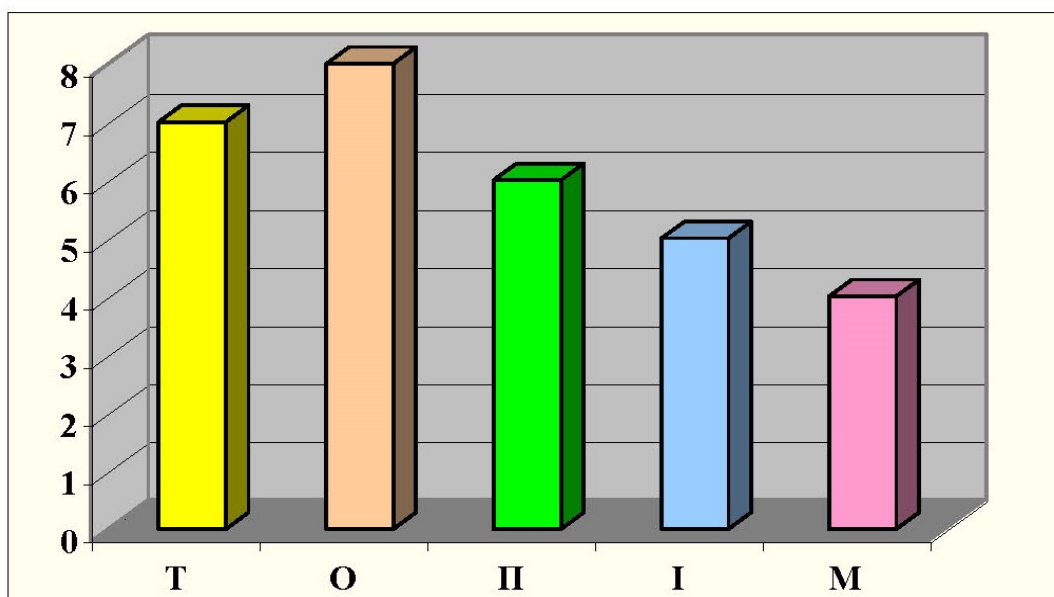

Рис. 2. Спрямованість особистості педагога:
 Т – товарииськість; О – організованість; П – на навчальний предмет;
 І – інтелігентність; М – мотивація схвалення

6. ТЕСТ НА ВИЗНАЧЕННЯ СТИЛЮ СПІЛКУВАННЯ (розроблено за В. Симоновим)

Інструкція. Прочитавши твердження, наведені в таблиці, застосуйте їх до себе. З кожного номера обведіть лише той варіант відповіді, який, на Вашу думку, найбільше прийнятний Вам:

Тест на визначення стилю спілкування

Варіант	Зміст твердження	
1	а	Я можу бути в добрих стосунках з тими, чиї вчинки не схвалюю.
	б	Мені подобається бути в товаристві, де жартують один з одного.
	в	Я дію відповідно до почуття обов'язку, що виховане в мене з дитинства.
2	а	Найважче мені переборювати себе.
	б	Я не люблю, коли інші керують мною.
	в	Дехто має щось проти мене.
3	а	Впевнена (-ий), що люди можуть обманути, якщо їм це вигідно.
	б	Буває, що я роблю таке, про що потім шкодую.
	в	Я регулярно беру участь у зборах та інших заходах.
4	а	Я можу так настоювати на чомусь, що люди втрачають терпіння.
	б	В мене немає впевненості у собі.
	в	Буває, що я відкладаю на завтра те, що можна зробити сьогодні.

5	а	Я можу дивитися крізь пальці на тих, хто насміхається наді мною.
	б	Люди часто розчаровують мене.
	в	Критика чи осуд завжди дуже ображають мене.
6	а	Робота для мене майже завжди пов'язана з великим напруженням.
	б	Я беру участь у різних іграх з чітко визначеною метою – перемогти.
	в	Мені подобається робота в школі.
7	а	Я дуже люблю подорожувати, і буваю щасливою (-им), коли кудись мандрую.
	б	Я багато втрачаю через свою нерішучість.
	в	Я дратуюся, якщо мене відволікають від виконання важливої справи.
8	а	Я проти подання милостині.
	б	Я маю звичку звертатися до людей за порадою.
	в	Мене часто намагаються обманути.
9	а	Мене мало хвилює те, що думають про мене інші.
	б	Я соромлюся пустувати в товаристві, навіть якщо інші це роблять.
	в	Мене непросто розсердити.
10	а	Вважаю, що деякі мої вчинки не можна вибачати.
	б	Мене часто охоплює байдужість, тому мені все здається однаковим.
	в	Я ставлюся спокійно до страждань тварин.
11	а	У житті мені випадає чимало труднощів.
	б	Мене легко охоплює гнів, але я так само легко заспокоююся.
	в	Я вірю в перемогу справедливості.
12	а	Впевнена (-ий), що будь-які вчинки рано чи пізно стають явними.
	б	Я згідна (-ий) з тими, хто намагається взяти від життя все, що можна.
	в	Більшості людей байдуже, що може статися з іншими.
13	а	Найважче для мене в будь-якій справі – це початок.
	б	Моє повсякденне життя заповнене цікавими справами.
	в	Мені часто говорять, що я запальна (-ий).
14	а	Мені здається, що мені навмисне створюють труднощі.
	б	Мені дуже подобається гумористична рубрика в газетах і журналах.
	в	Зазвичай я розраховую на успіх у своїх справах.

15	а	Я вмію змушувати людей боятися мене й інколи жартома це роблю.
	б	Є той, хто керує моїми думками.
	в	Моє здоров'я потребує постійної уваги.
16	а	Інколи мене так забавляє спритність шахрая, що я починаю йому співчувати.
	б	Інколи я відчуваю, що оточуючі дивляться на мене осудливо.
	в	Люди часто прискіпуються до мене.
17	а	Той, хто залишає свої речі без нагляду, винен у їхній крадіжці, як і крадій.
	б	Інколи я думаю про дещо надто погане, щоб говорити про це.
	в	Багато людей мене не розуміє.
18	а	Я – комунікабельна людина.
	б	Проблеми якості праці у мене на першому місці.
	в	Люблю працювати без поспіху.
19	а	Я уникаю залишатися одна (-ин) в темряві.
	б	Я люблю танцювати.
	в	Коней, які повільно рухаються, потрібно підганяти.
20	а	Я схильна (-ий) мати декілька різних розваг.
	б	Я впевнена (-ий), що є єдино правильне розуміння життя.
	в	Я нечасто почуваю себе щасливо й енергійно.
21	а	Мої колеги люди чесні.
	б	На зборах я намагаюся сидіти осторонь.
	в	Мені не подобається, коли дівчата та жінки палять.
22	а	Мене дуже дратує людина, яка намагається пройти переді мною без черги.
	б	Інколи мене здається, що я мало на що здатна (-ий).
	в	Мені часто трапляються керівники, котрі знають не більше за мене.
23	а	Я готова (-ий) на все, щоб перемогти в суперечці.
	б	Я насторожуюся, коли хтось дивиться мені у вічі.
	в	Я дуже люблю бути з людьми.
24	а	Я припиняю роботу, яка не вдається.
	б	Я хочу, щоб доля була більш прихильна до мене.
	в	Я люблю розмовляти на етичні та моральні теми.
25	а	Я вважаю, що людина не має ігнорувати правила поведінки.
	б	Мене мало хто розуміє.
	в	У мене є погані звички.

26	а	Якщо це можливо, я уникаю конфліктів.
	б	Я завжди уникаю конфліктів.
	в	Я не можу відмовитися від своїх намірів.
27	а	Я охоче ділюся своїми думками та ідеями.
	б	Я хотіла (хотів) би звільнитися від почуття страху.
	в	Я дотримуюся принципів моральності і моралі більш строго, ніж більшість людей.
28	а	Я цілком впевнена (-ий) у собі.
	б	Потрібно більше довіряти людям.
	в	Мені часто непросто вибрати тему для розмови.
29	а	Я не люблю обговорювати проблеми, пов'язані з моєю роботою.
	б	Мені завжди легко виступати перед аудиторією.
	в	Я відмовляюся грати в ігри, тому що не хочу програти.
30	а	Я буваю просто щаслива (-ий), коли залишаюся один.
	б	Я намагаюся розпочинати розмову першим.
	в	Інколи я маю почуття провини перед підлеглими мені людьми.
31	а	Мені складно зосередитися на чомусь.
	б	Я нетерпляче спілкуюся з незрозумілими людьми.
	в	Мене інколи охоплює почуття тривожності.
32	а	Мені легко зосередитися на будь-якій роботі.
	б	Я б досягла (досяг) значно більших успіхів, якщо було б менше перешкод.
	в	Знаю, що краще промовчати, коли я схвильована (-ий).
33	а	Друзі корисні і тому потрібні.
	б	Впевнена (-ий) в тому, що за моєї відсутності про мене погано говорять.
	в	Буває, що нескромні жарти викликають у мене сміх.
34	а	Мені доводиться сварити людей за лінощі.
	б	Мене часто несправедливо ображають інші люди.
	в	Будь-який бруд лякає мене.
35	а	Ліпше було б, якби деякі закони були відмінені.
	б	Мене складно захопити новою ідеєю.
	в	Я вникаю в роботу самостійно і не потребую пояснень.
36	а	Я дуже серйозно ставлюся до роботи.
	б	Я розумію, що робота і дім – це важливі, але різні речі.
	в	Я не люблю бути на виду на своїй роботі.
37	а	Впевнена (-ий), що більшість керівників часто просто прискіпується до інших.
	б	Мене дратує, коли мене підганяють.
	в	Інколи я розумію, що надмірно строгий до людей.

38	а	Зазвичай я настирливо відстоюю свою думку.
	б	Я вважаю, що немає нічого страшного в запізненнях на роботу.
	в	Люди можуть змінити мою думку.
39	а	Я вважаю, що люди завжди мають знати мою точку зору.
	б	Я завжди говорю правду людям у вічі.
	в	Я людина нервова і дуже вразлива.
40	а	Я не відчуваю збентеження в новому колективі.
	б	У мене інколи виникають сумніви щодо моїх здібностей.
	в	Погані слова інколи приходять мені в голову.
41	а	Я постійно занепокоєна (-ий) своїми особистими справами.
	б	Інколи я не в силах стримати власні емоції.
	в	Я постійно стурбована (-ий) своїми службовими справами.
42	а	Я вразлива (-ий), тому часто плачу.
	б	Зараз – найщасливіший час у моєму житті.
	в	Я практично ніколи не визнаю своїх невдач.
43	а	Я завжди думаю про те, чим у цей час займаюся.
	б	Мені б не хотілося познайомитися з відомою особою.
	в	Без страху маю справу з іншим колективом.
44	а	Моя поведінка залежить від громадської думки.
	б	Я завжди почуваю себе корисним.
	в	Я не змогла (не зміг) би служити в армії.
45	а	Я легко забуваю те, про що мені говорять.
	б	У мене буває відчуття, що всі хочуть мені дошкулити.
	в	Не думаю, що я маю багато ворогів.
46	а	Більшість людей переживає за свій престиж.
	б	Мої манери вдома гірші, ніж у гостях.
	в	Можливо, проти мене щось планують.
47	а	Мені не подобаються драматичні спектаклі.
	б	Я не реагую, якщо бачу кров.
	в	Я не боюся чимось заразитися.
48	а	Завжди відстоюю те, що вважаю справедливим.
	б	Дотримання законів є, безумовно, обов'язковим.
	в	Буває, відчуваю, що оточуючі надто вимогливі до мене.
49	а	У складних ситуаціях я завжди раджуся з іншими людьми.
	б	Думаю, що в мене добра пам'ять.
	в	Мені нелегко підтримувати розмову з незнайомими людьми.
50	а	Я часто першою (-им) розпочинаю розмову з незнайомими людьми.
	б	Зазвичай я працюю з великим напруженням.
	в	Часом я втомлююся, оскільки беру на себе занадто багато зобов'язань.

Оброблення та аналіз результатів.

1. У ключі відповідей, обведіть літери (А, Л, Д), яким відповідають вибрані Вами відповіді до кожного твердження:

Ключ відповідей

Стиль		Стиль		Стиль		Стиль		Стиль	
1а	Л	11а	Л	21а	Д	31а	Л	41а	Л
1б	Д	11б	А	21б	Л	31б	А	41б	Д
1в	А	11в	Д	21в	А	31в	Д	41в	А
2а	Д	12а	Д	22а	А	32а	А	42а	Л
2б	А	12б	Л	22б	Д	32б	Л	42б	Д
2в	Л	12в	А	22в	Л	32в	Д	42в	А
3а	А	13а	Л	23а	А	33а	А	43а	А
3б	Д	13б	Д	23б	Л	33б	Л	43б	Л
3в	Л	13в	А	23в	Д	33в	Д	43в	Д
4а	А	14а	Л	24а	Д	34а	А	44а	Д
4б	Л	14б	Д	24б	Л	34б	Л	44б	А
4в	Д	14в	А	24в	А	34в	Д	44в	Л
5а	Д	15а	А	25а	А	35а	Л	45а	Л
5б	А	15б	Д	25б	Л	35б	Д	45б	А
5в	Л	15в	Л	25в	Д	35в	А	45в	Д
6а	Л	16а	Д	26а	Д	36а	А	46а	А
6б	А	16б	А	26б	Л	36б	Д	46б	Д
6в	Д	16в	Л	26в	А	36в	Л	46в	Л
7а	Д	17а	А	27а	Д	37а	Л	47а	Л
7б	Л	17б	Д	27б	Л	37б	А	47б	А
7в	А	17в	Л	27в	А	37в	Д	47в	Д
8а	А	18а	Д	28а	А	38а	А	48а	Д
8б	Д	18б	А	28б	Д	38б	Л	48б	А
8в	Л	18в	Л	28в	Л	38в	Д	48в	Л
9а	Л	19а	Л	29а	Л	39а	Д	49а	Д
9б	А	19б	Д	29б	Д	39б	А	49б	А
9в	Д	19в	А	29в	А	39в	Л	49в	Л
10а	Д	20а	Д	30а	Л	40а	А	50а	Д
10б	Л	20б	А	30б	А	40б	Л	50б	Л
10в	А	20в	Л	30в	Д	40в	Д	50в	А

2. Підрахуйте кількість літер (*n*) відповідно до стилю спілкування, враховуючи позначення:

А – авторитарний стиль; *Л* – ліберальний; *Д* – демократичний.

3. Значення кожного стилю спілкування (*N*, %) визначають за формулою:

$$N = n \cdot 2$$

Приклад:

а) кількість літер *n* (*А*) становить 10;

$$N (A) = 10 \cdot 2 = 20 \% \text{ (авторитарний стиль);}$$

б) кількість літер n (Д) – 28; N (Д) = $28 \cdot 2 = 56\%$ (демократичний стиль);

в) кількість літер n (Л) – 12.

N (Л) = $12 \cdot 2 = 24\%$ (ліберальний стиль).

4. Запишіть отримані результати:

n (А) = n (Д) = n (Л) = N (А) = N (Д) = N (Л) =

5. Проаналізуйте отримані відповіді та зробіть **висновок** про домінуючий стиль спілкування, властивий для Вас (додаток 3).

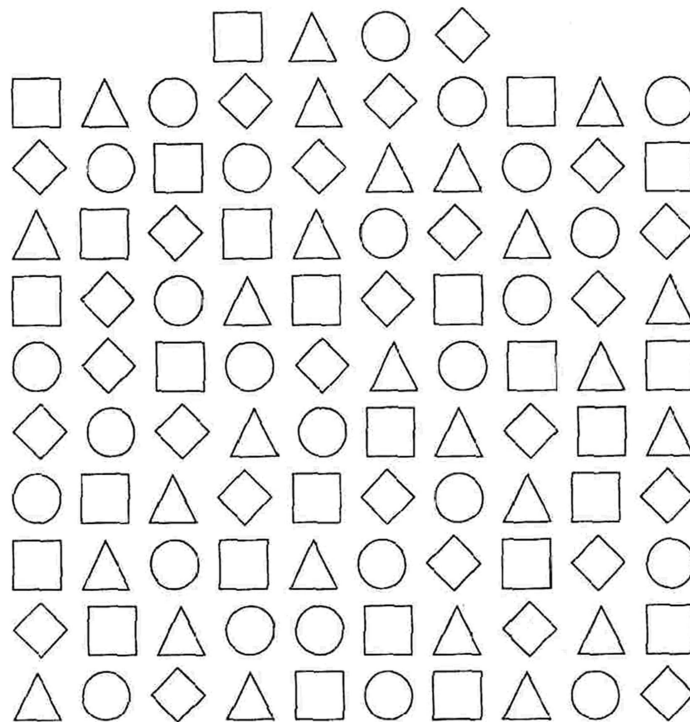
7. ДОСЛІДЖЕННЯ КОНЦЕНТРАЦІЇ УВАГИ (тест П'єрона-Рузера)

Інструкція. Вам запропоновано тест П'єрона-Рузера із зображеними на таких геометричних **фігурами**: *квадрат, трикутник, коло і ромб*.

1. За 1 хвилину розставте якомога швидше і без помилок у ці фігури такі **знаки**:

у квадрат — плюс		у коло — нічого	
у трикутник — мінус		у ромб — крапку	

2. Розставляйте знаки послідовно у кожній фігурі по рядках зліва направо:

Бланк тесту П'єрона-Рузера

3. На основі отриманих результатів визначте рівень концентрації уваги *коефіцієнт продуктивності K* =

4. Зробіть висновок про власний рівень концентрації уваги пам'яті (додаток 4).

8. ВИЗНАЧЕННЯ МОДЕЛІ СПІЛКУВАННЯ ПЕДАГОГА

(розроблено за І. Юсуповою)

Інструкція. Прочитайте твердження й оцініть, чи властиві вони Вам. Позначте знаком (+) ті твердження, з якими Ви погоджуєтесь (відповідь «так»), знаком (–), якщо Ви даєте негативну відповідь («ні»).

Опитувальник

	Запитання	Відповідь	
		так	ні
1	Чи потребуєте Ви ретельного підготування до навчальних занять за відомою й неодноразово прочитаною темою?		
2	Чи надаєте Ви перевагу логіці викладу емоційного виступу?		
3	Чи хвилюєтеся Ви перед виходом до аудиторії слухачів?		
4	Чи надаєте Ви перевагу під час заняття залишатися за кафедрою, трибуною, перед мікрофоном?		
5	Чи часто Ви застосовуєте методичні прийоми, які успішно були використовувані Вами і давали позитивний ефект?		
6	Чи дотримуєтеся Ви раніше спланованої схеми заняття?		
7	Чи часто Ви під час заняття вдаєтесь до імпровізації, ілюструєте сказане новими прикладами, випадками, свідком яких Ви стали?		
8	Чи залучаєте Ви студентів (учнів, дітей дошкільного віку) до обговорення питання?		
9	Чи намагаєтесь Ви пояснити якомога більше матеріалу з нової теми, незважаючи на її сприймання?		
10	Чи часто вдаєтесь Вам під час заняття вдало жартувати?		
11	Пояснюючи матеріал, Ви дотримуєтеся тексту?		
12	Чи виводить Вас з рівноваги непередбачений Вами гул і пожвавлення серед студентів (учнів, дітей)?		
13	Чи потребуєте Ви достатньо тривалого часу (5–8 хв.) для налагодження втраченого контакту зі слухачами?		
14	Чи підвищуєте Ви під час пояснення голос, чи робите паузу, якщо відчуваєте неувагу студентів (учнів, дітей)?		

15	Чи намагаєтесь Ви, поставивши їм проблемне запитання, самотійно на нього відповідати?		
16	Чи надаєте Ви перевагу тому, щоб під час пояснення студенти (учні, діти) задавали Вам запитання?		
17	Пояснюючи, Ви забуваєте про те, хто Вас слухає?		
18	Чи є у Вас звичка вибирати серед слухачів два-три обличчя і стежити за їхніми емоціями?		
19	Чи виводять Вас з рівноваги скептичні усмішки на обличчях студентів (учнів, дітей)?		
20	Чи зауважуєте Ви у процесі пояснення зміни в настрої аудиторії?		
21	Чи заохочуєте Ви слухачів вступати з Вами в діалог?		
22	Чи відповідаєте Ви на репліки студентів (учнів, дітей відразу?		
23	Чи використовуєте Ви одні й ті ж жести для підкріплення своїх фраз, незалежно від ситуації?		
24	Чи захоплюєтеся Ви монологом настільки, що Вам не вистачає часу на пояснення?		
25	Чи відчуваєте Ви себе після проведеного навчального заняття втомленою (-им) настільки, що не в стані розпочати інше?		

Оброблення та аналіз результатів:

1. Обведіть ті номери відповідей, що збігаються з ключем:

Ключ відповідей

Модель спілкування	«так» (+)	«ні» (-)	n	%
«Монблан» (дикторська)	4, 6, 11, 15, 17, 23	1, 7, 8, 9, 12, 13, 14, 16, 18, 19, 20, 21, 22, 24		
«Китайська стіна» (неконтактна)	9, 11, 13, 14, 15	1, 7, 8, 12, 16, 18, 19, 20, 21		
«Локатор» (диференційована увага)	10, 14, 18, 20, 21	2, 4, 6, 13, 15, 17, 23		
«Тетерук» (гіпореклексивна)	9, 11, 15, 17, 23, 24	8, 12, 16, 19, 20, 21, 22		
«Гамлет» (гіперрефлексивна)	3, 12, 14, 18, 19, 20, 22, 25	2, 5, 6, 11, 13, 23		
«Робот» (негнучкого реагування)	1, 2, 5, 6, 13, 15, 23	7, 8, 9, 11, 16, 21, 24		

«Я сам» (авторитетна)	5, 10, 14, 15, 18, 24	2, 8, 16, 21		
«Союз» (активної взаємодії)	7, 8, 10, 16, 20, 21, 22	1, 2, 4, 5, 6, 11 13, 15, 17, 23		

2. Підрахуйте кількість (n) збігів плюсів і мінусів з ключем відповідей та переведіть цю кількість у %. Запишіть результати в таблицю.

3. Визначте свою модель спілкування.

Якщо загальна сума збігів становить не менше 80% для однієї з моделей спілкування, можна вважати виявлену тенденцію стійкою (додаток 5).

9. ВИЗНАЧЕННЯ СПОСОБІВ ЕМОЦІЙНОГО РЕАГУВАННЯ В ПЕДАГОГІЧНИХ СИТУАЦІЯХ ПІД ЧАС ВЗАЄМОДІЇ З ДІТЬМИ

Інструкція. Тест *Розенцвейга-Хорста* у рисунках, призначений для діагностування здатності реагувати на певні педагогічні ситуації. В опитувальнику до кожної ситуації виберіть тільки одну відповідь і обведіть її кружечком.

Опитувальник

Ситуація № 1. Учні: *Ольго Іванівно! Чому Ви досі не перевірили наші творчі роботи?*

Відповідь:

- а) Як ви смієте так зі мною розмовляти?!
- б) Ви думаєте, мені нічим більше займатися?!
- в) У мене так багато справ, я просто не встигаю їх перевірити.
- г) Ви собі просто не уявляєте, скільки потрібно часу, що підготуватися до занять: зошити, конспекти...

Ситуація № 2. Учні: *Оце педагог: знову з помилками написала! І чого їх тільки в університеті вчать?*

Відповідь:

- а) Були б ви вихованими дітьми, помилки не помітили б!
- б) Це все через вас, негідники!
- в) Це з кожним може статися!
- г) Забудемо про це!

Ситуація № 3. Учень: *Ольго Іванівно! Ви така гарненька, зустрінемось увечері!*

Відповідь:

- а) Ще чого, малолітка, підрости спочатку!
- б) Я подумаю над твоєю пропозицією!

- в) Ні, спасибі, розмови, плітки за спиною мені не потрібні!
г) Дякую, я б із задоволенням прогулялася з учнями нашого класу!

Ситуація № 4. Учні: *От гава безрука, сервіз розбила!*

Відповідь:

- а) Дівчатка, ви праві, але навіщо ж так грубо?!
б) З кожним може таке статися!
в) І що це зі мною сьогодні ... День такий невдалий ...
г) Це ви винні, могли б на стіл поставити!

Ситуація № 5. Учень: *На минулому уроці ви, Ольго Іванівно, помилилися в написанні реакцій: ось підручник і мій конспект уроку ...*

Відповідь:

- а) Чи не здається тобі, що забагато на себе береш? Ти що, мене вчити будеш?
б) Ти, напевно, пожартував?!
в) Залиши, я обов'язково все подивлюся потім ...
г) Так, дійсно, рівняння дещо інші!

Ситуація № 6.

Учениця: *Ви, Ольго Іванівно, завжди незаслужено прискіпуються до Андрія!*

Відповідь:

- а) Я бачу, ви зовсім розпустилися, якщо мені таке заявляєте.
б) Це не ваша справа, до кого я прискіплююся! Він заслужив ще гіршого ставлення.
в) Хіба? Я звертаю на Андрія уваги не більше, ніж на інших учнів класу.
г) Якщо я залишу Андрія у спокої, він буде відставати.

Оброблення та аналіз результатів:

1. Після ознайомлення з педагогічними ситуаціями звірте їх з ключем:

Ключ відповідей

Відповідь	Кількість балів за відповіді до педагогічних ситуацій					
	1	2	3	4	5	6
<i>а</i>	1	2	1	4	1	2
<i>б</i>	2	1	3	2	2	1
<i>в</i>	3	3	2	3	3	4
<i>г</i>	4	4	4	1	4	3
Загальна сума балів $\Sigma =$						

2. Підрахуйте загальну кількість балів (Σ), набраних Вами.
3. Залежно від загальної кількості балів, зробіть висновок про рівень Вашого особистого ставлення до дітей у різних педагогічних ситуаціях (додаток б).

10. ВИЗНАЧЕННЯ ЗДАТНОСТІ ВЧИТЕЛЯ ВИРІШУВАТИ СКЛАДНІ ПЕДАГОГІЧНІ СИТУАЦІЇ (розроблено за Р. Немовим)

Інструкція. Ознайомтеся з кожною ситуацією. Виберіть до неї варіант словесної реакції (а–д), який з педагогічного погляду, на Вашу думку, є найбільш правильним або запропонуйте свій, оригінальний, вихід у цій ситуації і запишіть його (це зазвичай сьомий (варіант е) чи інший варіант відповіді на ситуацію).

Опитувальник

Ситуація 1. Ви почали урок, всі учні заспокоїлися, настала тиша, і раптом у класі хтось голосно засміявся. Коли Ви, не встигнувши нічого сказати, здивовано подивилися на учня, який засміявся, він, дивлячись Вам прямо в очі, заявив: *«Мені завжди смішно дивитися на Вас і хочеться сміятися, коли Ви починаєте вести заняття!»*.

Відповідь:

- а) *«Ось тобі й на!»*.
- б) *«І чого це тобі так смішно?»*.
- в) *«Ну, й смійся на здоров'я!»*.
- г) *«Ти що, дурник?»*.
- г) *«Люблю веселих людей»*.
- д) *«Я рада (-ий), що створюю тобі такий веселий настрій»*.
- е)

Ситуація 2. На початку уроку чи вже після того, як Ви провели декілька уроків, учень заявляє Вам: *«Я не думаю, що Ви, як учитель, зможете нас чомусь навчити»*.

Відповідь:

- а) *«Твоя справа – вчитися, а не вчити вчителя!»*.
- б) *«Таких як ти, я, звичайно, нічого не зможу навчити!»*.
- в) *«Можливо, тобі краще перейти в інший клас, в якому викладає інший учитель?»*.
- г) *«Ти просто не хочеш учитися, ось і вигадуєш!»*.
- г) *«Мені цікаво знати, чому ти так думаєш»*.
- д) *«Давай обговоримо це детальніше. В моїй поведінці, напевно, є щось таке, що спонукало тебе до таких роздумів»*.
- е)

Ситуація 3. Ви дали учневі завдання, а він не хоче його виконувати, заявляючи: *«Я не хочу розв'язувати цю задачу».*

Відповідь:

- а) *«Не хочеш – змусимо!».*
- б) *«Для чого ж ти тоді прийшов на урок, як не хочеш вчитися?».*
- в) *«Тим гірше для тебе, залишайся неуком. Твоя поведінка подібна на поведінку людини, яка наперекір своєму обличчю хотіла б відрізати собі ніс».*
- г) *«Ти думаєш про те, чим це може для тебе закінчитися?».*
- ґ) *«Чи не міг би ти пояснити причину?».*
- д) *«Давай сядемо і обговоримо – може, ти й правий!».*
- е)

Ситуація 4. Школяр, розчарований навчальними невдачами, сумнівається в своїх здібностях і в тому, що він коли-небудь зможе як слід зрозуміти й засвоїти матеріал. Він каже Вам: *«Як Ви вважаєте, мені вдасться коли-небудь вчитися гарно і не відставати від інших учнів класу?».*

Відповідь:

- а) *«Якщо чесно сказати – я маю сумніви щодо цього!».*
- б) *«О, звичайно, ти в цьому можеш не сумніватися!».*
- в) *«У тебе чудові здібності, і я пов'язую з тобою великі надії!».*
- г) *«Чому ти сумніваєшся в собі?».*
- ґ) *«Давай поговоримо і з'ясуємо проблеми».*
- д) *«Багато що залежить від того, як ми з тобою будемо працювати».*
- е)

Ситуація 5. Після уроку учень підійшов до Вас і каже: *«На два найближчі уроки я не піду. Ми святкуємо з друзями день народження нашого друга».*

Відповідь:

- а) *«Спробуй тільки!».*
- б) *«На наступний раз тобі доведеться прийти в школу разом з батьками».*
- в) *«Це – твоя справа, але тобі ж здавати екзамен. Отож, все одно доведеться звітувати за пропущені заняття, я потім тебе обов'язково запитаю».*
- г) *«Ти, на мою думку, дуже несерйозно ставишся до занять».*
- ґ) *«Може, тобі взагалі ліпше залишити школу?».*
- д) *«А що ти збираєшся робити далі?».*

е) *«Мені цікаво знати, чому збираєшся святкувати день народження друга аж два дні та й ще під час занять у школі».*

є) *«Я тебе розумію: відпочивати, спілкуватися з друзями дійсно цікавіше, ніж вчитися. Проте я хочу знати, чому ти так чиниш».*

ж)

Ситуація 6. Учень, побачивши Вас, коли Ви зайшли до класу, сказав: *«Ви виглядаєте дуже стомлено!».*

Відповідь:

а) *«Я думаю, що з твого боку не дуже етично робити мені таке зауваження».*

б) *«Так, я сьогодні себе погано почуваю».*

в) *«Не хвилюйся за мене, краще он на себе подивися!».*

г) *«Я сьогодні погано спала (-в), у мене багато роботи».*

ґ) *«Не хвилюйся, це не завадить мені проводити заняття».*

д) *«Ти дуже уважний, дякую за турботу!».*

е)

Ситуація 7. *«Я відчуваю, що заняття гуртка, які Ви ведете, не допомагають мені, – говорить Вам учень, – і взагалі, я не буду їх відвідувати».* **Відповідь:**

а) *«Перестань говорити дурниці!».*

б) *«Нічого собі, додумався!».*

в) *«Може, тобі ліпше піти на гурток, який веде інший учитель?».*

г) *«Я хотіла б (хотів би) детальніше знати, чому в тебе виникло таке бажання?».*

ґ) *«А що, якщо нам попрацювати разом над розв'язанням твоєї проблеми?».*

д) *«Можливо, твою проблему можна вирішити якимось по-іншому?».*

е)

Ситуація 8. Школяр звертається до Вас, демонструючи надмірну самовпевненість: *«Немає нічого такого, що я не зумів би зробити, якщо б захотів. Наприклад, мені не складно засвоїти предмет, який Ви викладаєте».*

Відповідь:

а) *«Ти дуже добре думаєш про себе».*

б) *«З твоїми оце здібностями? – сумніваюсь».*

в) *«Ти, напевно, почуваси себе досить впевнено, якщо так заявляєш?».*

г) *«Не сумніваюсь у цьому, оскільки знаю, що якщо ти захочеш, то в тебе все вийде».*

ґ) *«Це, напевно, буде для тебе великим навантаженням».*

- д) *«Надмірна самовпевненість шкодить тобі».*
- е)

Ситуація 9. Учень вважає, що для того, щоб засвоїти навчальний предмет, йому не потрібно багато працювати. У відповідь на Ваше зауваження він заявляє: *«Мене всі вважають здібною людиною».*

Відповідь:

- а) *«Це думка, яка тебе не стосується».*
- б) *«Ті труднощі, які ти досі відчував, та й твої знання аж ніяк не засвідчують цього».*
- в) *«Багато людей вважають себе досить здібними, хоча далеко не всі насправді такими є».*
- г) *«Я рада (-ий), що ти такої високої думки про себе».*
- г) *«Думаю, що це має спонукати тебе докладати ще більше зусиль у навчанні».*
- д) *«Це виглядає так, ніби ти й сам не дуже віриш у свої здібності».*
- е)

Ситуація 10. Учень перед уроком попередив Вас, що він знову забув виконати домашнє завдання.

Відповідь:

- а) *«Ну ось, знову!».*
- б) *«Чи не здається тобі це проявом безвідповідальності?».*
- в) *«Думаю, що тобі пора почати ставитися до навчання серйозніше».*
- г) *«Я хочу знати, чому?».*
- г) *«У тебе, напевно, не було для цього можливості?».*
- д) *«Як ти думаєш, чому я кожен раз нагадую про це?».*
- е)

Ситуація 11. Учень у розмові з Вами каже Вам: *«Я хотів би, щоб Ви ставились до мене ліпше, ніж до інших учнів».*

Відповідь:

- а) *«Чому це я маю ставитися до тебе ліпше, ніж до всіх інших школярів?».*
- б) *«Я зовсім не збираюся виділяти улюбленців і фаворитів!».*
- в) *«Мені не подобаються люди, які поводять себе так, як ти».*
- г) *«Чому я маю виділяти тебе серед інших учнів?».*
- г) *«Якщо б я тобі сказала (-в), що люблю тебе більше, ніж інших учнів, то ти почував би себе від цього ліпше?».*
- д) *«Як ти гадаєш, як насправді я до тебе ставлюся?».*
- е)

Ситуація 12. Учень, висловлюючи Вам свої сумніви щодо можливості відмінного засвоєння ним предмета, який Ви викладаєте, заявив: *«Я сказав Вам про те, що мене непокоїть. Тепер Ви скажіть, у чому причина цього і як мені бути далі?»*.

Відповідь:

а) *«У тебе, як мені здається, комплекс неповноцінності»*.

б) *«У тебе немає жодних підстав для хвилювання»*.

в) *«Перш ніж я зможу висловити обґрунтовану відповідь, мені необхідно ліпше розібратися в суті проблеми»*.

г) *«Давай почекаємо, попрацюємо і повернемося до обговорення цієї проблеми через деякий час. Я думаю, що нам вдасться це вирішити»*.

г) *«Я не готова (-ий) дати тобі точну відповідь, мені потрібно подумати»*.

д) *«Не хвилюйся, і в мене свого часу нічого не виходило»*.

е)

Ситуація 13. Учень каже Вам: *«Мені не подобається те, що Ви говорите на виховних годинах»*.

Відповідь:

а) *«Це погано!»*

б) *«Ти, напевно, в цьому не розбираєшся»*.

в) *«Я надіюся, що надалі, в процесі наших занять, твоя думка зміниться»*.

г) *«Чому?»*.

г) *«А що ти сам любиш і готовий захищати?»*.

д) *«На колір і смак товариш не всяк»*.

е) *«Як ти думаєш, чому я про це говорю і відстоюю свою думку?»*.

ж)

Ситуація 14. Школяр, явно демонструючи своє недоброзичливе ставлення до однокласника, каже: *«Я не хочу вчитися разом з ним»*.

Відповідь:

а) *«Ну й що?»*

б) *«Нікуди ти не дінешся, все одно прийдеться»*.

в) *«Це нерозумно з твого боку»*.

г) *«Але він також не захоче після цього вчитися з тобою»*.

г) *«Чому?»*.

д) *«Я думаю, що ти не правий. І ти сам згодом у цьому переконаєшся»*.

е)

Оброблення та аналіз результатів:

1. Кожну відповідь оцінюють у балах за кількістю збігів з ключем:

Ключ відповідей

Ситуація	Вибраний варіант відповіді і його оцінка в балах							
	а	б	в	г	ґ	д	е	є
1	4	3	4	2	5	5	—	—
2	2	2	3	3	5	5	—	—
3	2	3	4	4	5	5	—	—
4	2	3	3	4	5	5	—	—
5	2	2	3	3	2	4	5	5
6	2	3	2	4	5	5	—	—
7	2	2	3	4	5	5	—	—
8	2	2	4	5	4	3	—	—
9	2	4	3	4	5	4	—	—
10	2	3	4	4	5	5	—	—
11	2	2	3	4	5	5	—	—
12	2	3	4	5	4	5	—	—
13	3	2	4	4	5	4	5	—
14	2	2	3	4	4	5	—	—
Загальна сума балів $\Sigma =$								
$\Sigma / 14 =$								

2. Підрахуйте загальну суму балів. Здатність правильно вирішувати складні педагогічні ситуації оцініть за середньою кількістю балів, поділивши загальну суму балів на 14.

3. Зробіть **висновки** про свою здатність вирішувати складні педагогічні ситуації (додаток 7).

Питання для самоконтролю:

1. Теоретичні методи дослідження
2. Емпіричні методи
3. Спостереження
4. Опитування
5. Тестування
6. Соціометрія
7. Експеримент
8. Портфоліо як засіб самоорганізації та саморозвитку особистості

Рекомендовані джерела інформації:

Основні:

1. Авраменко О.В., Павличенко Г.Ю., Паращук С.Д. Статистичні методи в освітніх вимірюваннях. Ч. І. Класична теорія тестування: навч.-метод. посіб. Кіровоград: Лисенко В.Ф., 2012. 120 с.
2. Демківський А.В., Безус П.І. Основи методології наукових досліджень: навч. посіб. Київ: Академія муніципального управління, 2012. 276 с.
3. Ковальчук Л. Основи педагогічної майстерності: навч. посіб. Львів: Видав. центр ЛНУ імені І. Франка, 2007. 608 с.
4. Концептуально-методологічні основи проектування методів і засобів діагностики освітніх результатів у вищих навчальних закладах: монографія /за заг. ред. В.І. Лугового, О.Г. Ярошенко. Київ: Педагогічна думка, 2014. 234 с.
5. Крушельницька О.В. Методологія та організація наукових досліджень: навч. посіб. Київ: Кондор, 2003. 192 с.
6. Кузь В.Г. Організація педагогічного дослідження: посібник. Київ: Знання України, 2006. 48 с.
7. Педагогічна майстерність: підручник /за ред. І. Зязюна. Київ, 2004. 422 с.
8. Стеченко Д.М., Чмир О.С. Методологія наукових досліджень: підручник. Київ: Знання, 2007. 220 с.
9. Тушева В.В. Основи науково-педагогічних досліджень: навч.-метод. посіб. Харків, 2006. 219 с.
10. Шейко В.М., Кушнарєнко Н.М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності: підручник. Київ: Знання, 2006. 307 с.

Допоміжні:

1. Бабенко В.В. Основи теорії ймовірностей і статистичні методи аналізу даних у психологічних і педагогічних експериментах: навч. посіб. Львів: Видав. центр ЛНУ імені І. Франка, 2009. 184 с.
2. Гірник А., Бобрю А. Конфлікти: структура, ескалація, залагодження. Київ, 2003. 172 с.
3. Концептуально-методологічні основи проектування методів і засобів діагностики освітніх результатів у вищих навчальних закладах: монографія /за заг. ред. В.І. Лугового, О.Г. Ярошенко. Київ: Педагогічна думка, 2014. 234 с.
4. Крушельницька О.В. Методологія та організація наукових досліджень: навч. посіб. Київ: Кондор, 2003. 192 с.

5. Кузь В.Г. Організація педагогічного дослідження: посібник. Київ: Знання України, 2006. 48 с.
6. Максименко С.Д. Теорія і практика психолого-педагогічного дослідження. Київ: Укрвузполіграф, 1990. 239 с.
7. Турчин В.М. Математична статистика: навч. посіб. Київ: Академія, 1999. 240 с.

Інформаційні ресурси:

1. Kovalchuk L. Modeling of cultural and educational environment as a pedagogical condition of forming of professional thinking culture of future teachers. *European Scientific Journal*. 2014. Vol. 10, № 22. P. 69–88. URL: <http://eujournal.org/index.php/esj/article/view/3906/3697>.
2. Сисоєва С.О., Кристопчук Т.Є. Методологія науково-педагогічних досліджень: підручник. Рівне: Волинські обереги, 2013. 360 с. URL: http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/9021/1/Metodologiya_naukovopedagogichnikh_doslidzhen.pdf (дата звернення: 4.12.2018).

Самостійна робота №4

Тема: ПРЕЗЕНТАЦІЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ПЕДАГОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Коротка характеристика змісту навчального матеріалу

Результати наукового дослідження прийнято представляти у певних формах, основними з яких є: реферат, курсова чи дипломна робота, стаття, тези доповіді, науковий звіт, монографія, дисертація, підручник, навчально-методичний посібник тощо.

Реферат – одна з початкових форм представлення наукових результатів у письмовій формі. У рефераті молоді дослідники-студенти (учні), майбутні аспіранти, усі, хто захоплюється дослідницькою роботою, представляють результати проведеного дослідження, розкривають теоретичне і практичне значення теми, аналізують літературні джерела, наводять відповідні висновки. Не існує чітко визначених правил його розробки, але бажано дотримуватись таких рекомендацій з оформлення:

- обсяг реферату залежно від тематики, як правило, 5–25 сторінок;
- реферат має бути написаний простою і ясною мовою, варто уникати довгих речень, незрозумілих термінів. Якщо ж такі терміни наведено, то необхідно приділити їм увагу, дати визначення, привести основні підходи до трактування їх змісту і типології;
- не захоплюватись списуванням тексту, повного представлення літературного джерела;
- матеріал реферату має бути зрозумілий, осмислений, наповнений особистісною позицією.

На практиці може бути використаний наступний алгоритм написання реферату: вибір теми реферату; опис і порівняння основних понять за подібністю чи відмінністю з іншими поняттями; перерахування методів, за допомогою яких можна провести дослідження з обраної теми; опис прикладів з життя, літератури, що підтверджують висловлені в рефераті положення; висновки.

Курсова, дипломна та дисертаційна робота

Положення про дипломну роботу (дипломний проект). URL: <https://www.uzhnu.edu.ua/uk/infocentre/get/11106>.

Виконання й оформлення курсових робіт – один із важливих і перспективних видів дослідницької діяльності у вищому навчальному закладі. У творчій взаємодії студента і викладача формується особистість майбутнього фахівця, розвивається вміння вирішувати актуальні проблеми, самостійно орієнтуватися в науковій літературі, успішно застосовувати на практиці теоретичні знання. У результаті її виконання

студент має продемонструвати здатність проводити дослідницьку діяльність, навчитися працювати з бібліографічними показниками; вивчити визначений мінімум літератури з теми і зафіксувати її; викласти стан досліджуваної проблеми в сучасній літературі; виконати, фрагмент науково-дослідної роботи, проаналізувати її і зробити висновки.

Тематика роботи (курсової, дипломної чи дисертаційної) має відповідати навчальному плану спеціальності, а також урахувати проблематику сучасних педагогічних досліджень. Після обрання і погодження з керівником теми дослідницької роботи, складається календарний план, у якому визначаються терміни виконання етапів. Такий план полегшує контроль за виконанням різних видів робіт. Курсову роботу студент виконує самостійно, звертаючись за консультаціями до наукового керівника, звітуючи перед ним у процесі виконання окремих частин і роботи в цілому.

Назва роботи повинна бути, по можливості короткою, відповідати обраній спеціальності та суті вирішення наукової проблеми (завдання), вказувати на мету дисертаційного дослідження, його завершеність.

За структурою рукопис роботи (курсової, дипломної, дисертаційної) має містити:

- титульний аркуш;
- зміст;
- перелік умовних позначень (за необхідності);
- вступ, основну частину;
- висновки;
- список використаних джерел;
- додатки (за необхідності).

Титульний аркуш має містити: найменування установи, де виконана робота (для дипломних робіт додають найменування факультету та кафедри, де виконана робота, а також віза завідувача кафедри про допуск роботи до захисту); прізвище, ім'я та по-батькові автора; індекс УДК; назву роботи; для дисертаційних робіт – шифр і найменування спеціальності; науковий ступінь, на який претендує здобувач; вид кваліфікаційної роботи (освітньо-професійний рівень здобувача); науковий ступінь, вчене звання, прізвище, ім'я та по-батькові, наукового керівника або консультанта; місто і рік.

Зміст подають на початку роботи. Він містить найменування та номери початкових сторінок усіх розділів, підрозділів та пунктів (якщо вони мають заголовки), а також вступу, висновків до розділів, загальних висновків, додатків, списку використаних джерел та ін.

Перелік умовних позначень, символів, одиниць, скорочень і термінів (за необхідності). Якщо в роботі використано специфічну термінологію, а

також використано маловідомі скорочення, нові символи, позначення тощо, то їх перелік може бути подано у вигляді окремого списку, який розміщують перед вступом. Перелік потрібно друкувати двома колонками, в яких зліва за абеткою наводять, наприклад, скорочення, справа – їх детальну розшифровку.

Якщо в роботі є спеціальні терміни, скорочення, символи, позначення і таке інше повторюються менше трьох разів, перелік не складають, а їх розшифровку наводять у тексті при першому згадуванні.

Вступ роботи розкриває сутність і стан наукової проблеми (задачі) та її значущість, підстави і вихідні дані для розробки теми, обґрунтування необхідності проведення дослідження.

Вступ повинен містити коротку характеристику теоретичного та прикладного значення досліджуваної проблеми.

Крім цього, у вступі для курсових робіт розкривається актуальність теми, мета та завдання дослідження. Для магістерських та дисертаційних робіт приводять, як правило, такі характеристики: актуальність теми дослідження, проблема, об'єкт і предмет дослідження, мета, завдання, гіпотеза (деколи і положення, що виносяться на захист), методи дослідження, особистий внесок дослідника, значення для науки (новизна), значення для практики, вірогідність і аргументованість дослідження.

Основна частина містить ґрунтовний виклад усього дослідження і складається з розділів, підрозділів, пунктів, підпунктів. Кожний розділ починають із нової сторінки. Основному тексту кожного розділу може передувати передмова з коротким описом обраного напрямку та обґрунтування застосованих методів досліджень. У кінці кожного розділу формують висновки із стислим викладенням наведених у розділі наукових і практичних результатів, що дає змогу вивільнити загальні висновки від другорядних подробиць.

Розділи основної частини містять:

- теоретичний аналіз проблеми шляхом огляду літератури за темою і вибір напрямків досліджень. Наприклад, виклад історії і теорії досліджуваного питання, критичний аналіз літератури, вказати погляди автора;

- систематизацію і узагальнення фактів із використанням необхідних ілюстрацій (схеми, графіки тощо);

- виклад загальної методики і основних методів досліджень;

- експериментальну частину і методику досліджень;

- відомості про проведені теоретичні і (або) експериментальні дослідження з належною (статистичною за необхідності) обробкою одержаних результатів;

– аналіз і узагальнення результатів досліджень, аргументовані висновки, обґрунтовані пропозиції та рекомендації.

Виклад матеріалу підпорядковують одній провідній, чітко визначеній автором ідеї.

Висновки (найбільш вагомі наукові та практичні результати, які одержані в роботі) повинні містити формулювання розв’язаної наукової проблеми (задачі), її значення для науки чи практики. У першому пункті висновків коротко оцінюють стан питання. Далі у висновках розкривають методи вирішення поставленої в роботі наукової проблеми (задачі), їх практичний аналіз, порівняння з відомими розв’язаннями.

Висновки, як правило, представляються у формі коротких і конкретних тверджень, формулювання яких спирається на факти, доведення тощо. Обсяг і зміст понять, що використовуються у висновках має відповідати обсягу і змісту понять, представлених у остаточних (уточнених) формулюваннях експериментальних гіпотез.

Як правило, у висновках обов’язково зазначають, що:

- зроблено вперше;
- вдосконалено;
- набуло подальшого розвитку тощо;
- наголошують на якісних та кількісних показниках здобутих результатів у відповідності з поставленими завданнями (бажано у такій же наступності), даються пропозиції та рекомендації щодо їх використання; вказуються перспективні напрями подальшого дослідження проблеми.

Список використаних джерел – бібліографічний опис інформаційних джерел, які використано в процесі наукового дослідження.

Додатки – допоміжний матеріал, який сприяє висвітленню теми дослідження. Як правило, це різноманітні таблиці, схеми, рисунки, результати розрахунків тощо, які доповнюють основний зміст рукопису.

Наукова лексика. Цитування та посилання на використані джерела

У науковій праці має бути дотримана єдність стилю викладу, забезпечена орфографічна, синтаксична, стилістична грамотність відповідно до норм сучасної української мови, а також наукова лексика (слова характерні для наукового стилю).

Найбільш уживані функціонально-лексичні приклади:

– *послідовність викладу думки* – передусім; спочатку; з одного боку, з іншого боку; по-перше, по-друге, по-третє; водночас; далі; після того як; нарешті; насамкінець; наостанку;

– *причинно-наслідкові відношення* – оскільки; водночас; тому; з огляду на те, що; завдяки тому, що; у зв’язку з тим, що; зважаючи на те,

що; через те, що; окрім того; якщо ..., то; таким чином; внаслідок; у результаті; зважаючи на викладене вище; з огляду на те, що; це спричиняється тим, що;

– *засіб зв'язку* – такий; названий; зазначений; даний; цей;

– *доведення* – дійсно, насправді, очевидно;

– *протиставлення* – з іншого боку; втім; навпаки; в той самий час; проте; але; однак;

– *ступінь вірогідності результатів* – дійсно; очевидно; звісно; безумовно, звичайно; звісно; адже; безперечно; певно; певна річ; як видно; ймовірно; мабуть; можливо;

– *перелік* – по-перше, по-друге, по-третє; на першому етапі, на другому етапі; далі; нарешті. Якщо перелік містить логічно завершені фрази, то їх розпочинають з великих літер, позначають арабськими цифрами і відокремлюють одна від одної крапками і абзацними відступами. Для виділення переліку у формі незакінчених фраз:

- наводять кожен з малої літери;

- позначають арабськими цифрами чи маркерами;

- відокремлюють одну фразу від іншої крапкою з комою;

- елементи переліку узгоджують із вихідною фразою, яку не рекомендується переривати на сполучнику чи прийменнику (із, що, як, на, в та ін.);

– *узагальнення, висновок, підсумовування* – таким чином; зауважимо; відтак; узагальнюючи сказане; звідси; зважаючи на викладене вище; підбиваючи висновок; отже; з розглянутого можна зробити такі висновки;

– *переказ, вказівка на джерело чи автора думки* – ... стверджував, що ...; ... зазначав, що ...; згідно концепції ...; з точки зору ...; ... дійшов висновку, що ...; автор виокремлює (виділяє, узагальнює, пропонує, наголошує, рекомендує, зазначає, вважає); за словами ...; на думку ...; за даними ...; трактування поняття ... детально викладено в праці ...; як стверджує ...; тестування проводили за методикою, розробленою ...; спираючись на висновки ..., можна стверджувати, що У випадку висловлювання власних думок замість «я» вживають «ми» (на наш погляд; з нашого погляду; ми вважаємо, що), а також використовують виклад від третьої особи (на думку автора/опонента, автор вважає), речення з пасивним станом (у ході дослідження розроблено, уточнено, проаналізовано, узагальнено) тощо;

– *цитування* – ... зазначав/зазначає (підкреслював/підкреслює, писав/пише, зазначав/зазначає); як підкреслює ... : «...»; на думку ... : «...»; ... зазначав з цього приводу: «...»; «..., – описує ... , – ...»; «..., – зазначає ... , – ...»; ... вважає, що «...»; іншу точку зору знаходимо в ... : «...»; ...

дотримується іншої точки зору, згідно з якою «...»; згідно з уявленнями ... : «...»; згідно з ... : «...»;

– *найбільш уживані скорочення*: р. – рік; рр. – роки (але 90-ті роки); ст. – століття; м. – місто; т. – том; с. – сторінка; див. – дивись; табл. – таблиця; рис. – рисунок; та ін. – та інше; і т. п. – і тому подібне; і т.д. – і так далі; тис. – тисяча; млн – мільйон; млрд – мільярд (останні два скорочення пишуться без крапки);

– *слова-маркери до анотацій/висновків тощо.*

Акцентовано (увагу на)	Запропоновано заходи щодо...
Апробовано підхід	Зафіксовано
Аргументовано, що	Здійснено
Безпосередньо у Полтаві	Знайдено
Введено в науковий обіг	Зосереджено увагу
Вдосконалено	Зроблено висновок
Виведено формулу	З'ясовано
Вивчено вплив	Модифіковано
Виділено операції	На базі
Визначено методику, перспективи, шляхи, складові, умови, орієнтацію...	На конкретних прикладах На основі узагальнення
Викладено заходи, аспекти, авторську інтерпретацію, схему, методику...	На підставі теоретико-емпіричних досліджень проаналізовано
Виконано порівняльний аналіз,	Наведено
Використано документи, акти...	Надано оцінку
Вирішено проблему	Обговорено необхідність, неможливість, принципи роботи
Висвітлено питання, проблеми, досвід, роль...	Обрано метод Обраховано вартість
Висновки дослідження про склад, ... можна використовувати у курсах...	Обумовлено Представлено Продемонстровано
Висунуто пропозиції	Прослідковано
Виходячи з цього,	Простежено <i>проблеми, методи</i> ...
Виявлено <i>чинники</i>	Реалізовано <i>методику</i>
Відмічено	Рекомендовано
Віднайдено <i>матеріали</i>	Оцінено

Відображено	Розглянуто <i>особливості, підходи ...</i>
Впродовж	Розкрито <i>зміст, суть, поняття ...</i>
Враховано	Розроблено
Встановлено <i>можливість, критерії ...</i>	Синтезовано
Доведено <i>високу ефективність ...</i>	Систематизовано
Дозволено	Створено
Досліджено вплив, властивості	Сформовано
Досягнуто	У ході експерименту обґрунтовано
За результатами спостережень	Установлено <i>тенденції</i>
Задokumentовано	Уточнено <i>сутність поняття</i>
Залежно	

Якщо використовують відомості, матеріали з монографій, оглядових статей, інших джерел з великою кількістю сторінок, тоді в посиланні необхідно точно вказати номери сторінок, ілюстрацій, таблиць, формул з джерела, на яке дано посилання в кваліфікаційній роботі. Посилання в тексті рукопису роботи на джерела слід зазначати порядковим номером за переліком посилань, виділеним двома квадратними дужками, наприклад, [2, с. 17], «... у працях [1-7]...».

Посилання на ілюстрації, формули вказують порядковим номером ілюстрації, наприклад, «рис.1.2», «... у формулі (2.1)». На всі таблиці у роботі повинні бути посилання в тексті, при цьому слово «таблиця» в тексті пишуть скорочено, наприклад: «... в табл.1.2».

Оформлення списку використаних джерел, згідно Національного стандарту України ДСТУ 8302:2015. Приклади оформлення бібліографічного опису у списку джерел, які наводять у науковій праці:

<http://lib.pnu.edu.ua/files/dstu-8302-2015.pdf>

https://kubg.edu.ua/images/stories/podii/2017/06_21_posylannia/dstu_8302.pdf

<http://aphd.ua/pryklady-oformlennia-bibliohrafichnoho-opysu-vidpovidno-do-dstu-83022015/>

<https://msu.edu.ua/library/wp-content/uploads/2019/02/pryklady-oformlennja-bibliohrafichnoho-opysu-zhidno-dstu-8302.pdf>

Вплив ученого або організації на світову науку, якість наукових досліджень можна визначити, використовуючи статистичні дані – наукометричні показники.

Основними індикаторами для вимірювань є кількість публікацій та кількість цитувань.

Кількість публікацій – загальне число публікацій в певній досліджуваній базі даних за певний період. Число публікацій є індикатором дослідницької (публікаційної) активності і продуктивності, внеску в науку, визнання, популярності і престижу. Можна враховувати для автора, країни, організації, журналу тощо.

Кількість цитувань, або індекс цитування (сумарна цитованість) – це показник наукової впливовості, прийнятий у науковому світі показник «значущості» праць вченого, величина якого визначається кількістю посилок на публікацію або прізвище автора у реферованих наукових періодичних виданнях. Наявність в університеті вчених, які мають високий індекс цитування, говорить про високу ефективність та результативність діяльності наукового закладу в цілому.

Середня цитованість однієї статті – число посилок в середньому на одну статтю. Визначається як співвідношення загальної кількості посилок, отриманих на публікації, до загальної кількості публікацій (оцінює якість статті, вченого і організації в цілому).

Індекс Гірша (Хірша) h-index – це наукометричний показник, який є кількісною характеристикою продуктивності вченого, групи вчених, університету або країни в цілому. Індекс розраховується на основі сортування цитувань робіт даного дослідника. (Вчений має індекс h , якщо h з його наукових праць цитуються як мінімум h раз кожна, в той час як решта праць цитуються не більше, ніж h раз кожна). Простота розрахунків зробила індекс Хірша популярним наукометричним показником. H-index, розрахований в різних базах, буде відрізнятися.

Поняття про індекс Гірша та його розрахунок. Індекса Гірша – h -індекс або індекс Гірша запропонований фізиком Хорхе Гіршем J.E. Hirsch у 2005 р., для визначення впливу науковця, оскільки, імпакт-фактор це впливовість журналу. Якщо у науковця є N статей, то h -індекс науковця дорівнює, h , якщо h його статей отримали не менше h цитувань, а інші статті не більше h цитувань.

Визначення h -index не складне, проте, ще простіше графічне (наочне) представлення цього показнику. Якщо знаємо всі свої статті, цитування кожної з них, то відсортувавши за кількістю цитувань в тому місці, де кількість цитувань і все що буде більше або дорівнювати порядковому номеру статті, порядковий номер статті і буде індексом Гірша. Тобто, індекс Гірша сім у науковця, означає що він має 7 статей, кожна з яких процитована 7 або більше раз. Приклад, вчений має 100 статей, на кожному з яких є одне посилання, його h -індекс=1. Таким самим буде h -індекс дослідника, який має одну статтю, на яку послалися 100 разів.

Індекс Хірша може обчислюватись з використанням як загальнодоступних наукометричних баз даних в Інтернеті (наприклад, Google Scholar, Science Index), так і баз даних з передплатою (наприклад Scopus, Web of Science). Google Scholar одночасно з h-індексом використовується і **10-індекс**, що вказує на кількість публікацій науковця, які мають не менше 10 цитувань.

Наукові видання та показники якості (впливовості) наукового видання: Impact Factor. Реєстр наукових фахових видань України <http://resources.ukrintei.ua/refer/search>. «Наукова періодика України» <http://journals.uran.ua/>

Impact Factor – це показник наукової якості/впливовості видання. Розраховується лише для видань Web of Science Core Collection двох індексів Science Citation Index Expanded і Social Science Citation Index, тобто природничі, технічні, та суспільні науки. Юджин Гарфілд запропонував показник Impact Factor в 50-х роках XX ст., щоб відібрати кращі видання для своєї колекції. Формула не змінилася з тих часів, розраховується Impact Factor, для певних видань (два індекси), на певний рік. Імпактфактор – це формальний чисельний показник важливості наукового журналу, який щорічно розраховує Інститут наукової інформації (Institute for Scientific Information, ISI) і оприлюднюється у виданні Journal Citation Report.

Формула Impact Factor. Чисельник: наприклад, у певному науковому журналі всі цитування в 2020 році тих статей, що були опубліковані в двох попередніх роках у 2018-му році і 2019-му році дорівнює 400, і поділимо на знаменник (100) кількість статей, що були в 2018-му році і 2019-му році у журналі, для якого розраховуємо цей показники. $\text{Impact Factor} = 400/100 = 4$.

Імпакт-фактор (ІФ або IF) – формальний чисельний показник важливості, авторитетності наукового журналу, який показує скільки разів у середньому цитується кожна опублікована в журналі стаття протягом 2–3 наступних після виходу років. Розраховується тільки для журналів, наявних в двох базах даних **Web of Science** – Science Citation Index Social та Sciences Citation Index.

Якщо журнал не індексується WoS, то він не має імпакт-фактору, тому розрахувати такий показник можна тільки вручну, зібравши цитування по всіх публікаціях, якщо маєте доступ до WoS. Але, оскільки формула розрахунку досить проста, то аналогічний показник розраховує **SCImago Journal & Country Rank**, використовуючи базу **Scopus**.

Якщо журнал, в якому було процитовано статтю, не індексується WoS, це цитування не буде зараховано.

Journal Citation Reports – щорічний список видань з імпакт факторами від Clarivate Analytics.

CiteScore – обраховується для журналів Scopus, враховуючи статті, книги, матеріали конференцій.

SCImago Journal Rank (SJR) – обраховується для журналів Scopus не тільки за кількістю посилань, а й з врахуванням престижу та ваги видання, з якого було здійснено посилання.

Source-Normalized Impact per Paper (SNIP) – показник впливу джерела на статтю (Scopus), який намагається враховувати наукову галузь видання, відповідно швидкість і кількість цитувань, прийнятих в даній області. При підрахунку SNIP використовується показник «потенціал цитування», який враховує кількість цитувань журналів певної дисципліни і ступінь її охоплення наукометричними базами.

Виконання практичних завдань:

Завдання 1. Обрати три статті (за фахом) і до однієї з них написати україномовну анотацію (обсяг анотації 0,5 стор.).

Алгоритм написання анотації: анотація виконує інформувальну функцію, а тому необхідно дати відповідь на запитання: «*Про що йдеться в статті?*». Текст анотації включає:

- мету роботи;
- коротку характеристику статті за змістом, призначенням, формою (що нового розглянуто, для якого читача призначена тощо); констатацію основних результатів; ключові слова (5–8).

При написанні анотації використовують такі *фрази*: «*у статті розглядають...*» (розглянутий, розглянуто); «*досліджують проблему...*» (досліджена, досліджено); «*стаття присвячена з'ясуванню...*» («з'ясовують», «з'ясовано»).

Анотацію подають українською мовою (600–1000 друкованих знаків), англійською (2000–2500 друкованих знаків), а також іншими мовами (польською, російською)*.

**Примітка:* обсяг і мова анотації регламентовані вимогами редакції джерела, в якому буде опублікована стаття.

Завдання 2. Прочитавши другу статтю, виконайте її реферування (обсяг тексту 1,5–2 стор.).

Алгоритм реферування: Реферування виконує інформувальну та пізнавальну функції, а тому потрібно дати відповідь на запитання: «*Що саме автор розглядає у статті?*».

При реферуванні розкривають зміст та зазначають основні поняття, які характеризують процес реферування: *суб'єкт* реферування (автор наукової праці); *об'єкт* реферування (первинна наукова інформація,

зафіксована на різноманітних носіях); *предмет* реферування (специфічні носії первинної наукової інформації).

Реферуючи статтю, зазначте:

- тему та автора статті;
- предмет (об'єкт) дослідження;
- мету і завдання, визначені (реалізовані) автором статті;
- методи, використані автором статті;
- результати (теоретичні, методичні, експериментальні тощо);
- висновки.

Завдання 3. Прочитавши третю статтю, прорецензуйте її (обсяг 1–1,5 стор.).

Алгоритм рецензування: суть рецензування полягає в аналізі і критичному оціненні наукової праці за такою схемою:

- назва джерела, в якому опублікована стаття;
- тема рецензованої праці та автор статті;
- короткий огляд основних питань;
- відзначення позитивних і негативних сторін рецензованої статті;
- методи дослідження, використані автором статті
- узагальнення (оцінюють актуальність проблем, висвітлених автором; теоретична і практична значущість, загальне оцінення правильності доказів і висновків).

Завдання 4. Створити та оформити презентацію на тему наукового дослідження. Структура презентації повинна відповідати наступному:

Слайд 1: Назва наукового дослідження, прізвище та ім'я по батькові, шифр та назва спеціальності;

Слайд 2: Актуальність теми дослідження;

Слайд 3: Мета дослідження;

Слайд 4: Завдання дослідження;

Слайд 5: Об'єкт та предмет дослідження;

Слайд 6: Наукова новизна дослідження.

Далі можна додати теоретичне значення дослідження, практичне значення дослідження, особистий внесок автора тощо.

Питання для самоконтролю:

1. Види писемної презентації результатів наукового дослідження: монографія, наукова стаття, тези доповіді.
2. Написання та публікація наукової статті.
3. Вимоги до публікацій наукових статей.
4. Структура наукової статті.
5. Особливості написання розділів.

6. Вимоги до списку використаної літератури.
7. Написання монографії.
8. Авторське право та плагіат.

Форма контролю за виконання самостійного завдання: усне опитування, перевірка завдань виконаних письмово у зошиті, створення презентації.

Рекомендовані джерела інформації:

Основні:

1. Волкова Н. Педагогіка: навч. посіб. Київ: Академвидав, 2007. 618 с.
2. Ковальчук Л. Практикум з педагогіки: навч. посіб. Львів: Видав. центр ЛНУ імені Івана Франка, 2005. 253 с.
3. Фіцула М. Педагогіка: навч. посіб. Київ: Академвидав, 2006. 560 с.
4. Шейко В.М., Кушнарєнко Н.М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності: підручник. Київ: Знання, 2006. 307 с.

Допоміжні:

1. Демківський А.В., Безус П.І. Основи методології наукових досліджень: навч. посіб. Київ: Академія муніципального управління, 2012. 276 с.
2. Збірник тестів з курсу “Педагогіка”: навч.-метод. посіб.: у 3 ч. Львів: Видав. центр ЛНУ імені І. Франка, 2008. Ч. 2. Загальні основи педагогіки / за заг. ред. Д. Герцюка, Л. Ковальчук. 145 с.
3. Кловак Г.Т. Основи педагогічних досліджень: навч. посіб. Чернівці: Чернівці. держ. центр науково-технічної і економічної інформації, 2003. 260 с.
4. Кузь В.Г. Організація педагогічного дослідження: посібник. Київ: Знання України, 2006. 48 с.
5. Максименко С.Д. Теорія і практика психолого-педагогічного дослідження. Київ: Укрвузполіграф, 1990. 239с.
6. Сисоєва С.О., Кристопчук Т.Є. Методологія науково-педагогічних досліджень: підручник. Рівне: Волинські обереги, 2013. 360 с.

Самостійна робота № 5

Тема: ТЕХНОЛОГІЇ І МЕТОДИКА НАУКОВОЇ ТВОРЧОСТІ У ПЕДАГОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ

Коротка характеристика змісту навчального матеріалу

Творчість звичайно визначають як процес створення чогось нового, ніколи раніше не бувшого. Творчість торкається не тільки науково-дослідної роботи, технічних винаходів або рішення шкільної задачі нешаблонним методом. Воно пов'язане з виробництвом, питаннями управління багатьма іншими сферами діяльності. Творчість, як правило, не починається з фактів: воно починається з виявлення проблеми і віри в можливість її рішення. Кульмінаційним етапом творчості є відкриття нової, основної, головної думки або ідеї, що визначає, яким чином може бути вирішена проблема, що дала початок творчому процесу. Звісно, нові ідеї відкриваються не кожному, а лише підготовленому і зацікавленому розуму. Однак історія наукових відкриттів і винаходів свідчать, що одних наукових і технічних знань і правильних установок ще не досить, щоб виробити нові ідеї. Всі спроби звести творчість до точної методології, вживаної кожним, хто займається творчістю, досі терплять невдачу. Творчість не вдається звести до чисто логічної процедури, а це означає, що проблеми творчості повинні бути виключені з логіки.

Звісно творче мислення не є магічне заклинання, вивчивши яке можна придбати можливість творити чудеса. І все ж глибоке вивчення творчості підказує, що його різні види мають багато загального, протікають по схожій схемі, є ряд загальних технічних прийомів творчості. Знання того, що представляє творче мислення, як воно діє дає можливість розвивати його за допомогою спеціальних тренувань, організованих абсолютно свідомо, а саме головне досить ефективно управляти творчою діяльністю. Так що було б не раціонально виключати проблеми творчості з проблем методології науки і відносити їх тільки до психології творчості.

Фази (етапи) творчого процесу

А. Пуанкаре розрізняє чотири фази творчого процесу: перша – підготовча, друга – інкубації або дозрівання, третя – осяяння або інсайту і четверта – перевірка.

Перша фаза творчості не починається з фактів. Вона починається з усвідомлення проблеми. Факти і ситуації, з яких витікає проблема, як правило, доступні багато чим. Але оцінити їх і сформулювати на основі їх аналізу проблеми можуть лише небагато підготовлені розуми. Уміння відчувати, знаходити і ставити проблеми - одна з основних рис творчого

мислення. І все ж об'єктивні джерела творчих проблем піддаються аналізу. Часто їх джерелом є дозвольна цікавість і розвага. Наприклад, мікроскоп винайшли не біологи або медики, а точильники скла. Творчі проблеми пов'язані з всякого роду технічними винаходами. Творчі проблеми формулюють і при усвідомленні суперечності між готівкою знаннями і дійсністю. Наприклад, астрономи роками ламали голову над питанням, чому закони Ньютона добре описують рух всіх планет по їх орбітах за винятком Меркурія, що виявляв певні незначні відхилення.

Одним з джерел творчих проблем є усвідомлення того, що положення, які оцінюються багатьма, як істинні, є помилками. Хоч вони і не суперечать фактам, але є помилковими. Так люди довго помилялися відносно пристрою світобудови, вважаючи, що в його центрі знаходиться Земля. Система Птолемея, що досить непогано (хоч і складно) описувала рух планет, підтримувала такі уявлення. І лише усвідомлення Н. Коперником їх помилковості дозволило йому створити геоцентричну картину світу.

Нарешті, творчі проблеми можуть виникати з прагнення знайти новий і вельми цікавий метод узагальнення інформації, що є. Так, Ейнштейн не робив експериментів, не збирав нової інформації. Єдино, чому він сприяв, – це новому підходу до інформації, доступної всім і кожному.

Творча проблема відрізняється від простого питання, ускладнення (так переводиться з грецького термін «проблема») тим, що для її рішення немає заздалегідь заданого методу. Його знаходять в процесі пошуку рішення. Будь-який пошук передбачає наявність багатьох варіантів, шляхів, станів. Мета пошуку полягає у відборі кращого з багатьох порівнянних за результатом варіантів. Свідомий пошук можливих шляхів вирішення проблеми є продовженням підготовчої фази творчості. Якщо вдається точно визначити, що собою представляє найкращий варіант, то стає можливим самий простий спосіб пошуку – свідомий перебір варіантів. І хоч про цей метод сказано немало осуджуючих слів, проте їм широко користуються і вчені, і винахідники, і детективи. Так, Пауль Ерліх (1834–1915), найбільший німецький вчений і нобелівський лауреат скрупульозно вивчив властивості 605 препаратів, вмісних миш'як, перш ніж знайшов славнозвісний «препарат 606». Але і після цього він не припиняв пошуку, синтезував і вивчив ще 308 з'єднань ради того, щоб ввести в медичну практику «препарат 904».

Якщо оптимальний варіант пошуку піддається математичному вираженню, то до пошуку звичайно підключають комп'ютер. Сьогодні комп'ютери – незамінні помічники творчого мислення особливо в тих

випадках, коли об'єм обчислювальної роботи або перебір варіантів пошуку перевищує людські можливості.

Одним з самих ефективних способів пошуку варіантів розв'язання проблеми, вважає Гельмгольц, є розгляд її з всіх сторін так, щоб можна було свідомо врахувати і розглянути всі можливі ускладнення і варіанти.

«Отже, творити – це означає вибирати, це означає розрізнявати». Але творчий процес тим і відрізняється, що в пошук і оцінку варіантів розв'язання проблеми владно вторгається інтуїція. Творчий розум як би автоматично, підкоряючись підсвідомому почуттю, відкидає не потрібні комбінації. «Безплідні комбінації, – пише Пуанкаре, – навіть не приходять на розум винахіднику. У межах його свідомості з'являються комбінації тільки дійсно корисні і наряду з цим трохи інших, які він відкидає згодом, але які носять до деякої міри характер корисних комбінацій».

У творчому процесі свідомий пошук дуже рідко завершується розв'язанням проблеми. Як правило, настає такий момент, коли всі доступні методи випробувані, а результату немає. З усвідомлення цього моменту починається друга фаза творчого процесу – фаза інкубації або дозрівання, «Загальновідомо, – читаємо ми у Дьюї, – що після довгої роботи над інтелектуальною темою розум перестає функціонувати з готовністю. Він явно йде по уторованій дорозі... перестають з'являтися нові думки. Розум, як говорить прислів'я, «ситий по горло». Ця умова є попередженням для звертання свідомої уваги рефлексії на що-небудь інше. Після того, як розум перестав бути зайнятим проблемою, усвідомлення ослабило своє напруження, починається період інкубації».

Тимчасове відвернення від проблеми сприймається як відпочинок дослідника. «Але з більшою упевненістю можна передбачити, – пише Пуанкаре, – що цей відпочинок був наповнений несвідомою роботою», підсумком якої часто є підсвідомо зроблений евристичний вибір. «Матеріал, – пише Дьюї, – перегруповується саме, факти і принципи розподіляються по своїх місцях, безладдя перетворюється у впорядкованість і часто до такої міри, що проблема по суті вирішується».

Третя фаза творчого процесу фаза інсайту, раптового осяяння, емоційно яскравого усвідомлення потрібного рішення, «Еврика» повністю відноситься на рахунок інтуїції і часто протиставляється логічному мисленню. Російський математик В. Стеклов зазначав, що творчий процес відбувається несвідомо. Формальна логіка тут ніякої участі не приймає, істина добувається не ціною умовиводів, а саме почуттям, яке ми називаємо інтуїцією. Вона (істина) входить в свідомість без всякого доказу. Знайдене несвідомою роботою творче мислення розв'язання проблеми раптом усвідомлюється настільки очевидним, що доводиться лише дивуватися, як воно раніше не приходило в голову.

Критична оцінка інтуїтивної здогадки перевірка її правильності або верифікація складає зміст четвертої фази творчого процесу. Перевірка необхідна, тому що інтуїція підводить значно частіше, ніж це прийнято розказувати. Помилкові інтуїтивні висновки звичайно в автобіографічні записки не попадають. У процесі перевірки інтуїтивно отримані результати упорядковують, їм додають струнку логічну форму. Інтуїція поступається місцем логіці.

Для перевірки знайденого рішення часто прагнуть побудувати ланцюжок міркувань, щоб прослідити логічний шлях від здогадки до відправної точки зору. Іноді буває корисним поступати навпаки: за відправну точку зору взяти проблему, а потім спробувати побудувати ланцюжок міркувань, що обґрунтовують знайдену здогадку. Якщо той або інший шлях виявляється логічним, то це дає досить ваговиті підстави вважати знайдене рішення правильним. Іноді логічна перевірка складається в тому, що будується нова теорія, яка включає в себе як граничний випадок колишню теорію, але пояснює факти, які не могла пояснити ця колишня теорія. Так, теорія відносності пояснила деякі незначні відхилення в русі Меркурія по своїй орбіті, що не могла зробити теорія Ньютона.

Існують інші більш ефективні, хоч і більш трудомісткі методи перевірки. У області технічної творчості самий простий спосіб складається в побудові зразка. Адже технічний пристрій або працює або не працює. У цьому випадку легко встановити і міра ефективності знайденого рішення. Інший спосіб складається у відтворенні явищ, над яким билася творча думка, в штучних умовах, в досвіді, експерименті. Часто, щоб перевірити здогадку, з неї логічним шляхом виводять слідства про нові можливі факти, а потім шукають підтвердження цих висновків в досвіді, експерименті.

Деякі технічні прийоми творчості

Існує так багато різновидів творчості, що можна тільки указати лише небагато вельми загальні і далеко не єдині його принципи. Едвард де Боні зводить їх до наступних:

- усвідомлення пануючих, або поляризуючих ідей;
- пошуки різних підходів до явищ;
- усвідомлення того, що традиційні підходи і методи є явно неефективними;
- використання випадку.

Щоб уникнути впливу пануючої ідеї, що заважає появі новому підходу до розв'язання проблеми, дуже корисно чітко сформулювати ідею, яка здається пануючою в даній ситуації. Потім корисно дати критику цієї

ідеї, спробувати дискредитувати її шляхом доведення її до абсурду або шляхом крайнього перебільшення однієї з її крес.

Без альтернатив нові ідеї не виникають. Мислення йде уторованими шляхами. Але пошук альтернативних підходів до однієї і тієї ж ситуації – процес протиприродний. Розум за своєю природою прагнути до найбільш правдоподібних пояснень, щоб потім вийти з них. Один з прийомів, що допомагає подолати цю природну схильність розуму, полягає в тому, щоб заздалегідь визначити можливі підходи до розв'язання проблеми. Їх може бути два, три і більш. Інший прийом полягає в тому, щоб спробувати підійти до проблеми з абсолютно протилежної, чим загальноприйнято, точки зору, а потім подивитися, що витікає і що можна пояснити з такого протиприродного погляду на речі. Так, положення про те, що Сонце і планети рухаються навколо Землі, як це ми сприймаємо, Коперник замінив положенням про те, що Земля і планети рухаються навколо Сонця. Іноді корисні аналогії, що моделюють проблемну ситуацію. Аналогіями легше управляти, ніж самої проблемною ситуацією, ними легше маніпулювати, і це сприяє появі нових ідей.

Нова ідея може народитися тільки після усвідомлення того, що старі ідеї і старі підходи виявилися явно неефективними і не можуть привести до розв'язання проблеми. Перші наметки на нову ідею, як правило, бувають такими невизначеними і туманними, що їм просто неможливо додати яку-небудь чітку логічну форму. Важливо зуміти уникнути дуже завзятої логічної уваги до нової ідеї. Логічні думки про нову ідею можуть бути помилковими, оскільки засновуються, як правило, на минулому досвіді або минулих фактах. Коли Марконі висловив думку, що за допомогою радіохвиль можливий радіозв'язок на дальні відстані, багато які полічили цей висновок помилковим: через прямолінійне поширення радіохвиль і сферообразності Землі радіосигнал повинен був швидко покинути її межі. Ці міркування були правильними, але вони не враховували наявності високо над Землею струмопровідного шара, від якого радіосигнал може багато разів відбиватися, що і робить можливою дальній радіозв'язок.

Найкращий спосіб перевірити нову ідею – це випробувати її на практиці. Але це часто вимагає великих витрат. Більш простий метод полягає у використанні раціоналізованої здатності нашого розуму. нова ідея логічно розвивається в двох напрямках: зворотному – щоб подивитися на чому вона заснована, і поступальному, щоб подивитися, куди вона може привести. Не виключено, що, захищаючи, таким чином, навіть явно помилкову ідею можна виявити кращу точку зору.

Припущення про те, що випадковість можна якось використати в творчому процесі, здається парадоксальним, бо, згідно з визначенням,

випадковість не можна викликати навмисно. І все ж, випадкові явища можна використати з вигодою. Так, відкриття радіохвиль пішло внаслідок того, що Герц випадково помітив іскру, виниклу в одному з кутів апаратури, що стояв на досить віддаленій відстані від агрегату, який він в цей час випробовував. Цінність випадковості для творчого процесу визначається тим, що вона може надати щось таке, чого ніколи не стали б шукати навмисно. Цей чинник і визначає роль випадковості при виробітку нових ідей. А швидко це так, то можуть існувати методи прискорення цього процесу.

Дж. Гетцелис, Кюбі, Едвард де Боні і інші вважають, що одним з самих ефективних способів використання випадковості в творчому процесі є вільна гра уяви дослідника. Гра являє собою спробу прискорити процес випадкового виникнення якогось явища, яке ми б ніколи не знайшли. Забавлятися такою грою – це свого роду експеримент з випадковістю. Уява дозволяє зштовхнути один з одним в уявленні такі явища, які інакше ніколи б не сполучилися, дозволяє створити такий ланцюг подій, який ніколи б не створився.

Вельми ефективним методом використання ролі випадковості в стимулюванні народження нової ідеї полягає в свідомому прагненні туди, де повно випадкових речей. Універсальний магазин, виставка або бібліотека – ось приблизно місця, які можуть створювати відповідну обстановку. Свідомо нічого не шукається. Маючи проблему, творче мислення мимовільно проводить відбір матеріалу. І ось одного разу помічений предмет, випадкове спостереження приводить до важливого відкриття. Так, Кокуля відкрив формулу бензолу абсолютно випадково під час відвідування зоопарку і спостереження за грою мавп. Як правило, будь-який взятий наздогад близький за змістом до проблеми, що вирішується журнал містить принаймні одну корисну статтю. Якщо навіть такий випадковий вибір дає такий результат, то виникає питання, що ж буде при ретельно організованому пошуку? На жаль відповідь на це питання не так проста. Положення набагато серйозніше, ніж здається. Кількість інформації зростає з такою загрозливою швидкістю, що загальна маса друкарського слова подвоюється через кожні десять років. Навіть по одній області знання кількість інформації так величезна, що охопити її всю навіть за допомогою найскладніших методів машинного пошуку неможливо. Єдиний вихід із становища, що створилося складається у все більшому звуженні кола інтересів і у все більшій спеціалізації. І все ж охопити всю необхідну інформацію, як правило, не вдається. А тому, як це не парадоксальне, сьогодні більш ніж коли-або, доводиться покладатися на випадок. Мова йде не про те, щоб виключити планомірний перегляд літератури по спеціальності, а про звичку заходити в бібліотеки, книжкові

лавки і, цілком довіряючись чуттю, перегортати книги і журнали, які чомусь привернули увагу. Якщо це заняття регулярне, то користь від нього величезна. Воно допомагає уловити майбутні проблеми, знайомить з новими підходами, незвичайними прийомами мислення, допомагає зрозуміти, що шукають інші автори, зіштовхує з незвичними раніше сферами діяльності.

Чекати випадкове розв'язання проблеми здається досить сумнівним заняттям. Так і саме визначення випадковості передбачає, що випадково нічого не вирішується, а знаду додати думкам певний напрям завжди дуже великий. Однак піддаватися цій знаді іноді рівносильно помилці. Частіше буває так, що, якщо чекати досить пасивно, то завжди випадок може надати ідею, і причому частіше за все не одну, а відразу декілька. Але завжди треба пам'ятати вислів Пастера «Випадок сприяє підготовленому розуму».

Виконання практичних завдань:

Завдання 1. Укласти тези для публікації за матеріалами курсової (магістерської) роботи (обсяг – до 4 стор.) і доповідь-репрезентацію (до 5 хв.);

Завдання 2. Укласти статтю для публікації за матеріалами магістерської роботи (обсяг – до 10 стор.)

Завдання 3. Дайте відповідь на питання діагностичних тестів.

Завдання першого рівня складності

1. ... – це здатність людини створювати з наявного матеріалу дійсності на основі пізнання закономірностей об'єктивного світу нову реальність, що задовольняє різноманітним суспільним та особистим потребам.

Відповідь:

- а) інтелект;
- б) наукове відкриття;
- в) творчість;
- г) креативність.

2. Під ... розуміють рівень творчої обдарованості, здібностей до творчості, які проявляються у мисленні, спілкуванні, окремих видах діяльності і становлять відносно стійку характеристику особистості.

Відповідь:

- а) креативністю;
- б) науковим відкриттям;
- в) інтелектом;
- г) творчістю.

3. Природні здібності людини, її здатність орієнтуватися в навколишньому середовищі, адекватно його відображати у своїй свідомості й перетворювати отримані образи реального світу – це ...

Відповідь:

- а) креативність; б) творчість;
- в) наукове відкриття; г) інтелект.

4. Під педагогічною творчістю розуміють ...

Відповідь:

а) рівень творчої обдарованості, здібностей до творчості, які проявляються у мисленні, спілкуванні, окремих видах діяльності і становлять відносно стійку характеристику особистості;

б) оригінальний і високоефективний підхід учителя до навчально-виховних завдань, збагачення теорії і практики виховання й навчання;

в) природні здібності людини, її здатність орієнтуватися в навколишньому середовищі, адекватно його відображати у своїй свідомості й перетворювати отримані образи реального світу;

г) сукупність формально-логічних, мовних, змістовно-методологічних та етичних вимог і норм, висунених до інтелектуальної діяльності людини.

5. Процес постійного генерування ідей є ...

Відповідь:

- а) технологією;
- б) публікацією;
- в) науковою творчістю;
- г) науковим відкриттям.

6. Отримання нового, об'єктивно-істинного знання про властивості, закономірні зв'язки і відносини природної та соціальної дійсності з їхніми складними суперечностями називають ...

Відповідь:

- а) інтелектом;
- б) креативністю;
- в) творчістю;
- г) науковим відкриттям.

7. ... – це сукупність методів, прийомів і способів отримання, оброблення, зміни стану, властивостей, форми сировини, матеріалів і напівфабрикатів або виробів.

Відповідь:

- а) наукова творчість;
- б) технологія;
- в) наукове відкриття;
- г) публікація.

8. Як називають наукову дисципліну, що розробляє і вдосконалює прийоми і способи отримання, оброблення, зміни стану, властивостей, форми?

Відповідь:

- а) евристикою;
- б) технологією;
- в) педагогікою;
- г) компаративістикою.

9. Під інтелектом розуміють ...

Відповідь:

а) рівень творчої обдарованості, здібностей до творчості, які проявляються у мисленні, спілкуванні, окремих видах діяльності і становлять відносно стійку характеристику особистості;

б) оригінальний і високоефективний підхід учителя до навчально-виховних завдань, збагачення теорії і практики виховання й навчання;

в) природні здібності людини, її здатність орієнтуватися в навколишньому середовищі, адекватно його відображати у своїй свідомості й перетворювати отримані образи реального світу;

г) сукупність формально-логічних, мовних, змістовно-методологічних та етичних вимог і норм, висунених до інтелектуальної діяльності людини.

10. Під креативністю розуміють ...

Відповідь:

а) рівень творчої обдарованості, здібностей до творчості, які проявляються у мисленні, спілкуванні, окремих видах діяльності і становлять відносно стійку характеристику особистості;

б) оригінальний і високоефективний підхід учителя до навчально-виховних завдань, збагачення теорії і практики виховання й навчання;

в) природні здібності людини, її здатність орієнтуватися в навколишньому середовищі, адекватно його відображати у своїй свідомості й перетворювати отримані образи реального світу;

г) сукупність формально-логічних, мовних, змістовно-методологічних та етичних вимог і норм, висунених до інтелектуальної діяльності людини.

11. ... – це доведення чого-небудь до загального відома через пресу, радіо або телебачення; те, що надруковано

Відповідь:

- а) наукове відкриття;
- б) наука;
- в) наукова комунікація;
- г) публікація.

12. Під ... розуміють публікацію результатів теоретичних і (чи) експериментальних досліджень.

Відповідь:

- а) евристикою;
- б) науковим відкриттям;
- в) творчістю;
- г) науковий документом.

13. Творчу діяльність визначають як ...

Відповідь:

- а) форму діяльності людини чи колективу, яка дає змогу створювати якісно нове, раніше не відоме;
- б) процес постійного генерування ідей, що є однією з найцінніших якостей педагога-дослідника;
- в) сукупність можливостей та здібностей, необхідних для творчої діяльності дослідника;
- г) обмін науковою інформацією (ідеями, знаннями, повідомленнями) між ученими і спеціалістами.

14. Сукупність можливостей та здібностей, необхідних для творчої діяльності дослідника, називають ...

Відповідь:

- а) творчою активністю;
- б) рефлексивною;
- в) творчим потенціалом;
- г) етичною.

15. Наукове відкриття визначають як ...

Відповідь:

- а) рівень творчої обдарованості, здібностей до творчості, які проявляються у мисленні, спілкуванні, окремих видах діяльності і становлять відносно стійку характеристику особистості;

б) оригінальний і високоефективний підхід учителя до навчально-виховних завдань, збагачення теорії і практики виховання й навчання;

в) природні здібності людини, її здатність орієнтуватися в навколишньому середовищі, адекватно його відображати у своїй свідомості й перетворювати отримані образи реального світу;

г) сукупність формально-логічних, мовних, змістовно-методологічних та етичних вимог і норм, висунених до інтелектуальної діяльності людини.

16. ... трактують як процес постійного генерування ідей, що є однією з найцінніших якостей педагога-дослідника.

Відповідь:

а) творчу діяльність;

б) наукову творчість;

в) творчий потенціал;

г) наукову культуру.

17. Як називають наукову дисципліну, мета якої полягає у відкритті нового в науці, техніці та інших сферах, коли немає алгоритму вирішення пізнавального завдання?

Відповідь:

а) етика;

б) евристика;

в) технологія;

г) педагогіка.

18. Під науковою творчістю розуміють ...

Відповідь:

а) форму діяльності людини чи колективу, яка дає змогу створювати якісно нове, раніше не відоме;

б) процес постійного генерування ідей, що є однією з найцінніших якостей педагога-дослідника;

в) сукупність можливостей та здібностей, необхідних для творчої діяльності дослідника;

г) сукупність знань про способи й методи здійснення наукової діяльності; сукупність певних операцій, здійснюваних послідовно на всіх етапах творчого процесу.

19. ... визначають як сукупність знань про способи й методи здійснення наукової діяльності; сукупність певних операцій, здійснюваних послідовно на всіх етапах творчого процесу.

Відповідь:

а) творчу діяльність;

б) технологію наукової творчості;

- в) творчий потенціал;
- г) творчий процес.

20. *Творчий потенціал визначають як ...*

Відповідь:

а) рівень творчої обдарованості, здібностей до творчості, які проявляються у мисленні, спілкуванні, окремих видах діяльності і становлять відносно стійку характеристику особистості;

б) сукупність знань про способи й методи здійснення наукової діяльності; сукупність певних операцій, здійснюваних послідовно на всіх етапах творчого процесу;

в) розвинуту систему розумових операцій, активний стиль і ефективну стратегію вирішення пізнавальних проблем, творчу природу індивідуального підходу до ситуації, яка потребує пізнавальної активності з когнітивним стилем, результативністю і швидкістю мислення;

г) сукупність можливостей та здібностей, необхідних для творчої діяльності дослідника.

21. *Розвинуту систему розумових операцій, активний стиль і ефективну стратегію вирішення пізнавальних проблем, творчу природу індивідуального підходу до ситуації, яка потребує пізнавальної активності з когнітивним стилем, результативністю і швидкістю мислення, визначають як ...*

Відповідь:

- а) творчу діяльність;
- б) науковий інтелект;
- в) творчий потенціал;
- г) творчий процес.

22. *... – практико-зорієнтована діяльність, метою якої є розроблення нових наукових продуктів, освітніх систем і видів педагогічної діяльності.*

Відповідь:

- а) проектування;
- б) науковий інтелект;
- в) творчий потенціал;
- г) творчий процес.

23. *Під науковим доведенням розуміють ...*

Відповідь:

а) практико-зорієнтовану діяльність, метою якої є розроблення нових наукових продуктів, освітніх систем і видів педагогічної діяльності;

б) процес постійного генерування ідей, що є однією з найцінніших якостей педагога-дослідника;

в) поєднання наукового факту з гіпотезою, внаслідок чого гіпотеза у технологіях наукової творчості перетворюється на достовірне знання;

г) сукупність знань про способи й методи здійснення наукової діяльності; сукупність певних операцій, здійснюваних послідовно на всіх етапах творчого процесу.

24. Складова доведення; твердження, яке потрібно довести; думка, положення, істинність яких потребує підтвердження, – це ...

Відповідь:

- а) аргумент;
- б) доказ;
- в) демонстрування;
- г) теза.

25. Складову доведення, під якою розуміють думку, істинність якої перевірена та підтверджена і тому може бути подана в обґрунтовуванні істинності або помилковості висловленого положення, називають ...

Відповідь:

- а) тезою;
- б) демонструванням;
- в) доказом;
- г) аргументом.

26. ... – це думка, істинність якої перевірена і засвідчена практикою і яка може бути застосована для обґрунтовування істинності або помилковості іншого положення.

Відповідь:

- а) демонстрування;
- б) доказ;
- в) аргумент;
- г) теза.

27. Як називають розумову операцію, зведену до уявного виділення яких-небудь властивостей, які належать до певного класу предметів, і формулювання такого висновку, що поширюється на кожен окремий предмет цього класу?

Відповідь:

- а) узагальнення;
- б) аргументація;
- в) теоретизування;
- г) демонстрування.

28. ... визначають як спосіб логічного зв'язку тези з аргументами; логічне міркування, у процесі якого з аргументів виводять істинність або помилковість тези; сукупність логічних правил, що їх використовують у доведенні.

Відповідь:

- а) узагальнення;
- б) аргументацію;
- в) теоретизування;
- г) демонстрування.

29. ... – це спосіб виведення, інтерпретації та концептуалізації знань, генералізації ідей, продукування теорій, що ґрунтується на пізнавальних технологіях, методологічних доктринах, дослідях, стратегіях, смислових контекстах і світоглядних, філософсько-гносеологічних, соціокультурних, методичних та інших засадах (позиціях) теоретика-дослідника.

Відповідь:

- а) узагальнення;
- б) аргументація;
- в) теоретизування;
- г) демонстрування.

30. Аналітичні, синтетичні – це види...

Відповідь:

- а) узагальнення;
- б) аргументація;
- в) теоретизування;
- г) демонстрування.

31. Факти, закони, аксіоми, визначення, доведені положення – це види...

Відповідь:

- а) доказу;
- б) демонстрування;
- в) теоретизування;
- г) аргументу.

32. Доведення до загального відома за допомогою преси, радіомовлення або телебачення – це ...

Відповідь:

- а) наукова публікація;
- б) наукове видання;
- в) наукове відкриття;
- г) аргументація.

33. ... визначають як вміщення в різних виданнях наукової роботи (газетах, журналах, книгах).

Відповідь:

- а) наукове відкриття;
- б) демонстрування;
- в) наукова публікацію;
- г) наукове видання.

34. ... – це текст, надрукований у науковому виданні.

Відповідь:

- а) наукова публікація;
- б) демонстрування;
- в) теоретизування;
- г) наукове видання.

35. Як називають оприлюднення результатів теоретичних і (або) експериментальних досліджень, підготовлених науковцями до публікації історичних документів та літературних текстів, призначене для фахівців і для наукової роботи?

Відповідь:

- а) науковим відкриттям;
- б) демонструванням;
- в) науковою публікацією;
- г) науковим виданням.

36. Під ... розуміють аналіз роботи, призначеної до видання, з метою вдосконалення змісту і форми.

Відповідь:

- а) науковим виданням;
- б) демонструванням;
- в) редагуванням;
- г) науковим доведенням.

37. Наукову комунікацію визначають як ...

Відповідь:

- а) форму діяльності людини чи колективу, яка передбачає створення якісно нового, раніше не відомого;
- б) процес постійного генерування ідей, що є однією з найцінніших якостей педагога-дослідника;
- в) сукупність можливостей та здібностей, необхідних для творчої діяльності дослідника;
- г) обмін науковою інформацією (ідеями, знаннями, повідомленнями) між ученими і спеціалістами;

г) видання результатів теоретичних і (або) експериментальних досліджень, підготовлених науковцями до публікації історичних документів та літературних текстів.

38. Під цитатою розуміють ...

Відповідь:

а) форму діяльності людини чи колективу, яка дає змогу створювати якісно нове, раніше не відоме;

б) процес постійного генерування ідей, що є однією з найцінніших якостей педагога-дослідника;

в) уривок з тексту або твору, цитований дослівно, або окремі слова;

г) обмін науковою інформацією (ідеями, знаннями, повідомленнями) між ученими і спеціалістами.

39. Наукове видання – це ...

Відповідь:

а) форма діяльності людини чи колективу, яка дає змогу створювати якісно нове, раніше не відоме;

б) процес постійного генерування ідей, що є однією з найцінніших якостей педагога-дослідника;

в) сукупність можливостей та здібностей, необхідних для творчої діяльності дослідника;

г) обмін науковою інформацією (ідеями, знаннями, повідомленнями) між ученими і спеціалістами;

г) видання результатів теоретичних і (або) експериментальних досліджень, підготовлених науковцями до публікації історичних документів та літературних текстів, призначене для фахівців і для наукової роботи.

Завдання другого рівня складності

1. Підберіть дефініції до таких понять:

а) творчість

А Б В Г;

б) креативність

А Б В Г;

в) наукове відкриття

А Б В Г;

г) інтелект

А Б В Г.

Відповідь:

А – рівень творчої обдарованості, здібностей до творчості, які проявляються у мисленні, спілкуванні, окремих видах діяльності і становлять відносно стійку характеристику особистості;

Б – здатність людини створювати з наявного матеріалу дійсності на основі пізнання закономірностей об'єктивного світу нову реальність, що задовольняє різноманітним суспільним та особистим потребам;

В – природні здібності людини, її здатність орієнтуватися в навколишньому середовищі, адекватно його відображати у своїй свідомості й перетворювати отримані образи реального світу;

Г – отримання нового, об'єктивно-істинного знання про властивості, закономірні зв'язки і відносини природної та соціальної дійсності з їхніми складними суперечностями.

2. Підберіть дефініції до таких понять:

а) наукова творчість

А Б В Г;

б) творча діяльність

А Б В Г;

в) творчий потенціал

А Б В Г;

г) технологія наукової творчості

А Б В Г.

Відповідь:

А – сукупність знань про способи й методи здійснення наукової діяльності; сукупність певних операцій, здійснюваних послідовно на всіх етапах творчого процесу;

Б – процес постійного генерування ідей, що є однією з найцінніших якостей педагога-дослідника;

В – форма діяльності людини чи колективу, яка дає можливість створювати якісно нове, раніше не відоме;

Г – сукупність можливостей та здібностей, необхідних для творчої діяльності дослідника.

3. Підберіть дефініції до таких понять:

а) наукова творчість

А Б В Г;

б) технологія

А Б В Г;

в) евристика

А Б В Г;

г) публікація

А Б В Г.

Відповідь:

А – наукова дисципліна, що розробляє і вдосконалює прийоми і способи отримання, оброблення, зміни стану, властивостей, форми;

Б – процес постійного генерування ідей;

В – доведення чого-небудь до загального відома через пресу, радіо або телебачення; те, що надруковано;

Г – наукова дисципліна, мета якої полягає у відкритті нового в науці, техніці та інших сферах, коли немає алгоритму вирішення пізнавального завдання.

4. З'єднайте стрілками головні принципи, дотримання яких забезпечує наукову творчість, та їхні характеристики:

Принцип творчого підходу	організування наукового пошуку з урахуванням предмета дослідження, чіткого дотримання плану, визначеного програмою його проведення
Принцип самоорганізування	кожному науковцю, особливо початківцю, потрібно виховувати в собі критичне ставлення до результатів своєї праці, до сприйняття чужих ідей і думок, формувати вміння тактовно захищати свої переконання
Принцип системності	полягає в тому, що на всіх етапах дослідження науковець повинен пояснювати факти, сутність педагогічних явищ і процесів, намагатися зробити щось нове в науці
Принцип самообмеження	наукова творчість піддається регламентації щодо забезпечення оптимальних умов для високопродуктивної праці
Принцип самокритичності	полягає в тому, що у будь-якому дослідженні необхідно обмежувати себе як за широтою охоплення теми, так і за глибиною її розроблення

5. Вкажіть результати наукової творчості дослідника-педагога:

Відповідь:

- а) нові знання;
- б) оригінальні ідеї;
- в) інноваційні шляхи, способи вирішення наукової проблеми;
- г) наукові відкриття;
- г) нові технології;
- д) наукова культура;
- е) наукові публікації.

6. Позначте літерами властивості мислення та його характеристики, зазначені у таблиці:

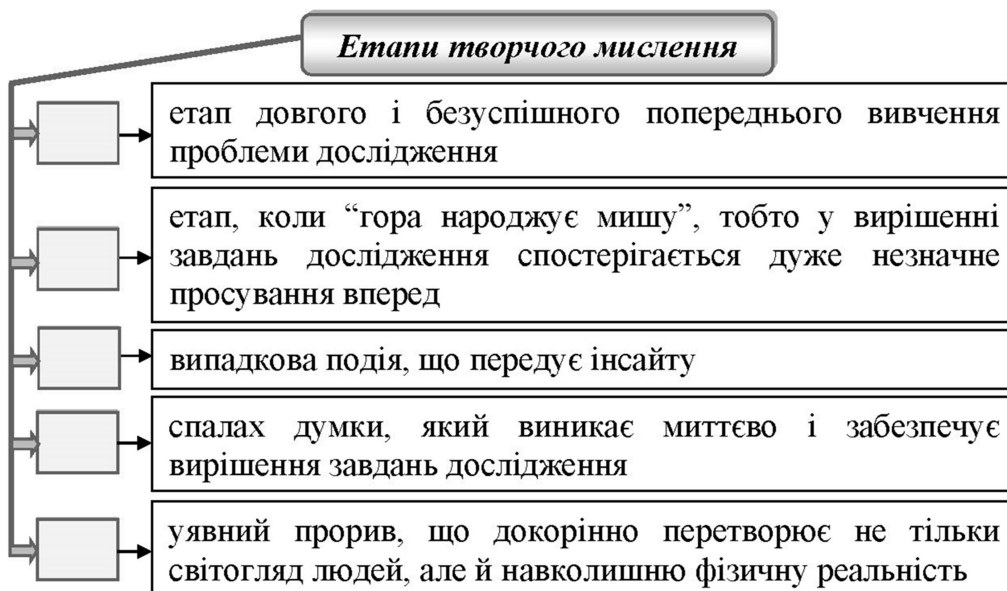
Властивості	Характеристика
	здатність до продукування максимально великої кількості ідей
	здатність легко переходити від одних явищ до інших, змінювати стратегію і тактику наукового пошуку
	здатність висувати нові, несподівані ідеї, що відрізняються від загальновідомих

	здатність проникати в суть пізнаваних явищ, виявляти їхні причини, розкривати основи тощо
	здатність виявити і поставити нову проблему, знаходити нові, оригінальні підходи до її розв'язання

Відповідь:

- а) оригінальність;
- б) продуктивність;
- в) самостійність;
- г) гнучкість;
- г) глибина.

7. Упорядкуйте етапи творчого мислення, які виокремлює Д. Перкінс:

Відповідь:

- а) маловідчутний прогрес;
- б) подія-поштовх;
- в) клацання свідомості;
- г) тривале дослідження;
- г) перетворення дійсності.

8. Зазначте чинники активізування наукової творчості:

Відповідь:

- а) поява і розвиток творчої мотивації;
- б) поєднання свідомої розумової діяльності з підсвідомою роботою;
- в) фантазування на наукові теми;
- г) використання різного виду аналогій;
- г) подолання перешкод для творчості;

- д) розвиток інтуїції;
- е) формування довкола себе високого інтелектуального оточення.

9. Підберіть дефініції до таких понять:

а) науковий інтелект	А Б В Г;
б) проектування	А Б В Г;
в) наукове доведення	А Б В Г;
г) аргументація	А Б В Г.

Відповідь:

А – складний розумовий процес, завдяки якому відбувається забезпечення тез аргументами, доведення їхньої істинності;

Б – розвинута система розумових операцій, активний стиль і ефективна стратегія вирішення пізнавальних проблем, творча природа індивідуального підходу до ситуації, яка потребує пізнавальної активності з когнітивним стилем, результативністю і швидкістю мислення;

В – практико-зорієнтована діяльність, метою якої є розроблення нових наукових продуктів, освітніх систем і видів педагогічної діяльності;

Г – поєднання наукового факту з гіпотезою, внаслідок чого гіпотеза у технологіях наукової творчості перетворюється на достовірне знання.

10. Виділіть критерії наукової творчості дослідника-педагога:

Відповідь:

- а) вміння побачити проблему;
- б) вміння виявити в науковій проблемі якомога більше можливих сторін і зв'язків;
- в) гнучкість (здатність зрозуміти новий погляд і відмовитися від засвоєного);
- г) оригінальність, відмова від шаблону, стереотипів;
- г) здатність до перегруповування ідей та зв'язків;
- д) здатність до абстрагування та аналізу;
- е) здатність до конкретизації та синтезу;
- ж) відчуття стрункості організування наукової ідеї.

11. Упорядкуйте етапи творчого процесу, які виокремлює Д. Россмен:

? → ? → ? → ? → ? → ? → ?

Відповідь:

- а) аналіз творчої потреби;
- б) вивчення доступної інформації;
- в) усвідомлення дослідником творчої потреби;
- г) критичний аналіз цих рішень;
- г) народження нової ідеї;
- д) експериментальна перевірка цієї ідеї;
- е) формулювання рішень, спрогнозованих попередньо.

12. Упорядкуйте етапи творчого процесу за О. Луком:

? → ? → ? → ? → ?

Відповідь:

- а) верифікація або перевірка;
- б) інсайт, що запускає стрибок творчого мислення
- в) зосередження зусилля і пошуки додаткової інформації;
- г) відхід від проблеми, переключення на інші заняття;
- г) нагромадження знань для чіткого формулювання завдання.

13. З'єднайте стрілками види проектування та їхні характеристики:

Соціально-педагогічне проектування	зорієнтоване на проектування якості освіти та інноваційні зміни освітніх інститутів і систем
Психолого-педагогічне проектування	спрямоване на зміну соціального середовища або вирішення соціальних проблем педагогічними засобами
Освітнє проектування	його метою є перетворення людини й міжособистісних відносин у рамках освітніх процесів

14. Підберіть дефініції до таких понять:

а) теза	А Б В Г;
б) доказ	А Б В Г;
в) аргумент	А Б В Г;
г) демонстрування	А Б В Г.

Відповідь:

А – думка, істинність якої перевірена і підтверджена практикою й яка може бути застосована для обґрунтування істинності або помилковості іншого положення;

Б – складова доведення, під якою розуміють думку, істинність якої перевірена та підтверджена, і тому може бути цитована в обґрунтуванні істинності або помилковості висловленого положення;

В – складова доведення; твердження, яке потрібно довести; думка, положення, істинність яких потребує підтвердження;

Г – спосіб логічного зв'язку тези з аргументами; логічне міркування, у процесі якого з аргументів виводять істинність або помилковість тези; сукупність логічних правил, використовуваних у доведенні.

15. Підберіть дефініції до таких понять:

а) демонстрування	А Б В Г;

б) узагальнення

А Б В Г;

в) теоретизування

А Б В Г;

г) аргументація

А Б В Г.

Відповідь:

А – складний розумовий процес, який дає можливість передбачати забезпечення тез аргументами, доводити їхню істинність;

Б – спосіб виведення, інтерпретації та концептуалізації знань, генералізації ідей, продукування теорій, що ґрунтується на пізнавальних технологіях, методологічних доктринах, дослідках, стратегіях, смислових контекстах і світоглядних, філософсько-гносеологічних, соціокультурних, методичних та інших засадах (позиціях) теоретика-дослідника;

В – спосіб логічного зв'язку тези з аргументами; логічне міркування, у процесі якого з аргументів виводять істинність або помилковість тези; сукупність логічних правил, використовуваних у доведенні;

Г – розумова операція, зведена до уявного виділення яких-небудь властивостей, що належать певному класу предметів, і формулювання такого висновку, який поширюється на кожен окремий предмет цього класу.

16. Суть вимог до використання тези у науково-педагогічних дослідженнях полягає в тому, що теза:

Відповідь:

а) має бути ясною і точно визначеною думкою;

б) не містити в собі логічну суперечність;

в) не бути у логічній суперечності з думками щодо досліджуваного питання, висловленими раніше;

г) має бути обґрунтованою (застосовують дедукцію, індукцію та аналогію);

г) визначати хід доведення так, щоб те, що в результаті буде доведено, було саме тим, що треба було довести.

17. З'єднайте стрілками елементи структури наукової комунікації та їхні характеристики:

Комунікант	спосіб передавання наукової інформації (зустрічі, конференції, радіо, телебачення, видавництво, <i>Internet</i> , бібліотека та ін.)
Реципієнт	реакція реципієнта на отримане наукове повідомлення (цитування, посилання, відгук, рецензія, написання огляду, реферату, статті, включення ідей автора у навчальну дисципліну як базове знання та ін.)
Комунікат	отримувач повідомлення (особа, котрій призначена інформація, що певним чином інтерпретує її, реагує на неї)
Канал	повідомлення (фіксована чи нефіксована наукова інформація, закодована за допомогою символів, знаків, кодів)
Зворотний зв'язок	відправник повідомлення (особа, яка генерує ідею або збирає, опрацьовує наукову інформацію та передає її)

18. У науково-педагогічних дослідженнях теоретизування передбачає...

Відповідь:

- а) різноманітність процедур узагальнення знань, коли воно переходить від фактологічного до теоретичного рівня;
- б) широке використання індукції і дедукції;
- в) побудову понятійного апарату, тезаурусу, який є науковою мовою теорії;
- г) обґрунтування закономірностей, які пояснюють емпіричну базу науково-педагогічного дослідження;
- г) здійснення процедур перевірки істинності гіпотез, теорії.

19. Позначте літерами рівень творчості відповідно до зазначеної у таблиці інтерпретації:

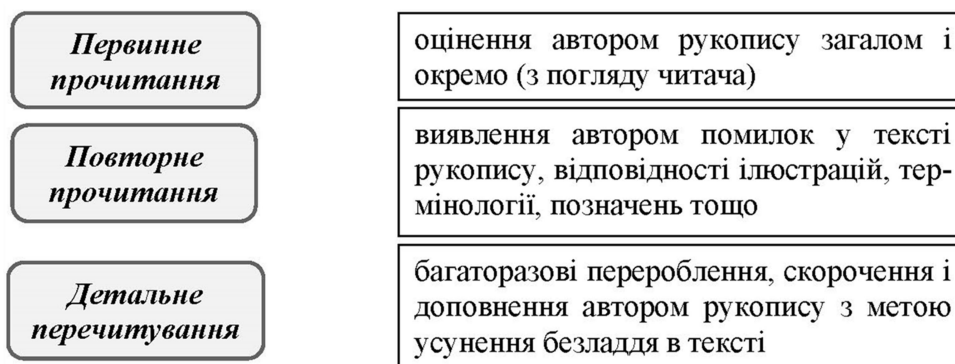
Рівень творчості	Інтерпретація
	виконання завдань на рівні інтуїтивного відчуття
	вирішення завдання у межах наданих досліднику інструкцій, правил
	типові завдання дослідник вирішує успішно, а більш складні спричиняють значні труднощі

	наукові завдання дослідник вирішує успішно, проте має недостатньо розвинуті прогностичні вміння
	дослідник використовує оригінальні способи вирішення наукових завдань, застосовує нові методики, засоби, прийоми тощо

Відповідь:

- а) репродуктивно-творчий;
- б) інтуїтивний; в) творчий;
- г) творчо-репродуктивний;
- г) репродуктивний.

20. З'єднайте стрілками ступені опрацювання автором рукопису публікації та їхні характеристики:

21. До кожного виду підберіть наукові видання і заповніть вільні комірки такого фрейму:

Відповідь:

- а) монографії;
- б) збірники наукових праць;
- в) історичні документи;
- г) архівні документи;
- г) автореферати дисертацій;
- д) препринти;
- е) документальні наукові видання;
- є) матеріали наукових конференцій;
- ж) збірники наукових праць.

22. З'єднайте стрілками принципи проектування, дотримання яких забезпечує наукову творчість, та їхні характеристики:

Принцип прогностичності	стосується як суб'єкта проектування на рівні розгалуженої активності учасників, так і породження нових проектів у результаті реалізації поставленої мети
Принцип культурної аналогії	потребує обов'язковості проходження всіх етапів створення проекту в рамках регламентованих процедур, пов'язаних з різними формами організування мисленнєвої діяльності
Принцип нормування	проявляється при використанні проектування для створення інноваційних зразків
Принцип послідовності	передбачений поступовий перехід від проектного задуму до програми дій і її реалізації
Принцип саморозвитку	виявляється в орієнтації на одержання результату, що має прикладну значимість
Принцип продуктивності	засвідчує адекватність результатів проектування певним культурним зразкам

23. Результатом теоретизування є...

Відповідь:

- а) формулювання понять, категорій, гіпотез, принципів, постулатів, концепцій, теорій;
- б) розроблення їхніх систем, комплексів;
- в) їхня класифікація та систематизація у групи;
- г) формування здатності дослідника до саморефлексії, самопізнання.

24. До зазначеної у таблиці інтерпретації підберіть відповідний критерій оцінення результатів наукового відкриття:

Критерій	Інтерпретація
	відкриті нові факти, явища, процеси, встановлені взаємозв'язки між педагогічними явищами і процесами, сформульовані закони та закономірності мають правильно відображати дійсність і характеризувати її такою, якою вона є насправді
	одержання нових, раніше невідомих педагогічних фактів, які відкривають нові напрями досліджень, встановлення нових

	зв'язків між педагогічними явищами і процесами; виявлення суперечностей, закономірностей, тенденцій розвитку явищ
	у фундаментальних дослідженнях належить до методології на рівні аргументації ідей дослідження
	результати педагогічних досліджень мають відкривати нові можливості для подальших досліджень, нові напрями в педагогічній науці, шляхи для нових пошуків, спрямованих на вдосконалення освітньої практики
	засвідчує важливість теми педагогічного дослідження для розвитку освітньої практики
	Визначають за теоретичною і практичною значущістю одержаних результатів наукового пошуку

Відповідь:

- а) обґрунтованість;
- б) евристичність;
- в) новизна;
- г) наукова цінність;
- г) достовірність;
- д) актуальність.

25. Позначте літерами рівень проектування відповідно до зазначеної у таблиці інтерпретації:

Рівень	Інтерпретація
	створення концепції досліджуваного об'єкта (концепція програми) або його прогностичне уявлення – модель освітнього стандарту, проект навчального плану
	безпосереднє отримання продукту – стандарту початкової освіти, програми розвитку факультету педагогічної освіти
	алгоритмічний опис способу дій у заданому контексті (у контексті інноваційної наукової творчості)
	виводить проектну діяльність у реальний процес, де необхідний науковий продукт (певні дидактичні або програмні засоби, методичні рекомендації, моделі й ін.) готовий до практичного застосування

Відповідь:

- а) змістовний;
- б) процесуальний;
- в) концептуальний;
- г) технологічний.

26. Визначте відповідність форми тексту наукової публікації, що піддається редагуванню, та його інтерпретації, зазначеної у таблиці:

Форма	Інтерпретація
	побудова тексту, цілісність усіх його елементів
	розподіл тексту на структурні одиниці, частини, розділи, підрозділи, глави, параграфи
	відповідність міркувань, висновків і визначень автора нормам логічно правильного мислення
	правильність побудови фраз і граматичних зворотів, доцільність використання тих чи інших слів
	якість таблиць та ілюстрацій, що є зображенням, яке слугує поясненням або доповненням до тексту

Відповідь:

- а) рубрикаційна;
- б) графічна;
- в) композиційна;
- г) логічна;
- г) мовностилістична.

27. З'єднайте стрілками методичні прийоми викладу матеріалу у науковій публікації та їхні характеристики:

Послідовний виклад	частини і розділи дослідник пише окремо, у будь-якій послідовності в міру готовності матеріалу для їхнього написання
Цілісний виклад	написання всієї праці в чорновому варіанті, обробленні її в частинах, доповнення, виправлення
Вибірковий виклад	формулювання наукового задуму, складання попереднього плану, відбір, підготування матеріалу і групування, редагування рукопису

28. Упорядкуйте складові творчого процесу:

- а) оформлення об'єкта творчості –
- б) перенесення суб'єктивного задуму на реальний об'єкт –
- в) сприяє формуванню наочності об'єкта –
- г) знімає наочність об'єкта –
- г) постійне відволікання дослідника від реальності –
- д) потреба практичного застосування технологій наукової творчості

е) вбирання в себе оточуючого світу, привнесення всередину себе того, що впливає на творчий процес –

є) відчуження творчого продукту –

Відповідь:

а) екстеріоризація;

б) реалізація;

в) суб'єктивація;

г) інтеріоризація;

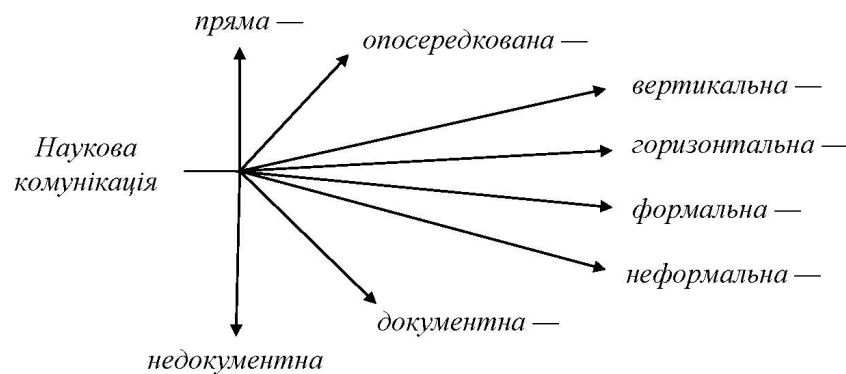
г) розпредмечування;

д) ідеалізація;

е) опредмечування;

є) об'єктивація.

29. Упорядкуйте види наукової комунікації та їхні характеристики:

Відповідь:

а) комунікація, встановлена між комунікантом і реципієнтом шляхом особистих контактів, телефонних розмов тощо;

б) між науковим керівником і магістром;

в) безпосереднє спілкування фахівців, зайнятих у науково-дослідницькому процесі;

г) обмін науковою інформацією через видавництва, редакції газет і журналів та інші спеціально створені структури для генерування, оброблення і поширення наукового знання (опублікування статті в журналі, наукової монографії; посилення);

г) між науковцями, представниками наукової школи та ін.;

д) передавання наукової інформації в незакріпленій на матеріальному носіїв формі (телефонні розмови, виступи, наради, конференції, симпозіуми, безпосереднє спілкування, бесіди тощо);

е) комунікація, опосередкована науковим документом, побудована на обміні документованою інформацією (ідеями, повідомленнями, знаннями);

є) комунікація між ученими через їхні наукові публікації.

Завдання третього рівня складності

1. Ефективність науково-дослідної діяльності визначають за науковою творчістю педагога-дослідника. У чому полягає її сутність?

Відповідь:

2. Охарактеризуйте взаємозв'язок наукової творчості і творчої діяльності педагога-дослідника.

Відповідь:

3. Креативність як характеристику творчого потенціалу педагога-дослідника визначають...

Відповідь:

4. Розкрийте ознаки креативності, враховуючи професійну спрямованість педагога-дослідника.

Відповідь:

5. Охарактеризуйте сутність і значення наукових відкриттів (винаходів) у педагогічній науці та освітній практиці як складову наукової культури дослідника.

Відповідь:

6. У чому полягає наукове доведення як технологія наукової творчості?

Відповідь:

7. Охарактеризуйте «мозкову атаку» як технологію нарощування творчого наукового інтелекту.

Відповідь:

8. Опишіть особливості проектування як технології наукової творчості.

Відповідь:

9. Схарактеризуйте технології наукової творчості у творчому процесі педагога-дослідника відповідно до фахового спрямування.

Відповідь:

10. Охарактеризуйте творчий потенціал педагога-дослідника.

Відповідь:

11. У чому полягає теоретизування? Охарактеризуйте його сутність та використання у науково-педагогічних дослідженнях.

Відповідь:

12. Охарактеризуйте сутність узагальнення та його роль у творчому процесі педагога-дослідника відповідно до фаху.

Відповідь:

13. Розкрийте сутність наукових публікацій, їхні функції та види, враховуючи професійну спрямованість педагога-дослідника.

Відповідь:

14. Охарактеризуйте техніку редагування публікацій, враховуючи професійну спрямованість педагога-дослідника.

Відповідь:

15. Розкрийте методiku підготування і оформлення наукової публікації, враховуючи професійну спрямованість педагога-дослідника.

Відповідь:

16. Опишіть особливості цитування тексту у наукових публікаціях як технології наукової творчості.

Відповідь:

17. Охарактеризуйте наукову комунікацію, враховуючи професійну спрямованість педагога-дослідника.

Відповідь:

18. Охарактеризуйте дослідницьку компетентність студентів, враховуючи професійну спрямованість майбутнього педагога-дослідника.

Відповідь:

19. Розкрийте сутність, функції та головні ознаки наукової школи, враховуючи галузь наукових знань.

Відповідь:

20. Охарактеризуйте дослідницьку компетентність викладача.

Відповідь:

21. Охарактеризуйте творчу діяльність педагога-дослідника.

Відповідь:

22. У чому полягає моделювання науково-педагогічних досліджень?

Відповідь:

Питання для самоконтролю:

1. Технології наукової творчості, їхнє застосування у науково-дослідній діяльності педагога (з урахуванням професійного спрямування).

2. Наукові відкриття у педагогічних дослідженнях.

3. Роль наукової школи.

4. Репрезентація різних видів наукових продуктів з актуальних проблем освіти (за професійним спрямуванням).

Форма контролю за виконання самостійного завдання: усне опитування, перевірка завдань виконаних письмово у зошиті, тестування.

Рекомендовані джерела інформації:

Основні:

1. Ковальчук Л. Основи педагогічної майстерності: навч. посіб. Львів: Видав. центр ЛНУ імені І. Франка, 2007. 608 с.
2. Шейко В.М., Кушнарєнко Н.М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності: підручник. Київ: Знання, 2006. 307 с.

Додаткові:

1. Демківський А.В., Безус П.І. Основи методології наукових досліджень: навч. посіб. Київ: Академія муніципального управління, 2012. 276 с.
2. Кловак Г.Т. Основи педагогічних досліджень: навч. посіб. Чернівці: Чернів. держ. центр науково-технічної і економічної інформації, 2003. 260 с.
3. Сисоєва С.О., Кристопчук Т.Є. Методологія науково-педагогічних досліджень: підручник. Рівне: Волинські обереги, 2013. 360 с.
4. Тарелкін Ю.П., Цикін В.О. Методологія наукових досліджень: навч. посіб. Суми: Вид-во СумДПУ ім. А.С.Макаренка, 2010. 196 с.
5. Тушева В.В. Основи науково-педагогічних досліджень: навч.-метод. посіб. Харків, 2006. 219 с.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абрамович С.Д., Чікарькова М.Ю. Мовленнєва комунікація: підручник. Київ: Центр навч. л-ри, 2004. 472 с.
2. Авраменко О.В., Павличенко Г.Ю., Парашук С.Д. Статистичні методи в освітніх вимірюваннях. Ч. I. Класична теорія тестування: навч.-метод. посіб. Кіровоград: Лисенко В.Ф., 2012. 120 с.
3. Анненкова І.П. Наукові основи моніторингу якості професійної діяльності науково-педагогічних працівників ВНЗ: монографія. Одеса: Оптімум, 2015. 330 с.
4. Бабенко В.В. Основи теорії ймовірностей і статистичні методи аналізу даних у психологічних і педагогічних експериментах: навч. посіб. Львів: Видав. центр ЛНУ імені І. Франка, 2009. 184 с.
5. Барковський В.В., Барковський Н.В., Лопатін О.К. Теорія ймовірностей і математична статистика. Київ: ЦУЛ, 2002. 448 с. Серія: Математичні науки.
6. Бірта Г.О., Бургу Ю.Г. Методологія і організація наукових досліджень. навч. посіб. Київ: Центр учб. л-ри, 2014. 142 с. URL: http://shron1.chtyvo.org.ua/Burhu_Yurii/Metodolohiia_i_orhanizatsiia_naukovykh_doslidzhen.pdf (дата звернення: 4.12.2018).
7. Бутенко Н.Ю. Комунікативна майстерність викладача: навч. посіб. Київ: КНЕУ, 2005. 336 с.
8. Бутенко Н.Ю. Комунікативні процеси у навчанні: підручник. Київ: КНЕУ, 2004. 383 с.
9. Варій М.Й. Загальна психологія: підручник. Київ: Центр учб. л-ри, 2007. 968 с.
10. Вітвицька С.С. Основи педагогіки вищої школи: метод. посіб. для студ. магістратури. Київ: Центр навч. л-ри, 2003. 316 с.
11. Волкова Н. Педагогіка: навч. посіб. Київ: Академвидав, 2007. 618 с.
12. Воловик П.М. Теорія імовірностей і математична статистика в педагогіці. Київ: Рад. шк., 1989. 221 с.
13. Гірник А., Бобрю А. Конфлікти: структура, ескалація, залагодження. Київ, 2003. 172 с.
14. Гольдштейн А. Тренінг умінь спілкування: як допомогти проблемним підліткам /пер. з англ. В. Хомика. Київ: Либідь, 2003. 520 с.
15. Гончаренко С. Педагогічні дослідження. Київ: Друкарня Південно-Західної залізниці, 1995. 45 с.
16. Гончаренко С. Український педагогічний словник. Київ: Либідь, 1997. 376 с.
17. Гриньова В.М. Формування педагогічної культури майбутнього

- вчителя (теоретичний та методичний аспекти): дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.04 / Харків. держ. пед. ун-т ім. Г.С. Сковороди. Харків. 2000. 416 с.
18. Гура О.І. Психолого-педагогічна компетентність викладача вищого навчального закладу: теоретико-методологічний аспект: монографія. Запоріжжя: ГУ «ЗІДМУ», 2006. 332 с.
 19. Демківський А.В., Безус П.І. Основи методології наукових досліджень: навч. посіб. Київ: Академія муніципального управління, 2012. 276 с.
 20. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології: навч. посіб. Київ: Академвидав, 2004. 351 с.
 21. Донченко В.С., Сидоров М.-В.С., Шарапов М.М. Теорія ймовірностей та математична статистика: навч. посіб. Київ: ВЦ «Академія», 2009. 288 с.
 22. Енциклопедія освіти /Акад. пед. наук; гол. ред. В.Г. Кремень. Київ: Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
 23. Зайченко І.В. Педагогіка: навч. посіб. Чернігів: ЧДПУ, 2003. 528 с.
 24. Закон України «Про вищу освіту». *Голос України*. 2014. №148 (5898). 6 серпня. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> (дата звернення: 5.09.2014).
 25. Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19> (дата звернення: 4.12.2018).
 26. Закон України «Про освіту». URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1060-12>; <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення: 28.01.2019).
 27. Збірник тестів з курсу «Педагогіка»: навч.-метод. посіб.: у 3 ч. Ч. 2. Загальні основи педагогіки /за заг. ред. Д. Герцюка, Л. Ковальчук. Львів: Видав. центр ЛНУ імені І. Франка, 2008. 145 с.
 28. Камишин В.В. Теоретико-методологічні основи системно-інформаційні кваліметрії в управлінні навчально-виховним процесом: монографія. Київ: Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2014. 242 с.
 29. Камишин В.В., Рева О.М. Методи системного аналізу у кваліметрії навчально-виховного процесу: монографія. Київ: ТОВ «Інформаційні системи», 2012. 270 с.
 30. Карамушка Л.М. Психологія освітнього менеджменту: навч. посіб. Київ: Либідь. 2004. 424 с.
 31. Кловак Г.Т. Основи педагогічних досліджень: навч. посіб. Чернігів: Чернігів. держ. центр науково-технічної і економічної інформації, 2003. 260 с.
 32. Ковальчук Л. Основи педагогічної майстерності: навч. посіб. Львів:

- Видав. центр ЛНУ імені І. Франка, 2007. 608 с.
33. Ковальчук Л. Практикум з педагогіки: навч. посіб. Львів: Видав. центр ЛНУ імені Івана Франка, 2005. 253 с.
 34. Ковальчук О., Когут С. Основи психології та педагогіки: навч. посіб. / за заг. ред. Л. Ковальчук. Львів: Видав. центр ЛНУ імені Івана Франка, 2009. 624 с.
 35. Концептуально-методологічні основи проектування методів і засобів діагностики освітніх результатів у вищих навчальних закладах: монографія / за заг. ред. В.І. Лугового, О.Г. Ярошенко. Київ: Педагогічна думка, 2014. 234 с.
 36. Кремень В.Г. Філософія людиноцентризму в стратегіях освітнього простору. Київ: Педагогічна думка. 2009. 520 с.
 37. Крушельницька О.В. Методологія та організація наукових досліджень: навч. посіб. Київ: Кондор, 2003. 192 с.
 38. Кузь В.Г. Організація педагогічного дослідження: посібник. Київ: Знання України, 2006. 48 с.
 39. Кузьмінський А.І. Педагогіка вищої школи: навч. посіб. Київ: Знання, 2005. 486 с.
 40. Кузьмінський А.І., Омеляненко В.Л. Педагогіка: підручник. Київ: Знання-Прес, 2003. 418 с.
 41. Максименко С.Д. Теорія і практика психолого-педагогічного дослідження. Київ: Укрвузполіграф, 1990. 239с.
 42. Максимюк С.П. Педагогіка: навч. посібник. Київ: Кондор, 2005. 667 с.
 43. Мицишин І.Я. Студент як суб'єкт педагогічної взаємодії у вищій школі: навч.-метод. матеріали до вивчення теми «Суб'єкти педагогічної взаємодії у вищій школі» з курсу «Педагогіка вищої школи». Львів: Видав. центр ЛНУ імені Івана Франка, 2007. 56 с.
 44. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки. *Вища школа*. 2013. № 2. С. 86–106.
 45. Педагогіка вищої школи: навч. посіб. / за ред. З.Н. Курлянд. Київ: Знання, 2005. 399 с.
 46. Педагогічна майстерність: підручник / за ред. І. Зязюна. Київ, 2004. 422 с.
 47. Підласий І.П. Практична педагогіка або три технології: інтерактивний підручник. Київ: Слово, 2004. 616 с.
 48. Підласий І.П. Діагностика і експертиза педагогічних проєктів: навч. посіб. Київ: Україна, 1998. 343 с.
 49. Психологічна енциклопедія / автор-упоряд. О.М. Степанов. Київ: Академвидав, 2006. 424 с.
 50. Рибалка В.В. Теорії особистості у вітчизняній психології та педагогіці: навч. посіб. Одеса: Букаєв Вадим Вікторович, 2009. 575 с.

51. Робінсон К., Лу А. Школа майбутнього. Революція у вашій школі, що назавжди змінить освіту / перекл. з англ. Г. Лелів. Львів: Літопис, 2016. 258 с.
52. Роменець В.А. Психологія творчості: навч. посібник. 3-тє вид. Київ: Либідь, 2004. 288 с.
53. Руденко В.М. Математична статистика: навч. посіб. Київ: Центр учб. літ., 2012. 304 с. URL: http://shron1.chtyvo.org.ua/Rudenko_Volodymyr/Matematychna_statystyka.pdf (дата звернення: 29.05.2018).
54. Семиченко В.А. Психологія педагогічної діяльності: навч. посіб. Київ: Вища шк., 2004. 335 с.

55. Семчишин М. Тисяча років української культури: Історичний огляд культурного процесу. Київ: Друга рука, 1993. 550 с.
56. Сисоєва С.О., Кристопчук Т.Є. Методологія науково-педагогічних досліджень: підручник. Рівне: Волинські обереги, 2013. 360 с. URL: http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/9021/1/Metodologiya_naukovo-pedagogichnikh_doslidzhen.pdf (дата звернення: 4.12.2018).
57. Сисоєва С.О. Основи педагогічної творчості: підручник. Київ: Міленіум, 2006. 346 с.
58. Словник іншомовних слів /за ред. О.С. Мельничук. Київ: Гол. ред. УРЕ, 1985. 968 с.
59. Степанов О.М., Фіцула М.М. Основи психології і педагогіки: навч. посіб. Київ: Академвидав, 2003. 504 с.
60. Стеченко Д.М., Чмир О.С. Методологія наукових досліджень: підручник. Київ: Знання, 2007. 220 с.
61. Сурмін Ю.П. Майстерня вченого: підручник для науковця. Київ: Навч.-метод. центр «Консорціум з удосконалення менеджмент-освіти в Україні», 2006. 320 с.
62. Тарелкін Ю.П., Цикін В.О. Методологія наукових досліджень: навч. посіб. Суми: Вид-во СумДПУ ім. А.С. Макаренка, 2010. 196 с. URL: http://dl.khadi.kharkov.ua/pluginfile.php/42501/mod_resource/content/1/tarielkin_yu_p_tsikin_v_o_metodologiya_naukovikh_doslidzhen.pdf (дата звернення: 4.09.2017).
63. Тверезовська Н.Т., Сидоренко В.К. Методологія педагогічного дослідження: навч. посіб. Київ: Центр учб. л-ри, 2013. 439 с.
64. Турчин В.М. Математична статистика: навч. посіб. Київ: Академія, 1999. 240 с.
65. Тушева В.В. Основи науково-педагогічних досліджень: навч.-метод. посіб. Харків, 2006. 219 с.
66. Ушинський К.Д. Людина як предмет виховання. Спроба педагогічної антропології. Вибр. пед. тв.: У 2 т. Київ: Рад. школа, 1983. Т. 1. Теоретичні проблеми педагогіки / за ред. О.І. Пискунова та ін. 486 с. С. 192–471.
67. Фіцула М. Педагогіка: навч. посіб. Київ: Академвидав, 2006. 560 с.
68. Фіцула М.М. Педагогіка вищої школи: навч. посіб. Київ: Академвидав, 2006. 352 с.

69. Хоружий Г.Ф. Академічна культура: цінності та принципи вищої освіти. Тернопіль: Навч. книга – Богдан, 2012. 320 с.
70. Циба В.Т. Математичні основи соціологічних досліджень: кваліметричний підхід. Київ: МАУП, 2002. 248 с.
71. Чернілевський Д.В., Антонова О.Є. та ін. Методологія наукової діяльності. навч. посіб. Вид. 2-ге, допов. /за ред. Д.В. Чернілевського. Вінниця: Вид-во АМСКП, 2010. 484 с.
72. Шейко В.М., Кушнарєнко Н.М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності: підручник. Київ: Знання, 2006. 307 с.
73. Ягупов В.В. Педагогіка: навч. посіб. Київ: Либідь, 2002. 560 с.
74. Kovalchuk L. Modeling of cultural and educational environment as a pedagogical condition of forming of professional thinking culture of future teachers. *European Scientific Journal*. 2014. Vol. 10, № 22. P. 69–88. URL: <http://eujournal.org/index.php/esj/article/view/3906/3697>.
75. Gaś Z.-B. Doskonalący się nauczyciel. Psychologiczne aspekty rozwoju profesjonalnego nauczyciela. Lublin: W-wo Un-tu M. Curie-Skłodowskiej, 2001. 207 s.
76. Guziuk-Tkacz M. Badania diagnostyczne w pedagogice i psychopedagogice. Warszawa: Wyd-wo Akademickie “Żak”, 2001. 451 s.
77. Jarosz E., Wysocka E. Diagnoza psychopedagogiczna: podstawowe problemy i rozwiązania. Warszawa: Wyd-wo Akademickie “Żak”, 2006. 429 s.
78. Krajewska A. Statystyka dla pedagogów. Białystok, 1997.
79. Okoń W. Nowy słownik pedagogiczny. Warszawa: Wyd-wo Akademickie “Żak”, 2007. 490 s.
80. Pilch T., Bauman T. Zasady badań pedagogicznych: Strategie ilościowe i jakościowe. Warszawa: Wyd-wo Akademickie “Żak”, 2010. 376 s.
81. Piątek T. Kultura informacyjna komponentem kwalifikacji kluczowych nauczyciela. Rzeszów: Wyd-wo Oświatowe FOSZE, 2010. 215 s.
82. Rubacha K. Metodologia badań nad edukacją. Warszawa: Wyd-wo Akademickie, Oficyna Wydawnicza Łośgraf, 2011. 470 s.
83. Shaughnessy J.J., Zechmeister E.B., Zechmeister J.S. Metody badawcze w psychologii / Przekład: M. Rucińska. Gdańsk: Gdańskie wyd-wo psychologiczne, 2002. 560 s.
84. Skałbani B. Diagnostyka pedagogiczna: Wybrane obszary badawcze i rozwiązanie praktyczne. Kraków: Impuls, 2011. 310 s.

ДОДАТКИ

Додаток 1

ТЕСТ НА СХИЛЬНІСТЬ ДО ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРОФЕСІЇ

Оброблення результатів.

Залежно від набраної кількості балів можна зробити висновок:

Оброблення результатів за опитувальником

Кількість балів	Висновок
40–50	Вам не дуже підійдуть професії з частими і напруженими міжособистісними контактами
30–40	Ви будете відчувати певний постійний дискомфорт, який доведеться переборювати зусиллям волі
20–30	Робота завдаватиме певних незручностей, але загалом задовольнятиме Вас
10–20	Вам підходить робота, пов'язана із спілкуванням

ОПИТУВАЛЬНИК НА ВИБІР ПРОФЕСІЇ

(розроблено за Є. Климовим)

Оброблення результатів:

1. Заповнивши листок відповідей, підраховують кількість плюсів у колонках. Таких колонок у листку відповідей є п'ять. Кожна колонка об'єднує професії певного типу (вони зазначені у *таблиці*).

2. Домінуючу сферу професійних інтересів визначають за колонкою, що має максимальну кількість плюсів, тоді як колонка зі значною кількістю мінусів свідчить про сферу діяльності, до якої опитуваний не має зацікавлення.

3. Ознайомтеся з характеристикою Вашого типу професії:

Характеристика типів професій

Номер та назва типу професії	Професії, психологічні вимоги до фахівців
① «Людина–Природа» (біономічні)	Належать всі професії, пов'язані з рослинництвом, тваринництвом, лісовим господарством (<i>тваринник, агроном, ветеринар, лаборант хіміко-біологічного аналізу, еколог</i> та ін.). ❖ Потрібно розвивати наочно-образне мислення, уяву, зорову пам'ять, спостережливість, наполегливість, здатність передбачати та оцінювати мінливі природні чинники, витривалість до несприятливих погодних умов тощо
② «Людина–Техніка» (технономічні)	Відносять усі технічні професії (<i>водій, швачка, оператор, інженер, механік, слюсар, наладчик, радіотехнік, фотограф, кіномеханік</i> тощо). ❖ Потрібно розвивати чітку координацію рухів, точне зорове, слухове, вібраційне і кінетичне сприйняття, технічне і творче мислення, вміння переключати і концентрувати увагу, спостережливість

③ «Людина–Людина» (соціономічні)	Усі професії, пов'язані з: – навчанням і вихованням (<i>викладач, учитель, вихователь, спортивний тренер, майстер виробничого навчання, лаборант</i> та ін.); – медичним обслуговуванням людей (<i>лікар, медична сестра, няня, лаборант</i> тощо); – побутовим обслуговуванням (<i>продавець, перукар, офіціант, вахтер</i> та ін.); – інформаційним обслуговуванням (<i>бібліотекар, екскурсовод, лектор</i>); – захистом суспільства і держави (<i>юрист, інспектор, поліцейський, військовослужбовець</i> та ін.); – керівні посади (<i>директор, його заступники, завідувач, начальник, керуючий</i> тощо). ❖ Потрібно розвивати комунікативні уміння, охайність, пунктуальність, зібраність, бути витриманим, доброзичливим, толерантним, вимогливим, принциповим тощо
④ «Людина–Знакова система» (сигномічні)	Відносять усі професії, пов'язані з переробленням різної інформації, зокрема: – текстів рідною та іноземною мовами (<i>редактор, коректор, телеграфіст, секретар</i> та ін.); – цифр, формул, таблиць (<i>програміст, оператор ЕОМ, економіст, бухгалтер, статист</i> тощо); – креслень, схем, карт (<i>кресляр, конструктор, копіювальник, штурман, геодезист</i> тощо); – звукових сигналів (<i>радист, телефоніст, звуковий оператор, стенографіст</i> та ін.). ❖ Потрібно розвивати оперативну і механічну пам'ять, уміння розподіляти і концентрувати увагу, точність сприйняття інформації, логічне мислення
⑤ «Людина – художній образ» (артономічні)	Усі творчі спеціальності, пов'язані з: – відтворенням та виготовленням різних художніх виробів за зразком (<i>ювелір, реставратор, гравер, маляр</i> тощо); – музично-театральним мистецтвом (<i>режисер, музикант, диригент, актор, співак, критик</i> та ін.); – зі створенням та проектуванням художніх творів (<i>письменник, композитор, художник, модельєр, архітектор, скульптор, журналіст, хореограф</i>).

	❖ Потрібно розвивати художні здібності, зорове сприйняття, спостережливість, зорову пам'ять, наочно-образне мислення, творчу уяву тощо
--	--

ВИЗНАЧЕННЯ СТИЛЮ СПІЛКУВАННЯ

(розроблено за В. Симоновим, Л. Столяренко)

Оброблення результатів.

Стилі педагогічного управління процесом спілкування

Стиль	Характеристика
<i>Авторитарний (владний)</i>	– педагог допускає можливість участі вихованців в обговоренні питань навчальної діяльності, але рішення приймає сам, перетворюючи їх на пасивних виконавців;
<i>Авторитарний (владний)</i>	– педагог пригнічує їхню самостійність, ініціативу та відповідальність; – він породжує у своїх вихованців невпевненість, невіру у власні сили, самочинно визначаючи спрямованість їхньої діяльності; – педагог нетерпимий до заперечень і на помилки реагує насмішкливо, різкими словами; – <i>психологічний клімат</i> – несприятливий для спілкування; – <i>основні способи взаємодії</i> – наказ, вказівка, інструкція, догана (навіть подяка за такого стилю управління має вигляд докору: « <i>Ти добре сьогодні розв'язав задачу. Не чекала від тебе такого!</i> »)
<i>Демократичний</i>	– спілкування, що ґрунтується на глибокій повазі, взаємодовірі, орієнтації на самоорганізування, самоуправління особистості та колективу, передбачає врахування педагогом думки вихованців, колективу; – педагог залучає їх до активної участі в спільній діяльності, що сприяє усвідомленню ними власної відповідальності, підвищенню зацікавленості та творчості; – він намагається зрозуміти своїх вихованців, переконати їх; – <i>основні способи взаємодії</i> – заохочення, порада, інформування, координування, узгодження

<i>Ліберальний</i>	– педагог не має стійкої педагогічної позиції, легко підкоряється суперечливим впливам; – він прагне не втручатися в життя колективу, що виявляється у низькому рівні вимог до вихованців. – <i>форма його роботи</i> ззовні видається демократичною, але пасивність, незацікавленість, непослідовність, нечіткість, брак відповідальності роблять виховний процес некерованим
---------------------------	--

ДОСЛІДЖЕННЯ КОНЦЕНТРАЦІЇ УВАГИ

(тест П'єрона–Рузера)

Оброблення результатів.

1) Рівень концентрації уваги визначають за таблицею:

Рівень концентрації уваги

Рівень концентрації уваги	Число опрацьованих фігур	Ранг
<i>дуже високий</i>	100	1
<i>високий</i>	91–99	2
<i>середній</i>	80–90	3
<i>низький</i>	65–79	4
<i>дуже низький</i>	64 і менше	5

2) За допущені під час заповнення помилки ранг знижується, якщо допущено:

1–2 помилки – на один ранг;

3–4 – на два ранги;

більше 4-х помилок – концентрацію уваги вважають гіршою на три ранги.

3) На основі отриманих результатів визначають коефіцієнт продуктивності, який за такою формулою:

$$K = S \frac{\Sigma}{\Sigma + P},$$

де S – кількість усіх оглянутих геометричних фігур;

Σ – кількість правильно заповнених геометричних фігур;

P – кількість неправильно заповнених або пропущених фігур.

ВИЗНАЧЕННЯ МОДЕЛІ СПІЛКУВАННЯ ПЕДАГОГА

(розроблено за І. Юсуповою)

Оброблення результатів.

Моделі поведінки педагога

Модель	Характеристика	Наслідок
«Монблан» (диктаторська)	Педагог підноситься над вихованцями (дітьми, учнями, студентами) з висоти своїх знань та досвіду, як гірська вершина: – він відірваний від них, майже не цікавиться їхніми інтересами та своїми взаєминами з ними; – всі, кого він навчає, є для нього безлика маса; – педагогічні функції зведені лише до інформування вихованців	Модель зумовлює безініціативність і пасивність тих, кого навчає педагог
«Китайська стіна» (неконтактна)	Між ним і вихованцями є слабкий зворотний зв'язок: – педагог підкреслює свій статус, постійно наголошуючи на перевазі над ними; – виявляє зневажливе ставлення до них; – навчальні заняття мають не діалоговий, а інформаційний характер	Така модель зумовлює байдуже ставлення як до педагога, так і до предмета, який він викладає
«Локатор» (модель диференційованої уваги)	Модель поведінки педагога ґрунтується на вибіркового організуванні взаємодії з вихованцями: – він зосереджує свою увагу на групі слабких або сильних вихованців (на лідерах або аутсайдерах); – не вміє поєднувати індивідуальну і фронтальну форми роботи	Взаємодія педагога й інших суб'єктів освітнього процесу є фрагментарною
«Робот» (негнучка)	Педагогічна взаємодія організована на підставі складеної програми, у якій: – педагог чітко визначив дидактичні цілі й завдання заняття; – продумав методи, прийоми й засоби навчання; – бездоганно продумав зміст навчального матеріалу; – не врахував реалії педагогічної дійсності, склад і психічний стан тих, кого навчає, особливості їхнього віку	Це малоефективна модель взаємодії педагога з тими, кого він навчає

«Я сам» (авторитарна)	Освітній процес повністю сфокусований на педагогові: – він постає в ролі головної дійової особи і гальмує ініціативу тих, кого він навчає; – творчої взаємодії педагога та тих, кого він навчає, практично немає	Модель породжує у тих, кого навчає педагог, пасивне ставлення до навчання, гальмує їхню ініціативу, творчість тощо
«Тетерук» (гіперрефлексивна)	Під час педагогічної взаємодії він ніби замкнутий на собі: – у процесі спілкування переважає монологічне мовлення педагога; – педагог чує лише себе, не реагує на тих, кого він навчає, не усвідомлює їхніх переживань та потреб; – навіть у процесі спільної діяльності такий педагог, захоплений власними ідеями, проявляє емоційну глухоту до тих, кого він навчає, до інших педагогів	За таких умов взаємодії суб'єктів освітнього процесу практично немає (вони діють самі по собі), виховний вплив педагога на тих, кого навчає, є формальним
«Гамлет» (гіперрефлексивна)	Для педагога з такою моделлю поведінки властиві постійні сумніви: – він постійно стурбований тим, як сприймають його інші (чи правильно його зрозуміють, чи адекватно відреагують на його зауваження тощо); – надаючи домінантне значення міжособистісним стосункам, педагог підносить їх до абсолюту (він постійно сумнівається у доцільності власних аргументів, гостро реагує на різноманітні нюанси психологічної атмосфери, звинувачуючи себе); – водночас педагога мало цікавить змістовий бік взаємодії	Модель поведінки педагога нерідко стає причиною його неадекватної реакції на репліки тих, кого він навчає, їхню поведінку. За такої моделі кермо управління може повністю перейти від педагога до них
«Спілка» (модель активної взаємодії)	Під час педагогічної взаємодії переважає стиль дружньої взаємодії із збереженням рольової дистанції, у процесі якої педагог перебуває у постійному контакті з тими, кого він навчає, підтримує їхній мажорний настрій, гнучко реагує на зміну обставин, заохочує їх до спільної діяльності	Модель діалогічної взаємодії педагога, що є найбільш продуктивною в освітньому процесі

ВИЗНАЧЕННЯ СПОСОБІВ ЕМОЦІЙНОГО РЕАГУВАННЯ В ПЕДАГОГІЧНИХ СИТУАЦІЯХ У ВЗАЄМОДІЇ З ДІТЬМИ

Оброблення результатів.

Інтерпретація результатів дослідження рівнів особистого ставлення
до дітей у різних педагогічних ситуаціях

Кількість балів	Інтерпретація/пояснення
6–12	Це низький рівень терпимого ставлення педагога до тих, кого він навчає, під час взаємодії з ними в різних педагогічних ситуаціях
13–18	Така кількість балів свідчить про середній рівень терпимого відношення до фрустрацій педагогічного характеру
19–24	оптимальний рівень терпимого відношення до фрустрацій у педагогічній взаємодії

**ВИЗНАЧЕННЯ ЗДАТНОСТІ ПЕДАГОГА ВИРІШУВАТИ СКЛАДНІ
ПЕДАГОГІЧНІ СИТУАЦІЇ**
(розроблено за Р. Немовим)

Оброблення результатів.

Рівень здатності педагога вирішувати складні педагогічні ситуації

Рівень розвитку	Середня кількість балів
<i>високий</i>	<i>4,5 бала і вище</i>
<i>середній</i>	<i>3,5–4,4</i>
<i>низький</i>	<i>3,4 бала і менше</i>

З М І С Т

ПЕРЕДМОВА	3
Тема 1. Використання методологічних підходів у дослідженні актуальних проблем професійної освіти.	4
Тема 2. Інформаційне забезпечення наукових досліджень. Пошук, аналіз і оформлення літературних джерел дослідження актуальних проблем освіти	26
Тема 3. Портфоліо: «Мій професійний портрет (самостереження)»	59
Тема 4. Презентація результатів педагогічного дослідження.....	94
Тема 5. Технології і методика наукової творчості у педагогічних дослідженнях.....	106
РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ.....	138
ДОДАТКИ	144